

2023

www.korosoknaturpark.hu

Valea Crisurilor

...*Mai mult*

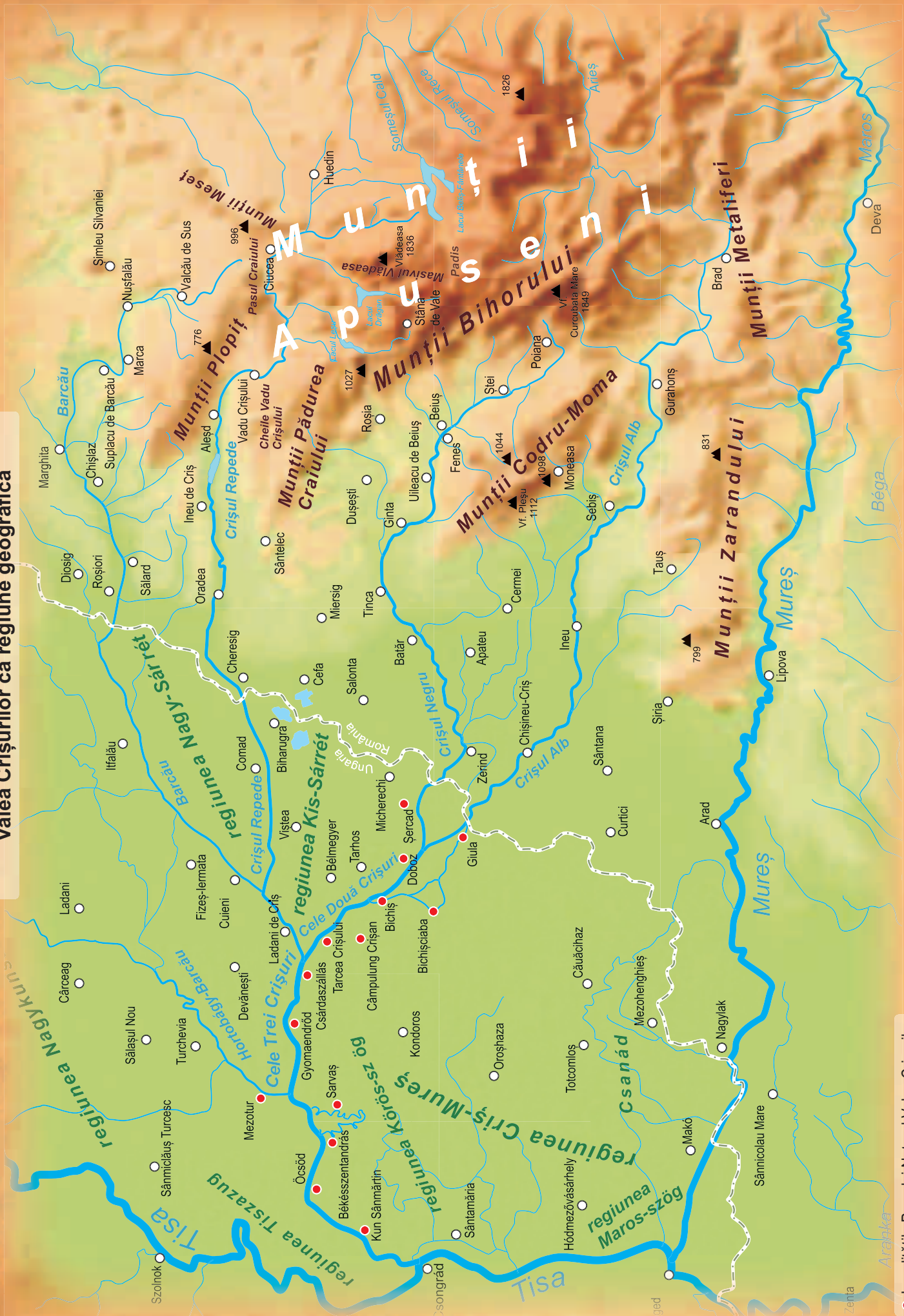
decât revistă

- ▶ NATURE CORNER
- ▶ AȘEZĂRI DE PARC NATURAL
- ▶ PORTRET DE PARC NATURAL
- ▶ GALERIE DE FOTOGRAFII
- ▶ ȘTIINȚĂ
- ▶ NATURĂ
- ▶ EXPERIENȚE DE-ALUNGUL EXCURSIILOR
- ▶ PEISAJ ȘI CULTURĂ
- ▶ COMUNITĂȚI
- ▶ PERSPECTIVĂ ȘI BUNE PRACTICI
- ▶ VALOARE ÎN REGIUNE
- ▶ GUSTURI CARACTERISTICE DIN VALEA CRIȘURILOR

Valea Crișurilor ca regiune geografică

● Localitățile Parcului Natural Valea Crișurilor

Introducere

Stimate Cititor!

Ca parte a proiectului „The Nature Corner” – dezvoltarea și protejarea valorilor naturale ale regiunii de pe lângă granița Salonta–Békéscsaba vă prezentăm ultimul număr al revistei Valea Crișurilor.

Privind conținutul general al publicațiilor noastre, ne este prezentată o cantitate imensă de cunoștințe. Peste 140 de articole și aproape două mii de fotografii deschid o fereastră către regiunea noastră luând în considerare protecția naturii, a culturii, conștientizarea mediului, sustenabilitatea, munca de atelier creativă, turismul activ, precum și modelarea responsabilă a viitorului.

Cu toate acestea acest conținut complex nu se limitează doar la ideologia și amprenta „căii verzi” a Parcului Natural Valea Crișurilor referitor la prezent, dar înregistrează și simptomele dramatice ale realității noastre pe care lumea noastră a trebuit să le înfrunte la nivel global la momentul realizării revistei noastre.

Simțul nostru de misiune, care se reflectă în coloanele revistelor noastre, s-a transformat, așadar, în munca de misiune indispensabilă, care este cu atât mai importantă, cu cât rezultatele noastre care servesc un viitor uman (supraviețuitor) sunt în pericol. Cu cât lumea noastră se îndepărtează mai mult de colțurile sustenabile, cu atât noi și cei care gândesc ca noi trebuie să avem grijă de comorile fizice și spirituale ale regiunii noastre.

Deși călătoria revistei se apropie acum de sfârșit - sperăm că va fi doar temporară - vom continua să ne implementăm cu entuziasm obiectivele, să ne reinnoim conform așteptărilor timpului nostru și să răspundem cu

Dansul de 1 Mai în dumbrava Széchenyi,
în fața Centrului de Vizitatori Valea Crișurilor

soluții reale provocărilor chiar și neprevăzute modelând mediul nostru.

Ultimul nostru număr – pe lângă stâlpii „vechi” – oferă un fel de perspectivă asupra acestora prin viziunea internă a turismului activ, spațiul comunitar al tinerilor sau cronologia văii Crișurilor. Ultima privire a revistei noastre asupra peisajului nostru este dată de un reportaj special prin intermediul unui documentar de natură despre Crișuri, „A fost odată o țară cu ape sălbatice”.

Cu aceste gânduri vă urez ca citind ultimele pagini ale revistei noastre să vă relaxați în mod util și semnificativ, și mulțumesc autorilor articolelor noastre, ajutoarelor noastre, partenerilor noștri munca dedicată și expertă cu care s-au alăturat muncii de protejare de valori a trecutului și viitorului Văii Crișurilor.

Gabriella Pócsi

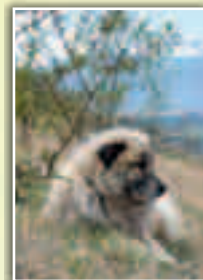
Șef al organizației muncii
al Asociației Parcului Natural Valea Crișurilor

Cuprins

Fotografie pe copertă:
Sub stele în Valea Crișurilor
Fotografie: Ferenc Simon

Pe verso:
Câine ciobănesc pe coasta muntelui
Fotografie: György Tószögi

6-25

NATURE CORNER

- 6-9 / Analiza rezilienței pentru un viitor mai sustenabil în valea Crișurilor
- 10-11 / Măsurile de conservare de pionierat în România se aplică la Salonta, pentru dropii
- 12-13 / Parcul de animale din Valea Crișurilor – povestea turistică de succes
- 14-21 / Agricultură și rețelele peisajului verde, infrastructura verde 2.
- 22-25 / Cele mai vechi sisteme de telecomunicații la nivel național: cumpenele

„Sunt secole din trecutul nostru național, dintre care unele nu suntem în stare să le prezentăm în limba noastră, în timp ce avem multe monumente din acel secol care demonstrează o stare înaltă a educației. Odată cu pierderea tuturor acestor monumente naționale, o pagină din cartea noastră de istorie a fost în mod evident ruptă! Cele mai reprezentative și mai vechi monumente sunt de natură arhitecturală.

(Arnold Ipolyi)

26-35

AȘEZĂRI DE PARC NATURAL

- 26 / Öcsöd – colțuri cu comori de-alungul Crișului
- 27-28 / Békésszentandrás – comoara trecutului bogăția prezentului
- 29 / Kunszentmárton – orașul regiunii Körösszög
- 30-31 / Csongrád – unde se termină drumul
- 32-35 / Mezőtúr, poarta vestică a regiunii Sárrét

36-41

PORTRET DE PARC NATURAL

- 36-38 / Parcul Natural Hét Patak Gyöngye
- 39-41 / Parcul Natural Vértesi – „O picătură de Ungaria”

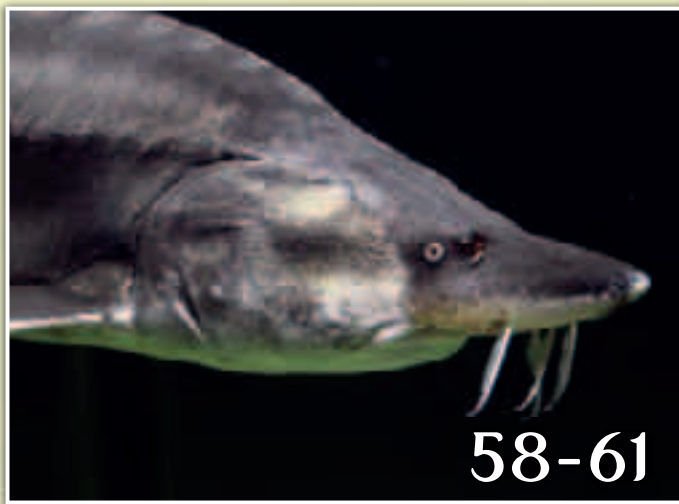
GALERIE DE FOTOGRAFII

- 42-53 / Concursul foto Comorile văii Crișurilor

ȘTIINȚĂ

- 54-57 / Fluide în adâncimile regiunii Crișurilor

58-61

NATURĂ

58-61 / În urma sturionilor nativi acestor meleaguri

EXPERIENȚE DE-ALUNGUL EXCURSIILOR

62-65 / În mod activ în Valea Crișurilor

PEISAJ ȘI CULTURĂ

66-69 / Tractat despre Valea Crișului Negru
/Peisaj, om, cultură/

„Merită redescoperită valea Crișului Negru, oamenii care trăiesc aici, istoria și cultura locului, deplasându-ne într-un ritm rapid, poposind din când în când, cu ochii și inima deschisă. Această regiune este uimitor de bogată din toate punctele de vedere, ale cărei comori strălucitoare sau mai modeste pot fi văzute cel mai bine pe jos, cu bicicleta, căruța și calul de-a lungul Crișului Negru, lungă de 168 de kilometri, și călătorind de-a lungul străvechiului drum pe apă.”

(János Vágner Szabó)

70-81

PERSPECTIVĂ ȘI BUNE PRACTICI

70-73 / Ocuparea spațiului – Spații comunitare pentru tineret în Békéscsaba, tineri în dumbravă

74-77 / Căile viitoare ale parcurilor naturale

78-81 / Comunitate cu câini

– plimbarea câinilor în comunitate

VALOARE ÎN REGIUNE

82-87 / Un om care a vorbit pe înțelesul tuturor...

88-89 / A fost odată o țară a apelor sălbatice

GUSTURI CARACTERISTICE DIN VALEA CRIȘURILOR

90-91 / Bucătăria de pe malul apei

„Știința gătitului în aer liber a făcut parte din viețile noastre încă din cele mai vechi timpuri, iar peștele a fost considerat cel mai comun aliment din vechea lume ce a provenit din Crișuri. Deși câteva mâncăruri au dispărut din gastronomia noastră de pește (țipar cu varză, sturion fiert în suc cu sare și borș), dar sunt multe ce au rămas parte integrantă a bucătăriei noastre. Multe mâncăruri cu pește se pot prepara în mod simplu și cu niște unelte simple, chiar și local, pe malul apei.”

(György Tószögi)

Parteneriat pentru un viitor mai bun
www.interreg-rohu.eu

Editor: Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor (adresa: Piața Szent István, numărul 7., localitatea Békéscsaba, cod postal: 5600), președinte: Péter Szarvas • Redacția: Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor (Centrul pentru Vizitatori Valea Crișurilor, adresa: Arboretul Széchenyi, numărul 810, localitatea Békéscsaba, cod postal: 5600, adresa e-mail: info@korosoknaturpark.hu) • Redactor șef: György Tószögi – Redactori: Gabriella Pócsi – Tehnoredactor, corector: Katalin Széll • Grafică și lucrări de imprimare: Kolorprint Nyomdaipari Kft. (Kolorprint Srl.) (adresa: strada Teleki, numărul 6, localitatea Békéscsaba, cod postal: 5600, nr. tel.: +36 66/446-209) Manager: János Knyihár – ISSN 2063-7241 • Apariție: în județele de pe lângă granița din Ungaria și România, de 6 ori, gratis – Număr de exemplare: 1500 în limba maghiară și 500 în limba română • Fotografie pe copertă: Sub stele în Valea Crișurilor – Fotografie: Ferenc Simon; Pe verso: Câine ciobănesc pe coasta muntelui – Fotografie: György Tószögi • Întregul conținut al revistei este protejat prin dreptul de autor. Editorul revistei are dreptul exclusiv de a exercita drepturile referitoare la acesta. © Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor • Revista Valea Crișurilor apare în cadrul proiectului The Nature Corner – Dezvoltarea și ocrotirea valorilor naturale ale regiunii de pe lângă granița dintre Salonta – Békéscsaba, programul Interreg V-A România–Ungaria, număr de identifi care ROHU-14. Proiectul se va realiza cu ajutorul Uniunii Europene, prin cofi nanțarea guvernului Ungariei și României, precum și a Fondului European de Dezvoltare Regională. • Conținutul publicației prezente nu refl ectă în mod neapărat punctul de vedere oficial al Uniunii Europene.

Analiza rezilienței pentru un viitor mai sustenabil în valea Crișurilor

Coturi întrerupte de râu de-a lungul Crișului Triplu

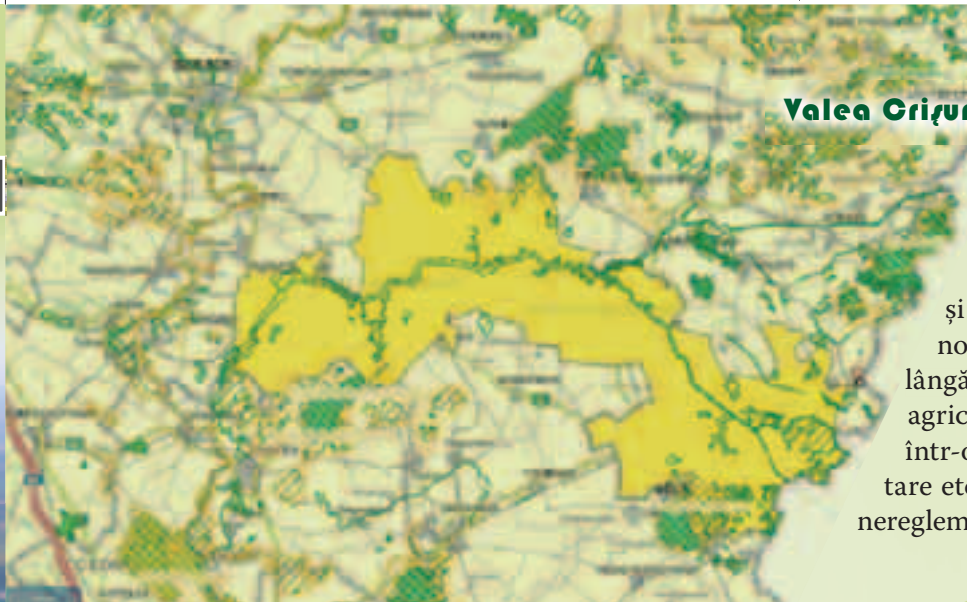
În data de 31 mai, precum și 14-25 iunie 2021 în Centrul de Vizitatori din dombrova Széchenyi în Békéscsaba s-a desfășurat o serie de muncă de atelier special. Sub conducerea lui Kuslits Béla – expert extern CEEweb for Biodiversity – s-a desfășurat un studiu al peisajului de 3 workshopuri referitor la capacitate regenerabilă/adaptativă ecologică, socială, economică a văii Crișurilor (analiza rezilienței).

În cazul analizei speciale și noi din punct de vedere metodologic reprezentanții nenumăratelor domenii – al apei, al parcului național, al dezvoltării rurale, al mediului – s-au adunat în jurul mesei ca să examineze cu ajutorul unei cronologii „dezvăluite” de ei, ce viziuni realiste de viitor pot fi conturate pentru regiune. Valea Crișurilor din perspectiva istoriei și hidrografiei peisajului poate fi considerat un sistem independent, însă munca comună a arătat că datorită sistemului socio-economic actual arată o imagine destul de fragmentată.

Analiza rezilienței a fost posibilă de participanții la atelier prin dezvoltarea unui plan temporal natural, tehnologic, economic, social și politic

Teritoriu galben: Parcul Natural Valea Crișurilor; verde: arie naturală protejată; cu trapele: teritoriile Natura 2000. (sursă: <http://naturaterv.hu>)

FORME DE UTILIZARE A PEISAJULUI

Valea Crișurilor este o regiune agricolă. De-a lungul dezvoltării istorice gestionarea terenurilor agricole a fost importantă nu doar în structura economică, dar și în evoluția istorică a peisajului. Pe lângă utilizarea peisajului și estimarea întinderii spațiale, participanții la workshop au determinat variabilele lente care pe termen lung determină funcționalitatea formei de utilizare a terenului.

HOTARELE REȚELEI

Valea Crișurilor nu are granițe administrative, însă este evident că regiunea depinde în primul rând de râuri. O parte semnificativă a teritoriului este folosit ca teren arabil, care datorită reglementărilor râurilor nu constituie zonă inundabilă, însă sistemul de irigare este alimentat de apa râurilor, nivelul natural al apei subterane depinde de râuri. Din acest fapt rezultă că granița sistemului socio-ecologic ar putea fi determinată de bazinele hidrografice ale celor trei Crișuri și Barcău. Abordarea ideală ar fi stabilirea unui sistem comun de management independent de administrația publică și frontierele de stat, dar acest lucru nu pare fezabil în acest moment.

DEZVOLTAREA ISTORICĂ

Formarea tiparelor socio-ecologice ale regiunii, care sunt vizibile și astăzi, a început după epoca turcă. Primul pas în dezvoltarea care a condus la condițiile actuale a fost achiziția de către familia Harruckern a proprietății în zonă, atunci a început transformarea agricolă a unui peisaj natural vechi. Prin urmare, cronologia detaliată acoperă perioada cuprinsă între 1700 și 2021, concentrându-se pe schimbările politice, sociale, economice, ecologice și tehnologice.

EPOCA OCUPĂRILOR TERITORIALE

Principalul punct de plecare al epocii ocupării teritoriale este achiziționarea proprietății de către familia Harruckern ca donație regală. Nevoile pieței economice ale vremii erau cele mai favorabile agriculturii arabile și creșterii animalelor, așa că s-a ales o strategie pentru noua moșie care favorizează aceste forme de agricultură. Acest lucru a dus la apariția așezărilor, o dezvoltare

tehnologică minimă și o strategie care vizează în primul rând extinderea teritorială. Avantajul expansiunii teritoriale este că se poate face cu putere umană și animală și a putut acoperi nevoile de creștere ale economiei pentru o lungă perioadă de timp. Pe lângă economia feudală, formele tradiționale de agricultură erau încă prezente în acea perioadă într-o măsură semnificativă (agricultura de captare etc.), iar inundațiile erau frecvente pe râurile nereglementate.

Cea mai drastică

schimbare din is-

toria peisajului a fost cauzată de transformarea drastică a sistemului de apă - reglarea râului, drenarea zonelor umede - de către om

EPOCA REGLEMENTĂRILOR RÂURILOR

La mijlocul secolului al XIX-lea, epoca iluminismului, civilizației și revoluția industrială a avut loc în toată Europa. Strategia de ocupare a teritoriului și-a atins limitele finale, teritoriile rămase sunt prea umede și mlăștinoase. Similar tendinței naționale, aici a început și reglementarea fluvială, care a eliberat suprafețe uriașe, a reprezentat un impuls economic semnificativ, a creat multe locuri de muncă și a fost precursorul unei creșteri agricole foarte productive. În același timp, mecanizarea a apărut în multe segmente ale industriei. Această perioadă a fost o perioadă de capitalism glorios, caracterizată prin dezvoltarea intelectuală, culturală și tehnică, dezvoltarea culturii urbane.

EPOCA TEHNOLOGIEI

În era tehnologiei nu mai existau zone care să poată fi aduse în producție, dar intensitatea producției putea fi crescută. Casele de economii au făcut posibilă acest lucru – cu o viteză radicală. Așa cum reglementarea râurilor a retrogradat cunoștințele legate de agricultura nearabilă în plan secundar, tot așa intensificarea a anulat cunoștințele despre adaptarea la condițiile naturale. Productivitatea, alimentarea cu apă și calitatea solului au devenit variabile ale unei structuri industriale. Atât structura proprietății, cât și structura peisajului s-au adaptat la noua filozofie, care a determinat și răspândirea pe scară largă a hidrocarburilor ca sursă de energie în regiune.

Icoana reglementării

fluviului: canalul Gyula-Békés (azi Crișul Dublu) creat între 1856 și 1858 prin deplasarea a 80 de milioane de roabe de pământ

EPOCA SCHIMBĂRILOR CLIMATICE

În ciuda schimbării regimului și a aderării la UE, nu au existat modificări semnificative în structura peisajului și strategiile de utilizare a peisajului. Sistemul de sprijin agricol a consolidat sistemul care de altfel funcționa de zeci de ani. Producția a fost determinată de dinamica pieței mondiale cu mult înainte de aderarea la UE, iar această relație s-a stabilizat și în noile condiții. Singurele schimbări structurale reale sunt modelele extreme ale precipitațiilor, costurile în creștere ale managementului apei și scăderea continuă a debitului mediu de apă al râurilor. În timp ce necesarul de apă este în creștere din cauza secetei, prelevarea apei este în creștere și pe partea românească - totuși, randamentul de apă estival al râurilor este în scădere. Disponibilitatea apei este în prezent mai mare decât cererea, datorită tendințelor opuse ale cererii și ofertei, este destul de sigur că în viitorul previzibil va fi un deficit absolut de apă în anumite etape ale anului.

Eforturile agrare susținute de la mijlocul secolului al XIX-lea au creat condiții nesustenabile pentru provocările timpului nostru

TRANZIȚII CRITICE

Crearea erelor de mai sus poate fi legată de o tranziție critică. Prima este legată de sistemele de proprietate și așezările teritoriale, a doua de reglementarea râurilor și a treia de intensificarea tehnică. Fiecare pas a crescut productivitatea sistemului, dar în același timp a restrâns ecosistemele naturale. Este posibil ca tranziția critică

finală să nu fi avut loc încă, deși schimbările climatice au început deja. Cu toate acestea, odată cu schimbarea tiparelor de precipitații, a temperaturii medii anuale și a creșterii frecvenței valurilor de căldură, retragerea apei va crește cu siguranță, prin urmare, dacă sistemul nu se schimbă, este inevitabil să apară o lipsă absolută de apă, ceea ce ar reduce serios producția de culturi în câmpurile optimizate pentru capacitate maximă. Deoarece scăderea debitului de apă este un dat, doar o transformare radicală a sistemului de gospodărire a apei ne poate scoate din situația actuală de capcană. În felul său, aceasta este, de asemenea, o tranziție critică în viața sistemului - totuși, această transformare ar permite sistemului să se adapteze la schimbările climatice.

Inundație pe monocultura din Marea Câmpie - pe viitor, toate acestea pot fi o valoare apreciată

SCENARI

Epoca schimbărilor climatice are două viitoare posibile pentru valea Crișurilor: primul este calea uscării treptate, al doilea este o transformare cuprinzătoare a sistemului de management al apei, care readuce multe elemente ale operațiunii înainte de reglementarea râului într-o formă modernă.

USCAREA - DACĂ NU LUĂM NICIO MĂSURĂ

Scăderea continuă a debitului de apă al râurilor va îngreuna în mod semnificativ irigarea și apoi imposibilă într-un deceniu sau două. Necesitatea irigației continuă să crească în paralel, iar o lipsă relativă de apă apare chiar și în zona de irigare în scădere. Fără o transformare radicală a sistemului de gospodărire a apei, irigarea cu acvifere este încă o soluție pe termen scurt posibilă tehnologic. Acest pas se bazează pe o resursă costisitoare, neregenerabilă și, prin amânarea soluției reale, obligă regiunea să transforme sistemul de apă a Crișurilor într-o perioadă ulterioară, și mai severă de schimbări climatice, când ar fi din punct de vedere tehnic, ecologic și mai împovăraătoare din punct de vedere economic.

CONCLUZIE - MAI MULT SPAȚIU PENTRU APĂ

Participanții la atelier - deși nu reprezentau populația regiunii - au luat în mod clar o poziție în favoarea reformei gospodăririi apei. Acest scenariu ar încetini în mod semnificativ trecerea apei prin valea Crișurilor prin reinundarea foștilor afluenți și afluenților din prezent. Mai multă apă ar putea echilibra consecințele precipitațiilor extreme. Apele interioare nu trebuie drenate, în zonele predispușe la acest lucru se recomandă gospodăria ga-

Patul canalului drenat la granița localității Kamut

zonului în locul terenurilor arabile. Canalele de irigare pot fi folosite în continuare în plus față de apele înfundate, dar apa subterană din acest sistem este de obicei mai mare, astfel încât nevoia de irigare scade și cantitatea de apă disponibilă crește. Creșterea întinderii pășunilor și pădurilor de luncă îmbunătățește și mai mult echilibrul apei. Acest pas ar reduce cu siguranță extinderea domeniilor, a căror amploare nu poate fi determinată pe baza cunoștințelor noastre actuale. Albiile vechi ale râurilor sau zonele agricole interioare inundate cu apă sunt de natură să creeze o problemă disproporționată proprietarilor de terenuri, deoarece transformarea sistemului de apă trebuie să se adapteze în primul rând la condițiile topografice și hidrografice. Transformarea nu se poate face într-un singur pas, deoarece există multe întrebări deschise chiar și în domeniul efectelor pozitive, astfel încât participanții au formulat primii pași care ar clarifica multe întrebări în pregătirea unor intervenții la scară mai mare. Desigur, pregătirea nu trebuie să fie doar tehnică, ci și crearea suportului social este necesară. Secetele care au loc an de an vor câștiga cu siguranță susținători pentru a transforma sistemul de apă, dar transformarea este eficientă dacă are loc înainte ca schimbările climatice să provoace probleme cu adevărat grave.

Planul proiectului se bazează în mod cuprinzător pe crearea treptată a tot mai multor zone umede reconstruite printre formele de utilizare a terenului. Aceasta înseamnă parțial o acoperire vegetală care tolerează bine îmbinarea periodică a apei și parțial înseamnă reabilitarea corpurilor de apă permanente.

PLAN DE PROIECT

1. Reconstrucția trebuie efectuată mai întâi într-un singur loc experimental. Trebuie ales un site unde construcția este ieftină, se pot cerceta consecințele ecologice și hidrologice, iar conflictul rezultat în urma transformării este minim. Reabilitarea experimentală a albiei râului ar fi potrivită pentru examinarea următoarelor efecte (acestea sunt și aspectele de examinare ale unui sistem de monitorizare):

În locul sistemelor naturale ecologice și climatice ale peisajului, astăzi există un deșert agrar

- a. necesitatea irigației, randamentul în câmpurile din jur,
- b. schimbarea biodiversității și prezența speciilor endemice în ecosistemele din jur,
- c. efecte sociale și economice: sănătate, puritatea aerului, turismul,
- d. utilizare recreativă: oare se schimbă relația locuitorilor față de natură,
- e. studii geomorfologice, de exemplu schimbarea calității solului,
- f. nevoia de management al albiei reabilite: ce este necesar pentru întreținere, ce costuri sunt implicate în restaurare.

2. Cercetarea programului de reconstrucție: crearea unei foi de parcurs pentru reabilitarea completă a regiunii - cercetare complexă GIS ținând cont de multe aspecte.

- a. Care sunt zonele cele mai potrivite?
- b. Unde este cea mai mare nevoie de a preveni uscarea?
- c. Care este abordarea cea mai rentabilă pentru extinderea reabilitării?
- d. Cum să restabiliți echilibrul apei în cea mai mare zonă posibilă, reducând la minimum riscul de inundații?
- e. Care sunt zonele preferate pentru refacerea biodiversității și crearea coridoarelor ecologice?

3. Cercetări în științe sociale (sociologie, dezvoltare regională, economie) pentru a examina corelația dintre tendințele demografice și starea mediului. Ce întărește capacitatea de reținere a populației locale în regiune?

4. Cercetări ecologice pentru a stabili baza pentru păstrarea calității apei: Cum se poate evita eutrofizarea zonelor reabilite, ce elemente de mediu îmbunătățesc permanent calitatea apei? Cum să tratați poluarea provenită din afara regiunii (canalul Hortobágy-Barcău, România)?

5. Proiect pentru tineri pentru utilizarea socială a teritoriului reabilitat: „Cum să folosim noua gârlă?”

6. Cercetarea microclimei schimbate: (surplus de formare de vapori) cum afectează condițiile de precipitație?

7. Formarea atitudinii:

- a. materiale informative, ușor de înțeles despre scopul și rezultatele programului,
- b. materiale profesionale despre scopul și rezultatele programului,
- c. hartă: înainte/după – pe baza rezultatelor punctului 2. prezentare peisajului imaginat,
- d. tur virtual pentru a prezenta planuri și opțiuni de reconstrucție (augmented reality).

8. Construcția unei rețele: discuție despre ideea de reabilitare între organizații profesionale și locale, construirea lentă a alianței cu confruntare minimă. Scopul este de a interpreta în comun rezultatele experimentale, de a forma în comun planurile și de a crea un cadru instituțional pentru adaptarea continuă.

a. În 2010, un pact de parteneriat pentru dezvoltarea zonei a fost creat la inițiativa Asociației Parcului Natural Valea Crișurilor - reinvierea acestuia ar putea fi un bun punct de plecare,

b. Crearea de resurse pentru a menține un proces activ pe termen lung pentru a „deține” procesul.

Fotografii: György Tószögi

De dragul unui viitor durabil, apei trebuie să i se acorde mult mai mult spațiu în acest peisaj inerent regenerabil și „respirator” de la inundațiile râurilor

Măsuri de conservare de pionierat în România se aplică la Salonta, pentru dropii

Linii electrice aeriene de medie tensiune la Salonta, în apropiere de habitatul dropiilor

Liniile electrice aeriene pentru noi, oamenii, reprezintă simbolul unei infrastructuri necesare. Însă, pentru dropia, specie amenințată la nivel global cu dispariția, coliziunile cu acestea pot fi fatale. La Salonta, județul Bihor, o porțiune de 6 km de linie electrică aeriană a fost plasată sub pământ.

Dropia (*Otis tarda*), specie vulnerabilă pe plan global, a cunoscut un declin covârșitor în secolul XX, mai ales în urma fragmentării habitatelor sale întregi de odinioară. Considerată dispărută din fauna României după anii '90, observațiile de pe teren din ultimii 15 ani ale specialiștilor de la Asociația "Grupul Milvus" confirmă că această pasăre emblematică a stepei și-a păstrat la periferiile Salontei un ultim centru de rezistență în România.

Conform Planului de acțiune internațional pentru conservarea populației de dropie (*Otis tarda*) din Palearcticul de Vest (n.r. regiune compusă din Europa, Orientul Mijlociu și Africa de Nord), pentru protejarea populațiilor de dropii, acum fragmentate, se impun măsuri de conservare. Coliziunea cu liniile electrice aeriene (LEA) este una dintre cele mai mari amenințări pentru această specie amenințată cu dispariția, iar modul cel mai eficient pentru a o contracara este îngroparea sectoarelor care prezintă pericolul cel mai mare pentru dropii.

Astfel de măsuri pot fi realizate numai prin colaborarea dintre specialiștii în conservare, administrațiile publice și companiile de energie, fiind finanțate mai ales prin proiecte europene. Specialiștii au publicat numeroase studii de specialitate și există deja rezultate promițătoare în Austria, Germania, Spania, Ungaria.

DE CE COLIZIUNILE CU LEA REPREZINTĂ UN PERICOL PENTRU DROPII?

Dropia este o pasăre de talie mare, fiind cea mai grea pasăre capabilă de zbor din Europa. Masculul, mai mare decât femela, poate ajunge până la 20 kg, iar anvergura aripilor poate atinge 2,5 m. Fiind emina-mamente o pasă-re de stepă, are nevoie de teri-torii mari pen-tru a se hrăni, reproduce și ierna.

Mai ales în anotimpurile cu disponibilitate mai mică de hrană (toamna, iarna), dropiile își pot părăsi teritoriile obișnuite, pot parcurge distanțe mai lungi și le crește frecvența cu care zboară între locurile de hrănire și de odihnă. În același timp, condițiile meteorologice nefavorabile (vizibilitate slabă) - ceață, lapoviță, ninsoare - cresc riscul accidentării lor cu LEA.

ȘTIAȚI CĂ?

Dropia poate atinge o viteză de 80km/h în zbor bătut, întrecând-o pe cea a unei acvile precum codalbul, a cărui viteză poate ajunge la 70 km/h. Dar diferența în greutate a celor două specii (femela de dropie cântărește dublu, iar masculul chiar triplu față de răpitor) face ca posibilitatea de a efectua manevre pentru evitarea unui obstacol - cum sunt liniile electrice aeriene (LEA) - să fie destul de mică.

Costul total al operațiunii se ridică la 284.116 EUR și s-a realizat în cadrul proiectului nostru, "Conservarea, protejarea și promovarea valorilor naturale din zona transfrontalieră Salonta – Békéscsaba, ROHU-14 – The Nature Corner", finanțat de Uniunea Europeană, prin Fondul European de Dezvoltare Regională, cu sprijinul Guvernului României și al Ungariei, prin Programul Interreg V-A România-Ungaria.

"Considerăm importantă necesitatea adoptării unor măsuri concrete și tot mai active pentru protejarea mediului, nu numai declararea principiilor unei asemenea atitudini. După identificarea vulnerabilităților care periclitau populația existentă de dropii de pe teritoriul Municipiului Salonta, am considerat necesară luarea a cât mai multor măsuri de conservare și de protejare a dropiilor, pentru garantarea unui climat cât mai puțin agresiv pentru extinderea habitatului lor și, implicit, pentru creșterea naturală a numărului de exemplare. Este/era momentul să trecem de la declarații la fapte!", declară Patricia Ivanciuc, coordonatoarea proiectului.

Nagy Attila, ornitolog la Asociația Milvus Transilvania Vest, adaugă: "Este o măsură vitală pentru această mică și prețioasă populație. Nu doar protejează dropiile de eventuale accidente, dar le și lărgeste teritoriul, întrucât liniile electrice aeriene au efect de barieră asupra speciei. Totodată, protejează și alte specii de păsări, precum berzele sau păsările răpitoare, care sunt periclitate de electrocutare pe stâlpii LEA de medie tensiune."

Aprilie 2022: Dropioi în apropierea cablurilor împământate, în perioadă de rotit

Montarea cablurilor sub pământ – Demontarea stâlpilor electrici

CUM PROTEJĂM, LA SALONTA, DROPIILE DE COLIZIUNI?

Faptul că în împrejurimile Salontei se află singura populație viabilă de dropii din România a responsabilizat Primăria Municipiului Salonta de a se implica în această amplă acțiune de conservare, aflată încă la început de drum la noi în țară.

Un tronson de 6 km de LEA de medie tensiune, aflat în habitatul dropiilor, a fost schimbat în linie electrică subterană (LES). În mai 2021 au fost montate cablurile sub pământ și s-a efectuat racordarea la rețeaua electrică, iar anul acesta au fost demontați stâlpii electrici.

Iulie 2021: Liniile electrice îngropate recent

...mai mult decât revistă

**DIRECTORATULUI PARCULUI
NAȚIONAL CRIȘ-MUREȘ**

Autor: Redacția revistei Valea Crișurilor

Bursucii somnoroși sunt favoriții multora

*Hrănirea vulturului grifon
(fotografie: Éva Urbancsok)*

*Șacalul auriu este prădătorul nostru nativ
(fotografie: Éva Urbancsok)*

Parcul de animale din Valea Crișurilor

– povestea turistică de succes

Dintre dezvoltările turistice realizate în regiunea din împrejurimile localității Szarvas iese în evidență locul de prezentare cel mai complex și cel mai mare al Directoratului Parcului Național Criș-Mureș, parcul pentru animale din Valea Crișurilor ce se află pe lângă sediul directoratului, și există de zece ani. Mai multe sute de oameni vizitează complexul ce se află în grădina de odinioară a castelului Csáky, astfel acest loc este cea mai semnificativă atracție turistică a orașului. Am întrebat-o pe Körömi Krisztina, managerul centrului de vizitatori despre această poveste turistică de succes neobișnuită.

– Cum a apărut ideea - s-ar putea spune „genială” - de a crea un parc de animale?

– Pe teritoriul directoratului a fost accesabil încă din 2003 Centrul de Vizitatori Valea Crișurilor și traseul educațional din dumbrava Anna, ce a fost înființat cu scopuri educaționale și pentru a ajuta educația ecologică. În ciuda acestui fapt, a atras puțini vizitatori, deci a fost nevoie de ceva în plus ce va atrage atenția turiștilor și a ecoturistilor care vizitează orașul. În 2013 a apărut ca proiect comun al consiliului ideea unui parc de animale care pentru prima dată prezintă fauna autohtonă a regiunii sudice a Marii Câmpii – și apoi a bazinului carpatic. Ideea

a fost urmată de acțiuni, din subvenții și fonduri proprii în 2014 a fost deschis Parcul de Animale din Valea Crișurilor cu nenumărate specii caracteristice văii Crișurilor – cerbi, mistreți, jderi, etc. - înșirate pe o potecă care include un habitat umed.

– Cum i-au întâmpinat vizitatorii pe noii locuitori din dumbrava Anna?

– După deschidere interesul a fost extrem de mare, dezvoltarea s-a dovedit a umple un gol în regiune, în plus, se încadrează bine în destinația turistică urbană bazată pe un mediu verde. În primul (semestru) an a atras 15 mii de vizitatori, astfel s-a dovedit a fi o inițiativă ce merită

dezvoltată, gândită mai departe. Astfel de la deschidere dezvoltarea este continuă, în prezent Parcul de Animale din Valea Crișurilor a devenit un loc de prezentare cu drepturi depline. Poteca este deja de două kilometrii, de-alungul căreia putem cunoaște 50 specii de animale caracteristice bazinului Carpatic.

– Turismul în Szarvas variază de la pescari la cei care caută o experiență culturală. În cine și-a găsit publicul principal parcul de animale?

– De-alungul anilor vizitatorii principali au fost familiile cu copii, grupe de grădiniță și școală primară. Astfel o parte a dezvoltărilor a luat în considerare aceste grupe de vârstă, cum ar fi crearea traseului educațional interactiv, terenului de joacă, și a țarcului de animale. Bineînțeles

Expoziția permanentă a Parcului de Animale din Valea Crișurilor prezintă valorile naturale ale Parcului Național Criș-Mureș
(fotografie: Ádám Ezer)

că nu am neglijat nevoile ecoturistilor pe parcursul dezvoltării, am creat special pentru aceștia traseul de apă, care poate fi accesat cu canoe care pot fi închiriate de la noi. În plus, desigur, au și posibilitatea de a închiria biciclete, așa că acest loc nu este acum doar un centru complex de experiență aproape de natură, ci și un punct de plecare pentru ecoturism, de unde poți solicita chiar și un ghid profesionist. Până în prezent, a fost posibilă implementarea unei dezvoltări complexe în Grădina Zoologică Valea Crișurilor în cadrul unei dezvoltări UE. Aceasta a oferit o oportunitate de a crea o parcare modernă, lipsită până acum, pentru vehicule pentru vizitatori. De asemenea, am reușit să rezolvăm divizarea completă a organizării muncii a sarcinilor de conducere și prezentare care funcționează în zonă, au fost construite noi adăposturi pentru animale - de ex. pentru lupi, precum și facilități de depozitare pentru canoe, pensiuni pentru turiștii care sosesc din Szarvas pe apă, canoe și barca, precum și un bufet modern. O parte a dezvoltării a fost crearea unui spațiu comunitar capabil să găzduiască 60-70 de persoane pentru a implementa mai bine taberele de vară și alte programe de educație ecologică. Toate acestea sunt completate de noua noastră expoziție permanentă, creată datorită suportului financiar din partea Uniunii Europene, care prezintă valorile naturale ale Parcului Național Criș-Mureș pe două niveluri, 200 de metri pătrați.

Această expoziție interactivă uimește atât tinerii cât și pe cei mai în vârstă cu experiențe și cunoștințe captivante. Datorită dezvoltărilor în 2022 am primit certificarea de școală naturală, astfel putem desfășura o muncă de educare și de formare a atitudinii la fel ca școlile forestiere.

– Atracția principală o constituie animalele. Mulți se întrebă probabil, de unde provin acestea?

– Desigur, nu sunt capturați din „sălbăcie”. În general, fie ca urmare a unei activități de salvare, ca individ care

Aisa și Kurszán, frații de lup gris sunt extrem de jucăuși

Hrănirea bizonilor europeni
(fotografie: Krisztina Kőrömi)

nu poate supraviețui în natură, fie prin achiziție de la alte grădini zoologice, fie în cadrul unui program de protecție a speciilor. Acesta din urmă ne-a oferit ocazia să ne adăpostim zimbrii europeni, care a trăit cândva în sălbăcie în Ungaria. Avem însă și povești deosebite și destul de inedite, precum vulturii palizi, care au ajuns sub „forma” de ouă din Parcul Zoologic Szeged și au reușit să le clocească artificial, ceea ce, împreună cu creșterea lor, este considerat un lucru deosebit. Ar trebui să menționăm și animalele care vin la noi ca urmare a confiscării, astfel a ajuns la noi șacalul auriu.

– Va avea noi rezidenți Parcul de Animale din Valea Crișurilor în viitorul apropiat?

– Acest lucru este determinat în principal de factorii de cost, dar desigur căutăm oportunități de extindere a efectivelor din parc cu specii noi. Printre acestea, putem aminti popândăul, care este originară din regiunea noastră și probabil ar deveni favorită a mulțimii la fel ca suricații din grădinile zoologice care prezintă și specii „exotice”. Dar s-a discutat și chestiunea unui carnivor mare din bazinul carpatic, râsul, alături de vidră care, ca și popândăul, are și un aspect „jucăuș”. Desigur, ceea ce putem realiza din planurile noastre pe viitor depinde de mulți factori, dar este cert că Parcul de Animale din Valea Crișurilor în 2023 va oferi vizitatorilor experiențe mai complete decât oricând.

Fotografii: KMNP

Parcul de Animale din Valea Crișurilor este situat în grădina castelului Csáky, în dumbrava Anna ce e plină de copaci vechi
(fotografie: Gábor Czifrák)

Peisaj de câmpie presărat cu gârle în Parcul Natural Valea Crișurilor (fotografie: Gábor Lustyik)

Agricultură și rețelele peisajului verde, infrastructura verde

Agricultura peisajului rural, a parcurilor naturale, precum și necesitatea reînnoirii acestora, sugestii și exemple interne / partea 2

Pe lângă interesul pentru conservarea, creșterea și îmbunătățirea calității infrastructurii ecologice, cu o anumită lipsă de cultură și atitudine ecologică în sectorul agricol și în cadrul organizațiilor, nu se dezvoltă recunoașterea comună a valorilor. Există o lipsă evidentă de recunoaștere a naturii multifuncționale și a bogăției valorii terenurilor agricole.

Considerăm că este extrem de important să creăm din ce în ce mai multe oportunități pentru a cunoaște și a sprijini anumite colaborări și inițiative ale fermierilor la nivel regional și național. Ne gândim la acei fermieri care văd în terenul pe care îl cultivă nu numai zona economică și venitul așteptat, ci și valorile ecologice, naturale și culturale ale zonei și efectele acestora asupra acestor valori, apreciază și iau decizii în mod responsabil.

Cele 17 parcuri naturale din Ungaria includ peisaje caracteristice diferite ale Ungariei. Printre fermierii din zona parcurilor naturale, putem găsi multe exemple care au căutat forme de agricultură care sunt potrivite pentru peisajul dat de zeci de ani, păstrând fertilitatea și resursele de apă ale peisajului, îmbunătățind condițiile de habitat și măbind numărul creaturilor vii în așa fel încât să contribuie la mijloacele de subsistență ale fermierilor și comunităților locale într-un mod durabil.

În articolul nostru cităm trei exemple și formulăm propuneri pentru dezvoltarea managementului peisajului.

PARCUL NATURAL DIN VÉRTES: Parcul Natural din Vértés: Fundația pentru Protecția Naturii Pro Vértés și Asociația Nonprofit Pro Vértés funcționează pe teritoriul Parcului Natural Vértés începând cu 1997, pe o suprafață de 2000 ha achiziționată cu scop de conservare a naturii.

Principiile de bază ale activității agricole și de dezvoltare rurală în managementul naturii sunt:

- asigurarea protecției și supraviețuirii bunurilor naturale (specii și habitate);
- menținerea diversității peisajului;

- prin creșterea extensivă ajută la conservarea genelor animalelor de companie native;
- punerea în aplicare a utilizării tradiționale a peisajului;
- ajută la crearea de produse sănătoase cu valoare nutritivă ridicată;
- asigurarea supraviețuirii modului de viață rural, a mijloacelor de trai prin activități tradiționale;
- să promoveze renașterea modurilor de viață dispărute, a meșteșugurilor populare și a tradițiilor asociate acestora.

Szürkemarkhák a Vértesi Natúrparkban (fotó: Vértesi Natúrpark)

Bazându-se pe inițiativa și rezultatele fermei model a Parcului Natural Vértes operat de Pro Vértes, în strânsă cooperare cu fermierii regiunii, în cadrul măsurilor de agromediului în domeniul climei a fost numit bazinul Zámolyi Zonă cu Valoare Naturală

Ridicată. Pro Vértes în cooperare cu fermierii regiunii își desfășoară activitățile speciale la o scară decisivă, reprezentând în mod autentic relația dintre agricultură și conservarea naturii. Monitorizarea continuă este o parte esențială a activității, care, în mod unic, pe lângă schimbările din fauna sălbatică a zonelor, monitorizează și evaluează, de asemenea, efectele activităților agricole și ale metodelor de gestionare asupra faunei sălbatice. Pe baza experienței, a fost pregătit și un ghid practic pentru fermieri.

(Sursă: Asociația Maghiară a Parcului Natural, vezi exemple și videoclipuri: <http://gyepgazdalkodas.hu>, <https://provertes.hu/index.php/termesztgazdalkodas/termesztkimelo-gyepgazdalkodas>)

* * *

ÖRJEG ȘI PARCUL NATURAL SZŐLŐHEGYE:

tinerii fermieri și-au unit forțele pentru a ajuta unirea fermierilor cu același mod de gândire ceea ce privește producția naturală, lucrând împreună se pot angaja într-o agricultură mai profitabilă. „La urma urmei, nu este un secret, spun ei, că agricultura aproape de natură trebuie să se bazeze și pe raționalitate economică, la fel ca și evoluțiile bazate pe valorile istorice naturale și culturale ale mediului rural.

(Pentru mai multe informații și pentru rezultatele obținute: <http://orjeginap.hu/agrotura/>)

Agricultură ecologică în Parcul Natural Örjeg și Szőlőhegye (fotografie: Parcul Natural Vértes)

* * *

PARCUL NATURAL VALEA CRIȘURILOR:

számos O serie de inițiative contribuie la dezvoltarea unei agriculturi bazate pe rezultate și bazate pe lanțul valoric în zona parcului natural. Expertiza și experiența disponibilă la Direcția Parcului Național Valea Crișurilor și la organizațiile de fermieri pe lângă tradiția, cunoștințele și cultura agricolă semnificativă pot ajuta reînnoirea și păstrarea valorilor peisagistice, ceea ce poate deveni mai eficientă datorită cooperării și colaborării.

Câteva dintre inițiativele valoroase de pe teritoriul Parcului Natural Valea Crișurilor:

- Ferme la inițiativa rețeaua de ferme din împrejurimea Crișurilor, despre membrii acestei rețele s-au făcut și scurtmetraje (<https://www.youtube.com/channel/UCx6reMAc8rkH7nQT1upMERg>)

- Prin determinarea comunităților Asociației Parcului Natural Valea Crișurilor s-a creat cu numele de KörösKosár (Coșul Crișurilor) o comunitate de cumpărători. Comunitatea de cumpărători este o modalitate inedită de a accesa produsele locale, din punct de vedere tehnic, o formă de lanț scurt de aprovizionare cu alimente (REL). Alte denumiri: comunitate de coșuri, comunitate de sacoșe, comunitate de straiță. Este, în esență, o inițiativă construită pe încredere, comunitate și gândire responsabilă, care funcționează

pentru o alimentație sănătoasă, protecția mediului, o viață mai viabilă și creșterea economiei locale prin intermediul producătorului și cumpărătorului.

- Dezvoltările de habitate a Direcției Parcului Național Criș-Mureș sunt rezultatul muncii profesionale eficiente pe regiunile arabile și de pășuni.

- Mișcarea Șaizeci de mii de copaci în Békéscsaba – sunt plantate păduri de-alungul drumurilor agricole, pe terenuri oferite –, o inițiativă valoroasă care mișcă oameni și resurse.

Coșul Crișurilor furnizează consumatorilor alimente proaspete, locale, de sezon, o dată pe săptămână la Békéscsaba – Parcul Natural Valea Crișurilor (fotografie: György Tószögi)

Propunerile noastre pentru perioada 2021–2027 ceea ce privește intervențiile pentru îmbunătățirea naturaleții peisajelor și pentru dezvoltarea rețelelor vii

1. Creșterea ponderii măsurilor de agromediu și climă bazate pe rezultate

La nivel agro-ecologic (eco-schema) și la un nivel și mai ridicat de management agro-mediu, agricultura ecologică, este necesar să se afișeze și mai accentuat întreținerea și dezvoltarea infrastructurii verzi. S-ar putea ajunge la o schimbare pe terenurile arabile delimitate ale Zonelor de favoritate (de exemplu terenuri cu ape interioare, terenuri saline, terenuri erodate, abrupte) prin sprijinirea abandonării terenurilor arabile, a utilizărilor alternative ale terenurilor sau a elementelor de investiții neproductive. Delimitările Rețelei Ecologice Naționale și rezultatele și hărțile NÖSZTÉP (Cartografierea Ecosistemelor Naționale) pot ajuta, de asemenea, la determinarea schimbărilor de direcție dorite.

Este important să se mențină și să se perfecționeze standarde zonale specifice pentru zonele cu valoare naturală ridicată și să se mențină plățile compensatorii pentru pajiștile și zonele forestiere Natura 2000.

În cazul standardelor de gestionare pentru siturile Natura 2000, standardele de gestionare la nivel de unitate de gestionare din planurile de întreținere Natura 2000 finalizate ar trebui utilizate pentru dezvoltarea și delimitarea geografică a măsurilor.

Pe lângă reglementările obligatorii (de bază) de utilizare a terenurilor, pot fi utilizate reglementări voluntare (de nivel înalt) pentru a realiza o îmbunătățire cu adevărat semnificativă a stării habitatelor, speciilor și apelor, pe baza zonelor geografice de eligibilitate, a schimbării destinației terenurilor și a reglementărilor specifice.

În cazul reglementărilor voluntare (de nivel înalt) pe lângă suma diferită de subvenție fermierii pot fi motivați și controlați și cu un sistem punctaj diferit pentru a obține scopul sau măsurile dorite, de exemplu reducerea dimensiunii terenului, schimbarea ramurii de cultivare, crearea de frontiere sau zone de protecție.

Silvicultură durabilă la Hajós

(fotografie: Parcul Natural Órjeg și Szőlőhegye)

În cazul măsurilor opționale, de nivel ridicat următoarele direcții principale ar fi de dorit din punctul de vedere al ocrotirii și dezvoltării infrastructurii verzi:

- *reducerea dimensiunii terenurilor, ceea ce înseamnă (poate însemna) limite diferite de dimensiuni pe unitate peisagistică specifică (sau pe district agroecologic). Totodată este necesară limitarea cultivării câmpurilor adiacente împreună, precum și introducerea cerinței de a cultiva culturi diferite în termen de un an.*

- *Schimbarea ramurii de cultivare (în primul rând conversie teren arabil-gazon, teren arabil-pădure, în câteva cazuri teren arabil-habitat mlăștinos); plantarea pajiștilor sau crearea de habitate mlăștinoase în scopuri de conservare.*

- *Pe lângă caracteristici adecvate în sistemul de sprijin cuplat facultativ instalarea gazoanelor în scopuri economice, de protecție a solului și a apei sau de conservare a naturii*

Recultivarea gârlei la granița localității Vésztő – Parcul Natural Valea Crișurilor (fotografie: György Tószögi)

ar trebui să fie o prioritate (pentru acesta este nevoie de ajutor: delimitarea geografică cât mai largă a zonelor de destinație, suprafață minimă mică, punctaj pri-

oritar, asistență de specialitate orientată, disponibilitatea comercială a semințelor potrivite pentru peisaj).

- Reglementarea culturilor cultivate, prioritizarea grupurilor de plante dorite și a soiurilor și a tipurilor de rezistențe (este legată și de reducerea dimensiunii tablei).

- Schimbarea metodei de cultivare, precum și a tehnologiei de cultivare (comparativ cu nivelul obligatoriu, tehnologii mai stricte în principal în cultivarea solului, managementul nutrienților, protecția plantelor).

- scoaterea pe termen lung din circuitul agricol, crearea și întreținerea ecologică a terenurilor necultivate, astfel pregătirea pentru o schimbare a ramurii de cultivare (gazon spontan), precum și păstrarea acesteia ca borduri permanente (borduri de iarbă de diferite modele, cu punctaje diferite).

- Este nevoie de suportul diferențiat al bordurilor de tabel fără copaci pe baza mărimii și vârstei, precum și pe baza extensivității tratamentului lor; acordând prioritate creării și întreținerii unui habitat de pășuni mai larg, de lungă durată și cât mai divers posibil

- Determinarea metodelor extensive de gestionare a gazonului, a speciilor de animale și a numărului din punct de vedere agroecologic și al conservării naturii, specificând în mod corespunzător limite de număr diferite. Conservarea și gestionarea ecologică a pășunilor împădurite.

2. Multe elemente de infrastructură verde pot fi clasificate drept investiții neproductive, pentru care sprijinul pe zonă de instalare și întreținere prioritară ar fi de o importanță fundamentală (de exemplu instalarea bordurilor și gardurilor vii lemnoase și de iarbă).

3. La instalarea elementelor de infrastructură verde, pe lângă rețele și conexiuni ar trebui să fie un aspect important luarea în considerare a elementelor de infrastructură albastră (fluxul de apă permanent și intermitent, nivelul apei, malul apei), a utilizării sinergiilor inerente (vezi Planul național de management al bazinelor hidrografice).

4. În cadrul elaborării măsurilor de ajutor este important să luăm în considerare disponibilitatea comercială și disponibilitatea produselor de reproducere utilizate în cazul instalării zonelor cu pășuni, zone împădurite și terenuri cu arbuști (semințe de iarbă dorite în peisaj, puieți de copaci și arbuști).

5. De-alungul reinnoirii și validării Strategiei Naționale Rurale este recomandat abordarea managementului peisajului bazată pe caracter de peisaj ca elaborarea unui cadru de cooperare, planificare și finanțare.

6. La planificarea creării majorității zonelor de infrastructură verde, în procesul de monitorizare a schimbărilor (monitoring) și în cazul controlului ajutorului se pot aplica cu succes dezvoltarea metodelor de teledetecție, chiar și fotografiere aeriană precisă. În zonele eșantionate, utilizarea acestei din urmă metode poate fi, de asemenea, justificată.

7. Se recomandă prezentarea aspectelor agro-ecologice, zonele de infrastructură verde, precum și aspectele prezervării și dezvoltării acestora în planificarea sectorială a tehnologiilor agricole digitale/de precizie și a răspândirii teledetecției, în programe și aplicarea lor practică, care pot oferi oportunități bune pentru o conservare și o dezvoltare mai eficientă, cum ar fi Strategia Agrară Digitală Ungaria.

8. La nivel național propunem dezvoltarea și consolidarea programelor și liniilor directe care ajută la conservarea aplicațiilor agro-silvicole și a pășunilor împădurite. Aspectele managementului vânatului mic trebuie să fie clar afișate în planificarea sectorială și regională, care coincid în mod semnificativ cu obiectivele de conservare, extindere și management ale elementelor de infrastructură verde. Din punctul de vedere al dezvoltării și prezervării infrastructurii verzi propunem revizuirea categoriilor de ramuri de producție, și dacă este necesar, adăugarea de noi elemente la categoriile existente sau crearea de noi categorii.

Albiile de pe vremuri ale râurilor se pot observa pe terenurile agricole de-alungul Crișului Negru – monitorizarea aeriană este un instrument esențial pentru utilizarea modernă a peisajului (fotografie: György Tószögi)

9. Propunem formarea unor aglomerații urbane pentru întreținerea și dezvoltarea rețelei de infrastructură verde la nivelul unității de peisaj:

- formarea cadrelor de cooperare în aglomerațiile urbane responsabile (eg. în cadrul parcurilor naturale);

- fermieri, participanți din sectorul regional, implicare extinsă și activă de la început în planificări a părților interesate de la nivel local (planificare publică, activități comune de teren, munci de atelier, călătorii de studii în străinătate);

O turmă de oi pe Madarasi Marhajárás, un teritoriu de conservare a naturii (fotografie: Parcul Natural Felső-Bácska–Homokhát)

- dezvoltarea capacităților profesionale adecvate (prezența specialiștilor, asigurarea unui mediu profesional);
- asigurarea cadrelor normative și legale, armonizarea legislației existente relevante, precum și modificarea-completarea dacă este necesar;
- asigurarea resurselor financiare (subvenții pe suprafață, subvenții pentru dezvoltare-implementare, subvenții pentru achiziționarea de mașini, licitații UE interne și directe);
- selectarea zonelor de eșantionare, conectarea acestora și împărtășirea experiențelor, acțiuni comune eg. în cazul licitațiilor;
- colectarea și prezentarea pe scară largă a bunelor practici;
- testarea unei implementări ce implică cooperări locale (proiecte pilot).

10. Pe lângă apele de suprafață așa numitele zone de protecție a apelor de coastă, precum și crearea, prezerarea, gestionarea nivelului apei, restabilirea echilibrului hidric al peisajului:

- În cazul cursurilor de apă aceasta este câmpia inundabilă delimitată de terasament sau depozit sau, în cazul unei câmpii inundabile deschise, câmpia inundabilă este

inundată în mod regulat, adică la fiecare doi ani în medie – nu în starea prezentă, ci în starea ce este în conformitate cu managementul apelor. O lățime minimă de 10 m, care se aplică și în cazul în care există un terasament sau un depozit de deșeuri în interiorul acestuia. În cadrul zonei de protecție a apelor de coastă, este indicată crearea unei zone de protecție a apelor, numită zonă de rezervor, care să separe zonele agricole de fluxul de apă, cu o lățime de 20–50 m, în funcție de natura acestuia (fâșia actuală este de 5 m).

- În cazul apelor staționare, zona de protecție a apei este identică cu zona de buffer și variază în funcție de natura sa între 20×50 m (banda actuală este de 20 m).

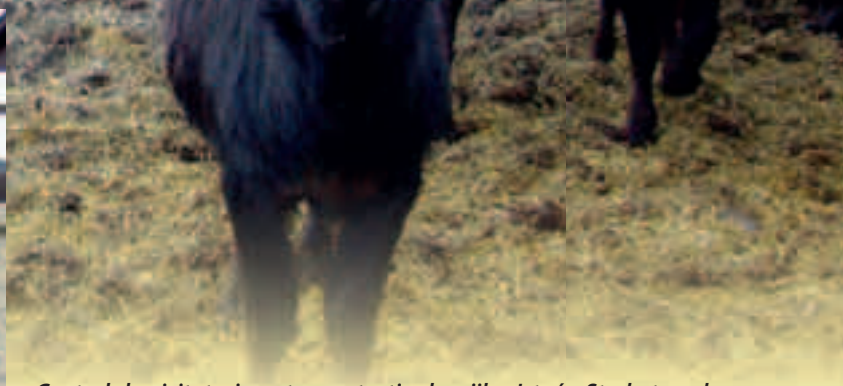
- În cele două zone de mai sus, scopul este de a crea zona pe malul apei în locul culturilor arabile și menținându-l în stare corespunzătoare și gestionând-o în mod durabil. Pe lângă interesele agricole (profit, eligibilitate, necesitate de fonduri și costuri de cultivare) trebuie luate în considerare aspectele de management al apei (rugozitate, design coastă, stabilitate), de conservare a naturii (specii protejate, specii invazive), de protecție a plantelor (infestare cu dăunători de buruieni), de management al faunei sălbatice (adăpost, loc de reproducție și loc de hrănire).

- Este important să se extindă în continuare zonele de management al luncii inundabile, sprijinirea inițiativelor regionale pe plan științific și consultativ, sprijin politic prioritar. Elementele de bază sunt Ele sunt elementele de bază ale „conservării apei în peisaj”, care crește în valoare din cauza schimbărilor climatice” (sol, floră, corpuri de apă).

11. Elaborarea unui program național care vizează îmbunătățirea situației drumurilor agricole și a mediului acestora, în cadrul căreia ar rezolva situația complexă a elementelor de rețea de infrastructură verde situate de-a lungul drumurilor și care ur-Ecosistem într-o zonă de apă interioară de subsol (fotografie: György Tószögi)

Centrul de vizitatori pentru protecția dropiilor István Sterbetz, administrat de Parcul Național Criș-Mureș, pusta din împrejurime funcționează și ca centru de vizitatori în aer liber, unde pe lângă dropiile ce reprezintă o valoare naturală excepțională vizitatorii pot vedea rase vechi de animale domestice maghiare (griul maghiar, bivoli, oaia Rațca, porc mangalița și diferite specii de păsări).

(fotografie: György Tószögi)

mează să fie dezvoltate (copaci, șiruri de copaci, fâșii de pădure, rânduri de arbuști, pajiști, șanțuri), **pentru care este necesar:**

- reglementarea legală a întinerii elementelor existente și a montării elementelor ce urmează a fi stabilite (proprietate, închiriere, gestionare, întreținere, înlocuire, reglementarea profiturilor);

- lipsa unor reguli de instalare, de gestionare și de utilizare adaptate caracteristicilor peisajului, elaborarea reglementărilor profesionale, modificarea necesară a celor existente, precum și actualizarea lor (eg. caracterul peisajului și aspectele de conservare a naturii, a peisajului, întreținerea drumurilor, specii indigene, protecția plantelor, specii invazive, gestionarea animalelor sălbatice mici);

- este important soluționarea situației zonelor verzi amenajate și gestionate corespunzător în subvenții agricole și forestiere pe suprafață, în verificarea acestora, acest lucru ar trebui stabilit în viitoarea strategie internă a Camerei Naționale de Agricultură și în regulamentul de utilizare a terenurilor (zone eligibile, schimbarea domeniului de activitate, cerințe de gestionare specifice);

- elaborarea de direcții și exemple pentru a ajuta la proiectare, instalare, management, cultivare și utilizare, pe lângă operatorii de drumuri și fermieri, precum și pentru consultanți specialiști;

- integrarea elementelor de infrastructură ecologică, de exemplu, construite și menținute în zone cu diverse capacități,

ca bune practici în sistemele de economii demonstrative și de consiliere profesională;

- din punctul de vedere al fermierilor și al producției agricole sunt necesare mai multe cercetări, studii științifice care să ajute la înțelegerea impactelor economice și ecologice, a avantajelor și a dezavantajelor elementelor de infrastructură verde liniară și de la marginea zonelor agricole; (eg. posibilități de utilizare lemn-gazon-cultură-ierburi, efectul de reducere a deflației și evaporării și umbririi fâșiilor forestiere sau gardurilor vii, efectul vegetației de frontieră asupra apelor subterane, în protecția plantelor, un teren propice pentru organismele benefice-dăunătoare, sprijinirea- prevenirea răspândirii ierburilor și a speciilor invazive);

- sprijinirea producției și achiziționării de materiale de reproducere pentru plantare, cu o informare largă privind acestea;

- coordonarea obiectivelor, reglementărilor și subvențiilor sectoriale aferente (agricultura, silvicultură, conservarea naturii, managementul apei, managementul faunei sălbatice).

12. În cazul instalațiilor de infrastructură liniară care conțin elemente verzi semnificative (în general cu același număr geografic), ar trebui să se permită gestionarea lor pe bază de utilizare, de exemplu în cadrul unui contract de leasing. În vederea creșterii interesului locatarilor, aceste părți care sunt în prezent înregistrate

ca terenuri necultivate ar trebui să fie incluse în zonele eligibile (inclusiv în cazul instalării și menținerii).

13. Elementele de infrastructură verde din jurul localităților agricole pot fi gestionate în mod adecvat în planurile de exploatare sau în planurile de amenajare a terenurilor, dar este necesar să se reflecte și la nivel național cerințele privind amplasarea și disponibilitatea infrastructurii verzi.

14. Propunem elaborarea unui sistem de reglementare și finanțare a condițiilor de planificare a terenurilor. Ar putea ajuta, printre altele, la definirea eficientă la nivel de întreprindere a elementelor de infrastructură verde, a păstrării și a amenajării pășunilor. De asemenea, ar putea servi ca bază pentru o activitate de consultanță de tip "specializat" pe termen mai lung (*follow-up*) și personalizată în domeniul managementului mediului, care să ajute la realizarea planurilor.

15. Se propune elaborarea unui sistem de reglementare și finanțare a condițiilor care să asigure planificarea spațială a zonelor agricole.

16. În cazul diferitelor zone de protecție:

- Proiect-pilot pentru dezvoltarea și menținerea infrastructurii verzi în zonele de protecție diferite;
- prezentarea soluțiilor de proiectare și gestionare dorite în domenii cu capacități diferite și a bunelor practici în domenii de exemplu;
- integrarea zonelor de protecție modelate și menținute cu valoare de exemplu în sistemul de exploatarea de expoziție și de consiliere profesională;

Turnurile de observare în apropierea habitatelor acvatice sunt soluții concrete și relativ simple de infrastructură verde pentru a sprijini eficient ecoturismul – turn de observație la iazurile piscicole de la Biharuș (fotografie: György Tószögi)

• asistență regională de către factorii de decizie, sprijin politic la nivel național, asistență financiară.

17. Organizațiile profesionale și civile implicate trebuie să primească un rol important în procesul de monitoring, precum și în procesul de consultanță profesională, de formare, de pregătire și de informare necesare pentru reglementările legate de infrastructura verde, programele de dezvoltare, pentru aplicarea eficientă și utilizarea eficientă a subvențiilor agricole. Acestea pot avea un rol esențial în susținerea și coordonarea unor inițiative coordonate la nivel de regiune/regiune sau la nivel de sector care au un impact semnificativ asupra infrastructurii verzi, de exemplu în programe extinse de gestionare a zonelor inundabile, în programe de gestionare a peisajului care acoperă o anumită unitate de peisaj sau într-un program de gestionare a pășunilor bazat pe creșterea extensivă a animalelor.

18. Fermele fermierilor și organizațiile angajate într-o agricultură eficientă, practică și ecologică ar putea servi ca locuri demonstrative și ferme model în timpul consilierii și formării experților. (eg. excursii comune și demonstrații la fața locului, formare externalizată și module de formare continuă). Zonele fermierilor și organizațiilor (de exemplu, direcțiile parcurilor naționale, fundațiile pentru conservarea naturii) care practică o agricultură ecologică, sau care folosesc metode specifice de agricultură sau de gestionare a terenurilor ar juca un rol important ca locuri de cercetare, unde cercetarea aplicată ar putea fi testată în practică și rezultatele ar putea fi adaptate.

19. În planificarea gestionării faunei sălbatice (regional, plan de operare) și mai ales în cadrul activităților de protecție a animalelor sălbatice mici trebuie luate în considerare zonele de infrastructură verde, protejarea și extinderea acestora, aspectele de management.

mai eficientă a infrastructurii verzi). Acest lucru ar putea fi realizat prin furnizarea de specialiști cu experiență în domeniu, prin acordarea de ajutoare din partea Uniunii Europene, care ar putea fi utilizate pentru funcționarea sistemului actual, și prin furnizarea de fonduri de participare a Uniunii Europene pentru dezvoltarea. Consultanții ar trebui să aibă acces la bazele de date a hărților aferente și la datele de monitorizare în măsura în care este necesar pentru desfășurarea eficientă a activităților lor.

Prezervarea pajiștilor cu scop de conservare a naturii, precum și înierbarea terenurilor agricole în conformitate cu directivele infrastructurii verzi primește o importanță deosebită în cazul regiunilor expropriate în mare parte agriculturii (fotografie: György Tószögi)

20. Se recomandă ca informațiile concentrate pe elementele de infrastructură verde să fie mai extinse și mai direcționate, lansarea cursurilor tematice de formare, care pot ajuta fermierii în interpretarea și aplicarea corectă a legislației, regulamentelor și instrucțiunilor.

21. În sistemul actual de consultanță agricolă și silvică, precum și în rețeaua de economiști rurali ar trebui să se pună mai mult accent pe reglementările, cunoștințele profesionale privind menținerea și dezvoltarea infrastructurii verzi, disponibilitatea și informațiile privind fondurile de sprijin disponibile pentru acest scop.

22. Se recomandă înființarea unei rețele separate „sistem de consultanță pentru managementul mediului”, care ar servi mai eficient obiectivelor managementului agromediului, conservării naturii și managementului Natura 2000 (printre acestea prezervarea și dezvoltarea

23. Pe lângă administrația sectorială, organizațiile profesionale și civile competente și atelierele științifice ar putea oferi suport profesional, elaborarea de teme și ghiduri de formare, materiale de specialitate și pregătirea și formarea continuă a consultanților.

Teritorii agricole pe Marea Câmpie în luna septembrie a anului 2022 – în unele regiuni ale țării este necesară creerea unor habitate umede, totodată sunt necesare soluții care asigură echilibrul hidric al peisajului (fotografie: György Tószögi)

*Cele mai vechi sisteme de telecomunicații la
nivel național:*

CUMPENELE

„Sunt secole din trecutul nostru național, dintre care unele nu suntem în stare să le prezentăm în limba noastră, în timp ce avem multe monumente din acel secol care demonstrează o stare înaltă a educației. Odată cu pierderea tuturor acestor monumente naționale, o pagină din cartea noastră de istorie a fost în mod evident ruptă! Cele mai reprezentative și mai vechi monumente sunt de natură arhitecturală.”

(Arnold Ipolyi)

Cumpănă în pusta din Kígyós (fotografie: György Tószögi)

De secole, acele suprafețe care sunt de calitate inferioară sau au condiții nefavorabile (de exemplu, datorită amplasării lor) au fost folosite de fermieri nu ca teren arabil, ci ca câmpuri de cosit și pășuni. Creșterea animalelor, în special în aer liber, datează de câteva secole în țara noastră.

Înainte de reglementarea râurilor, Bazinul Carpatic era o zonă continuă acoperită în totalitate de apă. Aceste părți puteau fi utilizate numai prin pășunat. Cu toate acestea, pe lângă o cultură de iarbă de înaltă calitate, cu randament ridicat, există o altă condiție de bază pentru pășunat, care nu este alta decât apa potabilă. Ca urmare a celor de mai sus, pe vremuri zonele care erau aproape de ape curgătoare sau stagnante puteau fi luate în considerare pentru pășunat.

Acest criteriu a fost de importanță strategică, deoarece animalele care pășunau pe vremea caldă de vară trebuiau adăpate cel puțin la prânz. Acest lucru nu a reprezentat prea multe probleme înainte de perioada de reglementare a râurilor din prima jumătate a secolului al XIX-lea, întrucât o parte semnificativă a pământului era caracterizată de curenți de apă permanenți sau periodici. Totuși, după reglementările fluviale, a trebuit să se găsească o soluție care să atenueze „lipsa de apă” de pe pășunile vaste. (Szabadfalvi, 1970)

*Cumpănă abandonată la hotarul localității Békéscsaba
(fotografie: György Tószögi)*

În principal în această perioadă, dar și în vremurile anterioare, ciobanii au început să sape fântâni de apă în părțile mai înalte, frecventate ale pășunilor, având în vedere dimensiunea zonei în proiectarea rațională a numărului de fântâni. Aceste fântâni, săpate și captușite cu diferite materiale, erau de mare importanță, deoarece își puteau adăpa vitele, oile, caii și porcii în pășuni departe de orice chiar și în anotimpurile calde. (Fehér, 1938)

Cumpănă în hotarul localității Füzesgyarmat (fotografie: György Tószögi)

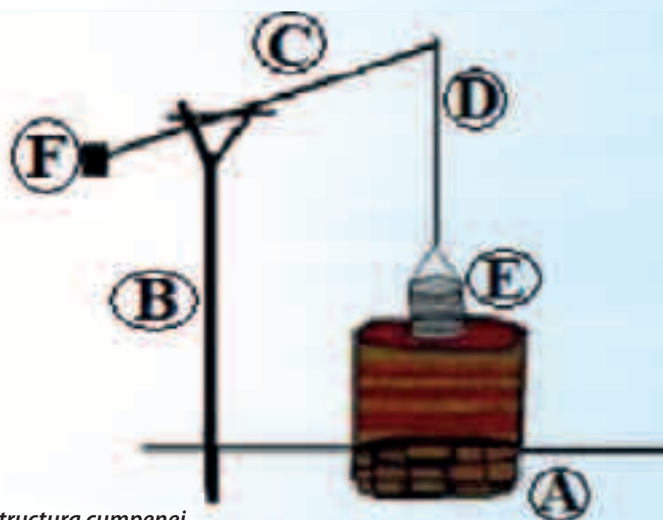

La început s-au folosit diferite soluții pentru a scoate la suprafață apa din puț. De obicei, o frânghie era legată de o găleată, pe care au coborât în fântână și astfel apa era trasă din fântână. Această metodă a generat mai multe probleme. În primul rând, a fost nevoie de o mare forță pentru a extrage sute de litri de apă, care a fost necesară pentru a adăpa sute de animale. n al doilea rând, deși fântânile erau importante pentru toți păstorii și erau extrem de bine îngrijite, de multe ori se întâmpla ca gălețile să dispară, frânghiile să fie deteriorate sau găleata și frânghia să cadă în fântână. Astfel, până când celălalt grup de animale a ajuns acolo, băutul imediat era deja o problemă. Pentru a rezolva aceste probleme, țăranul excentric a inventat structura de extracție a apei, pe care a ridicat-o pe marginea gropii puțului și, pe lângă funcția sa de bază, a jucat și rolul unui indicator de distanță, deoarece era deja posibil să recunoască de la distanță locul unde se găsește apă. Acesta a fost cumpăna. (Cs. Sebestyén, 1934)

Cumpăna este un puț din care apa subterană este extrasă printr-o structură situată deasupra suprafeței pământului, funcționând pe principiul unei ridicări cu

două brațe. Structura cumpenei este cea mai răspândită structură de puț pe teritoriile maghiare. Din *fântâna* săpată în pământ (A), o structură care funcționează pe principiul unui lift cu două brațe ridică apa. Părțile acesteia: un *cadru vertical* săpat în pământ (B) (deseori din lemn viu), pe care au așezat o bârnă de fier, pe capătul scurt al bârnei se află un *braț* (C). La capătul lung al bârnei este atârnată *biciul* (D) pe care se află *găleata de lemn* (E). Capătul scurt al bârnei poartă o *greutate* (F) din piatră sau lemn, care servește drept contragreutate la pârghie. (Fehér, 1938)

Structura cumpenei

Cumpenele s-au construit în curtea caselor, dar în multe sate sau în hotarul satelor erau și cumpene pentru utilizare comună. Pe teritoriile cu consum mai mare de apă (de exemplu pe pășuni) s-au construit cumpene gemene unde au tras apa dint-un puț mai mare cu ajutorul a două cumpene. Cumpenele au fost foarte populare pe teritoriile maghiare, în multe locuri au fost singurele structuri pentru tragerea apei chiar și în secolele trecute, a fost singurul tip de fântână de tragere a apei în centrul și estul Europei. (Tálaszi, 1936)

Cumpăna în pusta maghiară (fotografie: Attila Rákóczi)

Cumpenele au avut o altă funcție importantă pe lângă cea de utilizare de bază. Relatarea de știri a fost amintită chiar și de Ottó Herman: „Cel mai vechi telegraf maghiar este cumpăna”, folosită în special de haiduci și de adepții acestora. Poziția bărnei a avut semnificație, haiducul știa din poziția bărnei dacă în împrejurimea hanului se află sau nu jandarmi. Cântecul popular din regiunea Hortobágy spune:

„Văd bărna descendând, / Germanul a părăsit hanul,
/ Deschideți ușa, / Sosesc cu nouă oi.”

La începutul secolului XIX., când nu aveau prea multe cumpene, pe pășuni așa-numitele catarge erau folosite pentru a trimite semnale. Importanța acestora a scăzut începând cu anii 1860, dar memoria lor a supraviețuit până în zilele noastre în zona numită Tiszántúl. În localitatea Nádudvar catargul a fost o grindă de pin de 5-6 metri, înfiptă în pământ, pe care s-a cățărat ciobanul care a dorit să semnaleze, și de unde a văzut întregul hotar. Dacă ciobanul și-a ridicat pălăria pe un băț, ceilalți știau deja că pot merge la odihnă, la prânz sau să adevăte animalele. Printre dunele de nisip din Kiskunság și pe

Cumpăna cu două grinzi în Hortobágy (fotografie: György Tószögi)

pășunile stufoase din câmpiile Bihorului, stâlpi de lemn cu ramuri trunchiate obișnuiau să stea la fermele de păstori. (Szabadfalvi, 1981)

PE BAZA ARTICOLULUI DESPRE CUMPENELE DIN HORTOBÁGY (2011), POZIȚIILE PUȚURILOR DE BRAȚ PREZENTATE ÎN FIGURĂ ÎNSEAMNĂ URMĂTOARELE:

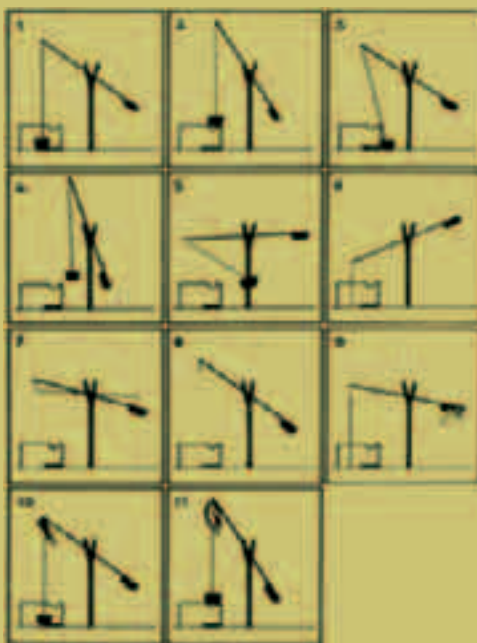
1. Greutatea cumpenei este coborât în așa fel încât găleata să fie amplasat pe partea verticală a puțului. Semnificație: atenție, a sosit o persoană oficială (fermier de animale sălbatice, paznic de câmp, comisia care numără animalele, jandarm).

2. Greutatea cumpenei este coborâtă, găleata este așezată pe canal. Semnificație: animalele trebuie aduse la adăpat.

3. Greutatea cumpenei este coborâtă, iar găleata este așezată pe pământ lângă marginea fântănei. Semnificație: prânzul este pregătit, puteți veni la prânz. (Acest semnal era folosit doar toamna și primăvara, când turma păștea toată ziua.)

4. Greutatea cumpenei este coborâtă astfel încât găleata atârna liber în aer. Semnificație: s-a întâmplat o mare nenorocire, mare necaz (pagubă materială, moarte). Când au văzut asta, s-au repezit imediat să ajute de pe pășunile vecine.

5. Biciul cu găleata este atârnată pe un cui. Semnificație: animalele străine admise în turmă sau herghelie trebuie îndepărtate de urgență pentru că sunt căutate sau a venit comisia care numără animalele.

6. Găleata este complet împinsă în fântână. Semnificație: ai grijă, au sosit fermierii în vizită, dacă nu stai pe propriul tău cal, treci la al tău. Acest semnal este cunoscut doar de păstori.

7. Găleata nu este pe bici, iar acesta se află pe furcă. Semnificație: apa fântănei nu este potabilă, deoarece cineva a murit în ea sau s-a înecat un animal.

8. Greutatea stă liberă, nici găleata, nici biciul nu se află pe acesta. Semnificație: cumpăna nu funcționează, fântâna s-a surpat, sau apa acesteia nu este potabilă. Nu te apropia de ea.

9. Puțul este acoperit cu un filtru, brațul este în poziție orizontală. Semnificație: gazda care este responsabil de numărarea animalelor nu se află în pășune, s-a dus acasă sau la han.

10. Găleata este la marginea cumpenei, pe greutate s-a așezat o basma sau un șorț. Semnificație: în casa ciobanului este o femeie cu sânge rece. A spălat și a cusut hainele pastorilor, și este dispus pentru servicii amoroase.

11. Găleata se află pe marginea puțului, este agățat pe vârful greutateii un suman vechi, nefolosit. Semnificație: a sosit omul care colectează vechituri. A cumpărat piele, păr, lână, și a vândut tub de pipă, oglinzi înrămate, bri-ceag, preparator de mustață.

Un instrument important, și aproape uitat în lumea modernă, al istoriei noastre agrare, al memoriei noastre istorice culturale, al valorii noastre naționale este cumpăna, care cu siguranță a jucat un rol semnificativ în telecomunicații în acele vremuri.

Lucrarea de cercetare a fost pregătită cu sprijinul guvernului maghiar pe baza apelului de burse Eötvös de stat maghiar 2021/2022.

BIBLIOGRAFIE: • Szabadfalvi J.: (1970): Zootehnie extinsă în Ungaria. Educație și tradiție, XII, Debrecen, 1970. • Szabadfalvi J.: (1981): Semne pastorale, distribuire de știri în pusta din Nádudvar. Ethnographia, Budapesta, 1941. volumul XCII. 478–481. p. • Fehér Gy.: (1938): Puțuri în regiunea Kis-Sárrét a Crișurilor. Ethnographia, Budapesta, 1938. volumul IL. 175–185. p. • Cs. Sebestyén K.: (1934): Cumpăna maghiară. Broșurile din Szeged, Szeged, 1934. 11–25. p. • Tálasi I.: (1936): Adăpători și adăpare în regiunea Kiskunság. Poporul și limba noastră, Budapesta, 1936. • <http://karpatmedence.net/targyneprajz/gazdalkodas/226-hortobagyi-kutak>

Öcsöd

— culturi cu comori de-alungul Crișului

Öcsöd este un sat reformat credincios, avea deja o biserică de lemn și un turn clopotniță la sfârșitul anilor 1600, și-a luat forma actuală în 1856 (sursă: www.ocsod.hu)

De-alungul Crișului Triplu se află localitatea Öcsöd, poarta județului Jász-Nagykun-Szolnok cu o populație de mai mult de 3000 localnici. În conformitate cu amintirile scrise localitatea a fost declarată ca fiind sat în Registrul din Oradea din 1217, dar pe vremea tătarilor localitatea a fost complet distrusă. În secolul XV. a fost populată de către familia Bethlen, însă războaiele turcești au golit cel de al doilea sat, ce a însemnat doar ruine până la începutul secolului XVII.

Iobagii satului repopulat a treia oară de către reformații din Felsődobasza, iar pe vremea războiului de independență Rákóczi împrăștiat din nou, s-au răscumpărat în 1745, acesta fiind anul din care localitatea a început să se dezvolte.

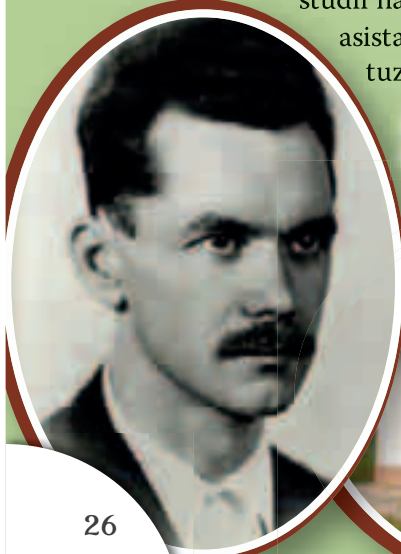
Trecutul tumultuos al localității Öcsöd ascunde un prezent plin de comori. La graniță se află mai multe movile, care ca „monumente ale naturii” reprezintă o valoare semnificativă peisagistică, geomorfologică, arheologică și biogeografică. Din punct de vedere cultural, biserica reformată construită în 1784 este monument național, în timp ce Casa Memorială József Attila se bucură de protecția locală.

În anii 1970, s-a format o rețea de colecție etnografică voluntară pentru a îmbunătăți calitatea lucrărilor de studii naționale. Cei care au aplicat au fost asistați de muzeologi etnografi, dar entuziasmul general a înconjurat munca

de cercetare: cu ajutorul localnicilor și al elevilor de școală elementară s-a creat cercul de istorie locală, în urma căruia s-a născut colecția care păstrează amprenta anilor copilăriei tragice dar decisive al poetului. Între 1976 și 1987, expoziția a fost găzduită în Casa Congregațională Reformată, iar din 1987 în fosta școală elementară reformată de băieți, unde Attila József a învățat cândva să scrie.

Într-o porțiune a satului mare a rămas caracterul de „sat pescăresc încolțit”, dar dacă vă plimbați prin zonă, puteți observa cum a arătat localitatea pe odinioară. Datorită locației sale, este înconjurat de un mediu natural fabulos, lunca inundabilă a Crișului Triplu ascunde colțurile cum ar fi Álom, Ózén și Gyiger ca parte protejată a Parcului Național Criș-Mureș. Împreună cu frumusețea lor, pădurile, pășunile inundabile și pajiștile sale oferă adăpost pentru păsări și pești, precum și pentru multe specii de plante rare, inclusiv coada vulpii, floarea de mlațloa și irisul.

Casa Memorială József Attila
(sursă: www.ocsod.hu)

Colțul Ózén, în apropierea așezării, este una dintre cele mai frumoase sanctuare

Békésszentandrás

– comoara trecutului bogăția prezentului

Gârla din Szarvas-Békésszentandras a Crișului, care șerpuiește prin așezare și are o lungime de aproape 30 de kilometri, este cea mai mare apă stagnantă din regiune și este, de asemenea, una dintre cele mai mari ape stagnante din Ungaria

Potrivit documentelor scrise, istoria bogată și tumultoasă a localității Békésszentandrás începe cu un certificat din 1297: teritoriul acestuia pe vremuri a fost pusta Heen, ce împreună cu pusta Fehéregyháza a fost donată de către regele Andrei III. lui Mihályfia Ákos. Certificatul a marcat bisericile care se aflau în pustă, inclusiv pe cea care a fost ridicată cândva în cinstea Sfântului Andrei și de la care și-a luat numele zona. De-a lungul timpului, chiar dacă ortografia s-a schimbat, numele a rămas, astfel în 1378 apare ca Zenthandreas, în 1463 Zenthandoryas, iar în 1466 este amintit ca Zenthandras în diferitele documente scrise, fiind cunoscut ca Békésszentandrás începând cu 1895.

Creșterea dominației conacului a început pe vremea familiei Corvineștilor, atunci când moșia a servit întreținerea guvernantei, Elisabeta Szilágyi. După moartea sa, dreptul de proprietate a trecut la János Corvin.

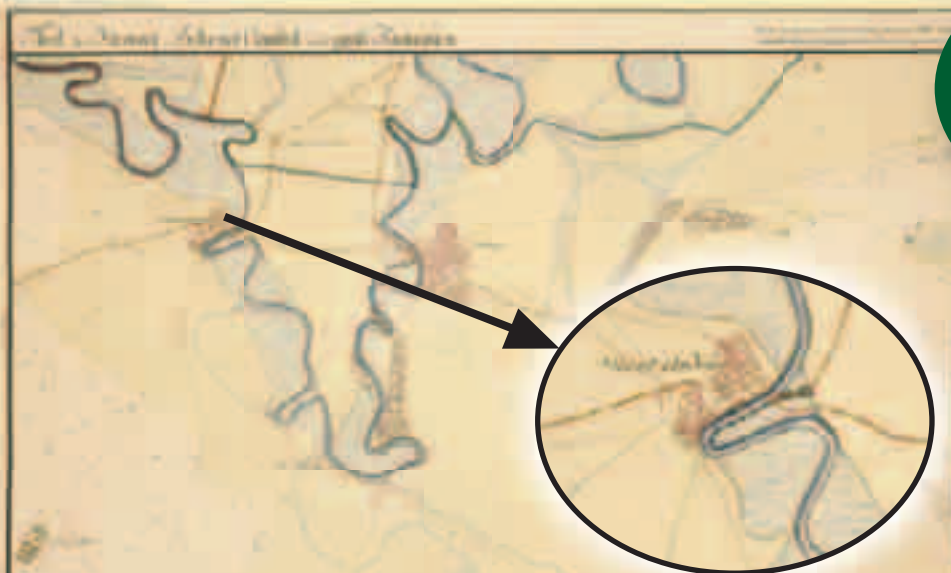
Mai târziu, pe vremea ocupației turcești a început declinul localității Szentandrás – pe atunci Körös-Szentandrás. Potrivit unui registru al trezorăriei turcești din 1557, acesta a fost impozitat nu numai stăpânului maghiar, ci și turcilor ca teritoriu al unui sultan, iar 20 de ani mai târziu, în 1597, a fost complet distrus.

Acest teritoriu a fost lovit nu numai de războaie, dar a fost format și de inundații, astfel a fost forțat să se reînnoiască în continuare. Prima transformare a fost efectuată ca urmare a inundației devastatoare din 1830, curba dintre Békésszentandrás și Szarvas a Crișului a fost tăiată. Lucrările prelungite de reglementare a râurilor s-au încheiat în cele din urmă în 1942, când a fost inaugurat barajul construit pe Crișul Triplu, la nord de sat, cu participarea

Barajul de la Békésszentandrás, ca cel mai mare baraj de pe Criș, este, de asemenea, o atracție turistică semnificativă

Békésszentandras, pe harta primului sondaj militar al Ungariei (1782–1785)

gubernatorului Miklós Horthy. Datorită acestui fapt, râul capricios care străbate așezarea a devenit o gârlă.

La sfârșitul Primului Război Mondial, János Farkas și soția sa, care au fugit aici din Transilvania, au introdus țesutul covoarelor, iar tradițiile lor au dat naștere covorului persan Szentandrás înnotat manual, cunoscut în întreaga lume, care se regăsește în zilele noastre – printre altele – în parlamentul maghiar, în castelul Windsor, în castelele din valea Loire din Franța și în Casa Albă din Washington.

Țesutul covoarelor își are rădăcinile în industria artizanală din așezare, iar din 1918 până astăzi este considerat unul dintre produsele remarcabile ale artei populare (sursă: www.behir.hu)

Similar cu țeserea covoarelor, Békésszentandrás are câteva comori care sunt o moștenire a trecutului, o reimaginare contemporană a tradițiilor. Vechiul sat a fost o victimă a capriciilor Crișurilor pentru o lungă perioadă de timp, dar, ca urmare a reglementărilor, a devenit o zonă liniștită și calmă, precum Crișul Triplu și gârlele acestuia. Mergând pe traseul natural, puteți cunoaște fauna și flora bogată a rezervației naturale, iar la 9 km de interiorul așezării, puteți vedea cea mai mare movilă din Ungaria, movila Gödény. Ca stațiune de vacanță, oferă o oportunitate de odihnă și reîncărcare, astfel încât pescarii amatori, sportivii de apă și de teren să se poată răsfăța pasiunii lor. Aici începe traseul de biciclete din valea Crișurilor și merge până la Kondoros, unde o parte semnificativă a zonei poate fi explorată și admirată. Atracțiile sale sunt și moștenirea sa construită: barajul împreună cu corpul de pompe, precum și corpul de pompe și clădirea de protecție a naturii. În plus, în cimitirul evreiesc de pe strada Stefánia se află monumente funerare de la începutul secolului al XIX-lea de valoare istorică.

Crucea Andrei este un simbol al respectului pentru omonimul orașului, ce a fost înălțată în anul mileniului în curtea primăriei, și biserica barocă Sfântul Andrei comemorează numele lui. În stil similar a fost construit biserica reformată ce a fost construită între 1803 și 1803

Stocare de pește în Holt-Körös

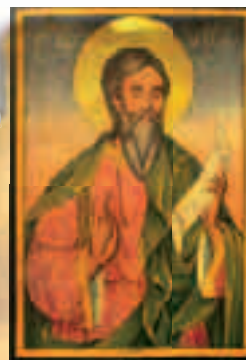
pe baza planurilor arhitectului renumit din Kecskemét, Ágoston Fischer.

Casa Memorială a Jubileului din piața Calvariei își întâmpină vizitatorii cu o fațadă decorată cu picturi cu email de foc și o bibliotecă cu statui care poartă numele lui Mihály Vértessy, liderul revoltei țărănești din 1735.

O experiență culinară poate fi, de asemenea, un stimulent pentru umplere și contemplare: brânzeturile artizanale de la Sfântul Andrei reprezintă o experiență specială de gust, iar în timpul unei vizite la o fabrică de bere convenită în prealabil, puteți obține o perspectivă asupra misterelor expertizei de peste un sfert de secol.

CINE A FOST SFÂNTUL ANDREI?

Apostolul Andrei se află printre primii apostoli invitați, al treilea de pe listă. S-a născut în Betsaida și a trăit ca pescar cu fratele său Petru; Isus l-a invitat de lângă plasă, iar el a crezut în Isus fără îndoială și l-a iubit mai presus de orice. Mai târziu, împreună cu Filip, a dus la Isus pe neamurile interesate.

Sfântul Andrei

Bazele Bisericii Sf. Andrei au fost puse în secolul al XIV-lea, clădirea, care a fost demolată de mai multe ori de-a lungul istoriei, a fost reconstruită de fiecare dată de către locuitorii reformați (sursă: Wikipédia)

Potrivit tradiției, el a propovăduit Evanghelia în mai multe locuri după Rusalii, totuși Sfintele Scripturi menționează cu moderație acțiunile apostolului Andrei. Potrivit unei tradiții care datează din secolul I, el a propovăduit cuvântul în Scitia, apoi în Asia Mică, în regiunea mediteraneană, apoi în Tracia, în zona Dunării de Jos și în Grecia.

Conform tradiției antice, în jurul anului 60 e.n. el a mers în Ahaia, orașul Patras, pentru a converti oameni. L-au prins pentru a-l forța să jertfească idoli, dar el a refuzat să facă acest lucru.

A fost aruncat în închisoare, unde Andrei era atât de dornic de martiriu, încât oamenii au renunțat în cele din urmă să mai încerce să-l elibereze. Guvernatorul i-a pregătit o cruce în formă de X – „Crucea lui Andrei” – pe care a primit-o cu bucurie; timp de două zile a atârnat de ea și a predicat despre Hristos.

În 357, trupul său a fost dus de la Patras la Constantinopol, la Biserica Apostolilor, unde a rămas până în 1210 - apoi trupul său a fost dus la Amalfi, Italia. El se odihnește și astăzi acolo, iar capul său este păstrat la Roma, în Bazilica Sf. Petru, din 1462.

Unii autori atribuie Sfântului Andrei acțiunile non-canonice, apocrife ale lui Andrei și Matei. Detaliile lucrării supraviețuiesc în referințe și revizuiuri gnostice.

Memorialul Crucii Andrei, care îl comemorează pe apostolul Andrei răstignit pe „crucea lui Andrei” în jurul anilor 60-70 d.Hr. (sursă: www.bsza.hu)

– orașul regiunii Körösszög

KUNSZENTMÁRTON

Localitatea Kunszentmárton privind din curba Farkas

Pe teritoriul șesos al Marii Câmpii, la întâlnirea regiunii Közép-Tisza și Mureș-Criș se află centrul regiunii Kunszentmárton, localitatea Kunszentmárton. Localitatea ce se află în îmbrățișarea râurilor Crișul Triplu, Tisa și Kurca a fost populată încă din neolitic, dar datorită condițiilor sale favorabile de viață, oamenii din vremurile de mai târziu au fost și ei fericiți să se stabilească în zonă, așa că a devenit un depozit bogat al diferitelor culturi de-a lungul secolelor. Numele său poate fi derivat și din aceasta: după invazia tătară, s-a stabilit aici cunii, de unde prefixul orașului „kun”.

Muzeul de istorie locală

(sursă: www.kunszentmarton.hu)

Zona inundabilă a Crișului, ce curge lângă oraș, este parte a Parcului Național Criș-Mureș unde putem admira dumbrave de rășinoase, păduri de plop, pajiști, algele eutrofice ale gârlelor și vegetațiile mlaștinilor. Caracteristica specială a zonei, cunoscută și sub numele de Körösszög, este sporită de promenada de pe plaja Körös, unde Farkas-kanyar se curbează într-un mod sălbatic și romantic spre oraș. Cu suficientă prudență și dimineța devreme, cei care se aventurează acolo pot face parte dintr-o experiență unică de observare a păsărilor, în principal păsări de apă, stârci, cormorani, berze albe și negre și rațe.

Cea mai faimoasă movilă din regiune, movila Köttön, care a păstrat numele hanului Kötény și care este una dintre cele 11 movile care fac din Kunszentmárton una dintre cele mai bogate zone arheologice din țară, merită explorată.

Pe lângă comorile naturale, orașul deține și comori care așteaptă să fie descoperite. Amintirea reorganizării și înființării Bisericii Catolice în secolul al XVIII-lea este păstrată de Biserica Sf. Martin, în stil baroc, clasicist și

romantic, care este considerată cea mai frumoasă clădire din oraș și a fost construită între 1781 și 1784.

Monumente sunt și capela

superioară a cimitirului, sinagoga și moara de vânt de pe strada Szentesi. Muzeul de istorie locală, care a fost creat din fosta închisoare și capela închisorii, are o poveste aparte; Conform legendei, Rózsa Sándor, faimosul haiduc, a rămas închis aici până când tovarășii săi l-au eliberat. Astăzi, spațiul este locația expozițiilor periodice și aici sunt păstrate amintirile culturii obiective și spirituale din Kunszentmárton și Tiszazug. În plus, vizitatorii pot afla despre istoria, uneltele și produsele meșteșugurilor locale și, în același timp, pot vedea singurul atelier muzeal de cofetărie din țară și un atelier de cupru unic bogat. Din punct de vedere al funcției sale, muzeul este și un spațiu comunitar, care găzduiește asociații și grupuri tradiționaliste.

Toate programele organizate de Asociația Ecvestră Szent Márton oferă recreație temporară, printre acestea se află concursul de atelaj Cupa Szent Márton unde concurează atelaje cu ponei și atelaje cu doi cai. Pe lângă acestea cavaleria Burzon organizează anual competiția ecvestră amatoare pentru copii unde concurează copii sub vârsta de 18 ani. Acest concurs în ultimii ani a devenit foarte popular în rândul copiilor.

Biserica romano-catolică în stil baroc (Biserica Sfântul Martin) este cea mai frumoasă clădire a orașului
(sursă: www.kunszentmarton.hu)

Körös-promenada de coastă

CSONGRÁD

— unde se termină drumul

Orașul Csongrád se situează pe malul drept al Tisei, sub confluența Crișului Triplu, datorită condițiilor favorabile de viață este o zonă locuită încă din epoca neolitică. Potrivit legendei, prințul Árpád a dat regiunea tribului Ond ca loc de reședință în 896; fiul lui Ond fia, Ete a construit o fortificație, ce a fost numită „Csernigrád” adică „castelul negru”, din care se poate deriva numele orașului. Modul de viață al orașului s-a schimbat împreună cu istoria: în secolul XI. a devenit reședință de județ, apoi oraș devastat, cu secole mai târziu moșia contelui, rămășiță arsă; după reconstrucție, în urma reglementărilor Tisei din secolul XIX. s-a format modul de viață a muncitorilor de reglementare a râurilor, apoi a devenit comună, și mai târziu oraș. Imaginea de azi se datorează lui János Piroška, primarul ales în anii 1930, de care se poate lega construcția depozitului public de vinuri, a primăriei noi, a bisericii reformate și a stației de electricitate, precum și plantarea platanilor pe străzi și spații publice.

Avantajul localității Csongrád este oportunitatea de a cutreiera regiunea: este parte a traseului din Câmpia Ungară ce a fost înființată în 1996 ca continuare a Turei Albastre, ce prezintă regiunea de la Szekszárd până la Sátoraljaúhely, pe o porțiune de 850 km. Indicatorul albastru trece prin Pădurea Gemenci, prin Bácska, prin regiunea Homokhát din Csongrád, de-alungul Tisei, prin pasul Mureș-Criș, prin valea Crișurilor, prin regiunea Sárét Mică și Mare, prin regiunile Hajdúság, Nyírség, Rétköz, ca să ia sfârșit după regiunea Bodrogköz.

Pe lângă cunoașterea Marii Câmpii, faptul că 10% din piste de biciclete ale țării sunt situate în județul Békés, care sunt extinse și înmulțite cu coroanele barajului, oferă

oportunități suplimentare de drumeții. În acest fel, putem ajunge de la Csongrád până la granița cu România pe barajele Crișurilor, dincolo de care putem explora peisajul într-un mediu fără mașini, plăcut și calm, în timp ce râul, ca traseu turistic activ, conduce cicliștii. Alături de drumurile publice inferioare și drumurile de pământ, întreaga regiune poate fi parcursă în siguranță, oferind o adevărată experiență pentru iubitorii de aventuri.

În oraș sunt disponibile și alte forme de recreere. Printre obiectivele turistice sale se află mai multe biserici și o capelă, și anume Biserica Sfintei Fecioare Maria, Biserica Sf. Rókus, Biserica Sf. Josif și

Partea istorică a orașului Csongrád, orașul interior, a păstrat aproape intactă structura medievală a localității

Ștrandul liber cu nisip la confluența Crișului este foarte popular

„Înflorirea” Tisei are un loc semnificativ în biblioteca de valori a localității Csongrád
(fotografie: Ferenc Simon)

Mănăstirea Franciscană din Piroskaváros, Biserica Reformată, Biserica Baptistă, Casa de Rugăciune - Comunitatea Creștină Új Bárka și capela cimitirului.

Diverse muzee prezintă valori artistice și istorice locale. În colecția Muzeului László Tari se află aproximativ 90.000 de piese, în principal obiecte arheologice, istorice și etnografice, și pot fi vizitate cele patru secții de expoziție permanentă create între 2000 și 2004 – Copiii Pământului, fii bronzului, secolele localității Csongrád, viața populară în localitatea Csongrád, Ellés-

monostor. Stă la dispoziție o proporție mai mică de material de artă plastică, științe naturale și artă industrială, precum și o colecție semnificativă de cărți. Casa etnografică din Csongrád are un spirit de păstrare a valorilor, aceasta este un muzeu ce se află într-o clădire dintr-o stradă cu 23 case ce face parte din patrimoniul cultural care prezintă viața localității Csongrád de pe vremuri. Acestea sunt completate de colecția de istorie locală a școlii primare István Széchenyi. Centrul Cultural și Galeria Orașului oferă spațiu aspirațiilor de artă plastică contemporană, precum și prezentării moștenirii Pirooska și Bencsik. Colonia de artiști este un univers creator multicultural, ce începând cu 1975 a găzduit mai multe evenimente artistice – simpozion de beton, de bronz, întâlniri de pictură în acuarelă, de grafică și de forjatură, Plein Air și Start Plein Air – prin colaborarea artiștilor germani, polonezi, lituanieni, români, indonezieni, argentinieni, japonezi, coreeni, olandezi, cehi, croați, slovaci, francezi, turci, sârbi, italieni, suedezi, elvețieni, spanioli și maghiari.

Biserica Adormirea Maicii Domnului și clădirea Primăriei
(sursă: www.csongrad.hu)

Csongrád-Bokrosi bal de epocă și paradă de epocă (sursă: www.csongrad.hu)

Mezőtúr, poarta vestică a regiunii Sárrét

Panorama Primăriei de pe cealaltă parte a râului Hortobágy-Berettyó (sursă: mezoturistak.hu)

Prima parte a numelui se referă la caracterul de târg al localității, însă localitatea arată legături strânse cu natura. A doua parte a numelui, Túr se referă la partea de jos a râului de pe vremuri, Barcăul (în zilele noastre: Hortobágy-Berettyó) unde încă în epoca arpadiană s-a găsit o localitate prosperă.

Localitatea apare în primele documente scrise în perioada 1205-1235: Registrul din Oradea menționează localitatea pe numele de Tur (vila Tur). Începând cu acea perioadă apare din ce în ce mai des în cărțile regale, începând cu 1562 găsim date și despre folosirea numelui de Nagy-Túr.

Orașul Mezőtúr pe harta primului sondaj militar al Ungariei (1782-1785)

Începând cu secolul XIV. odată cu dezvoltarea producției de mărfuri localitatea a ajuns într-o poziție avantajoasă față de așezările din împrejur. Singurul drum prin zona mlăștinoasă a regiunii Sárrét a fost accesibil la portul din Mezőtúr. Acesta a fost cel mai scurt drum prin portul din Szolnok dintre drumurile ce duceau de la Buda până în Transilvania.

Locul de traversare a devenit un factor important de dezvoltare urbană, astfel în a doua parte a secolului Túr a devenit un oraș târg. Documentul ce atestă poziția de târg provine din 1378 de la regele Ludovic I numit cel Mare care a vizitat localitatea de mai multe ori. Ca târg, a primit dreptul de a organiza târguri, scutire de la taxele vamale, a beneficiat de dreptul de a percepe taxe vamale. Târgurile din Túr au fost foarte populare și vizitate de mulți oameni încă în secolul XV., importanța lor a continuat să crească pe vremea ocupației turcești. Pe lângă comerț a înflorit și artizanatul. Au fost foarte cunoscuți cizmarii, tăbăcarii, producătorii de ulcioare, cojocarii.

Pe plan cultural Mezőtúr a fost centrul acestei regiuni timp de mai multe secole. Orașul s-a alăturat reformației. Școala protestantă înființată în 1530 într-un scurt timp a devenit cea mai semnificativă instituție educațională a regiunii Tiszántúl – după școala din Debrecen a cărei particulă a fost. În secolul XVI. la universitatea din Wittenberg au studiat zece studenți din Túr, care au răsplătit școala

Olari din Mezőtúr – arhivă (sursă: mezoturistak.hu)

Biserica Mare Reformată din centrul orașului a fost construită original în 1677 în piața principală a localității, în piața Kossuth
(sursă: mezturistik.hu; fotografie: MTI/József Bajkor)

lor aducând și donând bibliotecii școlii cărți și harte. Astfel de cadouri au dat baza bibliotecii gimnaziului reformat care a avut 16.000 de volume de cărți vechi, rare.

Mezötúr nu a profitat din dezvoltare capitalistă ce a început în secolul XIX. Cu produsele sale ieftine, industria prelucrătoare a împins treptat mica industrie a orașului în plan secund. Industria de mare anvergură era reprezentată doar de fabrica de cărămidă, câteva mori și o fabrică de țesut. Populația

orașului s-a stabilizat la aproximativ 25.000 de locuitori. La mijlocul secolului XIX. Szolnok a fost o localitate semnificativ mai mică decât Mezötúr, însă la începutul secolului XX. l-a ajuns și apoi l-a depășit.

În orașul târg ce se afla în afara zonei privilegiate, și aparținerea de moșia domnească trăiau evrei deja la începutul secolului XIX., sinagoga lor în stil clasicist (strada Damjanich) datează din 1835. Aici a trăit a doua cea mai mare comunitate evreiască a comitatului, numărând 348 oameni. În 1890 în localitate au fost numărați 902 rezidenți de religie izraelită (un procent de 3,8), acest număr a scăzut la jumătate la sfârșitul anilor '30. Numărul victimelor persecuției evreiești a fost de aproximativ 220-240 oameni. În 1949 orașul a avut 127 rezidenți izraeliți.

După al II. război mondial noile condiții economice și sociale au afectat negativ și viața orașului pentru o lungă perioadă de timp. Organizarea cooperativelor de producători agricoli și creșterea ulterioară a standardelor tehnice au eliberat un număr semnificativ de lucrători. În lipsa industriei, această forță de muncă a fost nevoită să emigreze. Emigrația a fost deosebit de mare în a doua jumătate a anilor 1950, când media anuală se apropia de 300. Îmbunătățirile au fost aduse abia în anii 1970, când, pe lângă industria cooperatistă mizând pe tradițiile industriale la scară mică din trecut, în oraș s-au stabilit mai multe întreprinderi mijlocii. Sursă: Wikipedia

MEZÖTÚR ÎN ZILELE NOASTRE

Centrul istoric al localității Mezötúr și totodată piața principală a fost piața Kossuth Lajos. Cu clădirile sale amenajate regulat, este unică printre piețele principale ale orașelor din Marea Câmpie. Aici se află Primăria, clădire predată în 1928 din turnul căreia se poate admira panorama frumoasă a orașului.

Vizavi de Primărie se află Biserica Centrală Reformată Mare. Se laudă cu o istorie lungă care datează din Evul Mediu, deși a fost distrusă și reconstruită de mai multe ori de-a lungul anilor. Hotelul National își așteaptă oaspeții chiar lângă marea biserică. Clădirea impunătoare a fost construită în 1894 de un negustor reputat și apoi sa extins treptat, astfel încât hotelul și restaurantul s-au deschis în 1897, și funcționează și astăzi ca o unitate de cazare și catering de înaltă calitate.

În partea sudică a pieței Kossuth Lajos se află Bazarul, prima clădire cu etaj a orașului. A fost proiectat în 1884 în stil eclectic, în model parisian, numele **Clădirea Primăriei**

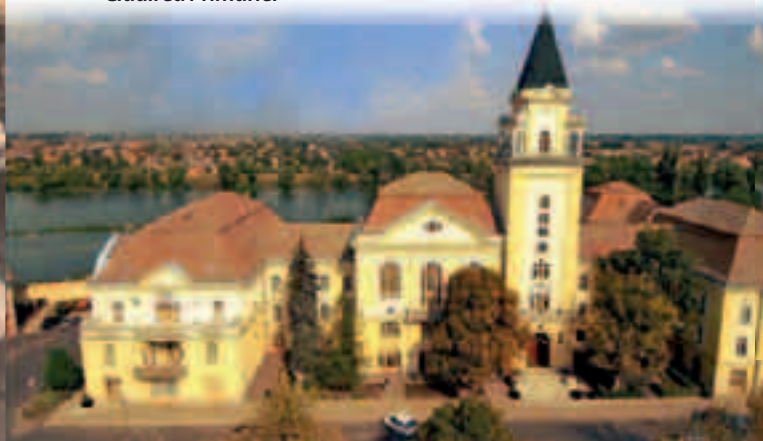
și-a primit după stilul bazarelor orientale, deoarece pe atunci au funcționat aici 12 magazine diferite. Partea de sud a pieței principale este închisă de Palatul Poștei care a fost construită în 1938 lângă Bazar. Memorialul Primului Război Mondial din piață a fost inaugurat în 1933 în prezența lui Miklós Horthy. Peste o mie de nume au fost adăugate monumentului. Aici găsim și statuia lui Lajos Kossuth și a Regelui Ludovic I (cel Mare).

Colegiul Reformat din Mezötúr a fost înființat în 1530 pe vremea reformației, clădirea actuală a fost finalizată în 1889, în biblioteca uriașă a acesteia se regăsesc chiar și niște volume rare de cărți.

Pe strada Lajos Kossuth se află Casinoul de pe vremuri, care a fost construit în 1896, în cinstea mileniului. Între 1952 și 1991 în această clădire a funcționat Clubul ofițerilor de garnizoană.

În curtea spitalului se află casa Kossuth, un monument istoric al orașului. Este de remarcat că Lajos Kossuth a poposit aici de două ori în timpul călătoriei sale de recrutare în Marea Câmpie.

Biserica reformată de astăzi (sursă: mezturistik.hu)

O altă clădire catalogată monument istoric este casa Bolváry. Ultimul proprietar al curiei construită în 1821 în stil clasicist a fost avocatul Antal Bolváry, primarul orașului Mezőtúr – de aici vine numele. Curia găzduiește Muzeul de Olărit începând cu anul 2004.

Printre primele fântâni arteziene din Câmpia Mare, fântâna Flóra a fost pusă în funcțiune în 1890, care a fost numit după figura feminină, Flora, plasată deasupra capului puțului. Statuia

Biblioteca orașului și centrul comunitar, cu fântâna decorativă în prim plan (sursă: meztouristak.hu)

de piatră, atât de dragă locuitorilor din Mezőtúr, a fost grav avariata, dar artiștii Coloniei de Creație de Arte Plastice Mezőtúr au refac-o în bronz în 2004, iar astăzi strălucește din nou în vechea ei glorie.

Fântâna Flóra (sursă: meztouristak.hu)

Clădirea de recepție în stil romantic a gării a fost predată în timpul construcției liniei de cale ferată Szolnok-Arad. A fost declarat monument istoric în 1988, iar după o renovare completă, acum poate fi revăzut în frumusețea sa originală. În clădirea recepției poate fi vizualizată o expoziție interesantă de istorie feroviară care evocă trecutul.

Dacă ne îndepărtăm puțin de centrul orașului, putem ajunge la Biserica Reformată din Orașul Nou. Merită admirată deoarece cu stilul său neogotic și acoperirea completă din cărămidă (un total de 650.000 de cărămizi locale), această biserică este cu adevărat atrăgătoare.

Olăritul din Mezőtúr în 2010 a ajuns pe lista națională maghiară de protecție a patrimoniului cultural intelectual (sursă: meztouristak.hu; fotografie: MTI/Tibor Rosta)

Printre atracțiile turistice ale orașului se numără așa-numitul „Zsindelyes” în piața Petőfi. Pe vremuri a fost un han renumit, iar numele locului se referă la neve se referă la fostul său acoperiș din șindrilă.

Merită menționat că aici a scris în 1847 Sándor Petőfi poezia intitulată Utazás az Alföldön (Călătorie în Marea Câmpie). În prezent în clădire funcționează Hanul Zsindelyes care oferă cazare și masă vizitatorilor.

Întorcându-ne în centru, în piața Szabadság putem găsi Casa comunitară considerat centrul vieții culturale. În clădirea cu două etaje, ce se află în locul fostei băi cu aburi, constuită din cărămidă produsă în localitate se găsesc camere de muzică și spații comunitare, precum și biblioteca orașenească și expoziții temporare. Aici se găsește fântâna ceramică, care vestește priceperea și talentul ceramiștilor din Mezőtúr.

Opera centrală a pieței Szabadság este statuia György György sculptată de László Marton în 1975, ce comemorează răscoala țăranilor din 1514. Biserica Romano-catolică din piață a fost construită între 1817-1824 în stil clasicist. Merită menționat altarul mare sculptat din lemn, precum și orga de concert de renume național.

MEZŐTÚR, CAPITALA CERAMICII

Mezőtúr în secolul XIX. a devenit unul dintre centrele cele mai mari din Ungaria a olăritului popular. Munca lui Balázs Badár și a altor olari renumiți a făcut celebre

În Europa ulcioarele făcute în mici ateliere, ornamentele împodobite energetic și ustensilele practice din bucătărie. În secolul XX. această meserie a trăit mai departe, mulți artizani, artizani populari și artiști populari din oraș au devenit olari, apoi asistenți, iar mai târziu maeștri ai meseriei. În spiritul adaptării la cultura locuinței moderne și la cultura obiectelor, artiștii de astăzi nu mai urmează formele și tiparele de acum o sută de ani, însă – după cum arată un ulcior magistral și o farfurie bogat decorată – cunosc bine tradițiile culturii ceramice locale. Astăzi, în orașul nostru funcționează zece olari și ateliere de ceramică independente. Este un mare succes pentru creatorii de azi faptul că în 2009 ceramica Mezőtúr a intrat în lista națională a Patrimoniului Cultural Imaterial maghiar, întărind astfel respectul pentru tradiție și protecția patrimoniului meșteșugăresc care este încă important pentru locuitorii orașului.

Istoria olăritului din Mezőtúr este prezentată de expoziția permanentă a Muzeului Olăritului din Túr. Casa Memorială și Atelierul Badár ce se află în partea nouă a orașului comemorează familia Badár prin atelierul de olar mobilat în 1939, precum și cu sala de expoziție de ceramică.

cu bicicleta, sau chiar cu mașina. Pe malul drept al terasamentului Crișul Triplu în direcția Gyomaendrőd, Casa Demonstrativă pentru Conservarea Naturii Valea Crișurilor, construită pe o fostă stație de pompare construită în urmă cu mai bine de 100 de ani, este o priveliște reală.

La intrarea în dumbrava Erzsébet din centrul orașului se află Ștrandul Orășenesc și bazinul interior. Ștrandul aflat într-un parc – în același timp, are și o mare zonă verde contiguă – așteaptă vizitatorii cu 4 bazine.

În vecinătatea ștrandului se află dumbrava Erzsébet și lacul din dumbravă de 6 hectare în împrejurul căreia o promenadă și pistă de bicicletă de 1200 m este un loc ideal pentru plimbare, precum și pentru relaxarea activă. Terenul de joacă modern, precum și dumbrava umbroasă ce se află pe malul lacului este preferat de familii.

În vecinătatea ștrandului se află Centrul de Sport Orășenesc scena principală a evenimentelor sportive din Mezőtúr. Instituția desfășoară tabere de antrenament pe echipe și organizează competiții pe tot parcursul anului.

Printre evenimentele cele mai semnificative ale localității, ce atrage nu doar localnici este Târgul din

Túr ce aduce un omagiu tradițiilor și este organizat la primul sfârșit de săptămână din august. Târgul este precedat de șirul de evenimente ale Zilelor Artistice din Mezőtúr (festivalul arTúr). Un alt eveniment ce merită menționat este festivalul de muzică East Fest, la care participă reprezentanții de seamă ai scenei muzicii ușoare maghiare.

Sursă: mezturistak.hu

Coloniile extrem de protejate de chirighițe cu obraz alb și chirighițe negre care cuibăresc pe secțiunea râului ce aparține de oraș sunt valorile naturale unice ale orașului
(fotografie: Balázs Szendőfi)

East Fest este festivalul ce se dezvoltă cel mai dinamic în regiunea estică a Ungariei
(sursă: Casa Comunitară, pagina facebook a localității Mezőtúr)

RELAXARE, EVENIMENTE, RECREAȚIE

Mezőtúr este traversat de canalul principal Hortobágy-Berettyó, în timp ce gârlele create ca urmare a lucrărilor de reglementare a râului fac ca zona extravilană să fie atractivă – o lungime totală de 80 km. Lumea minunată a apei este un paradis nu numai pentru pescari, ci și pentru ecoturști. Dintre valorile naturale, trebuie să evidențiem coloniile extrem de protejate de chirighițe cu obraz alb și chirighițe negre care cuibăresc în interiorul orașului, a căror viață spectaculoasă poate fi admirată direct de pe promenada de pe malul râului.

Zona poate fi explorată pe jos, cu trăsura trasă de cai, cai sau

Parcul Natural Hét Patak Gyöngye

Autor: Parcul Natural Hét Patak Gyöngye

- **Anul publicării: 2011.**
- **Teritoriul pe 8 localități 10 177 ha, populația 2800 locuitori.**
- **Localități: Alsómocsolád, Ág, Csikóstóttós, Gerényes, Kárász, Kisvaszar, Köblény, Szalatnak.**
- **Reprezentant și operator Asociația Parcul Natural Hét Patak Gyöngye**
- **Adresa: 7345 Alsómocsolád, Rákóczi u. 21.**
- **Pagina web: www.hetpataknaturpark.hu**

ISTORIC

Regiunea divizată Mecsekhát, caracterizată prin văi fluviale, dealuri și munți, este dificil de menționat prin împărțirea ei în unități mai mici de peisaj natural, dar numele regiunii Mecsek, care se referă de obicei la primul plan nordic al Mecsekului de Est, are totuși caracteristici specifice. Practic, este delimitată de pâraie, cursuri de apă naturale și izvoare și aparține bazinului hidrografic al pâraului Völgységi și al canalului Baranya, iar zona sa este străbătută de pâraurile Szalatnaki și Kozári și de pâraul Kisvaszari. Prin urmare, cele opt așezări aparținând Parcului Natural Hét Patak Gyöngye fac parte integrantă dintr-un peisaj mai mare, Mecsekhát, dar în cadrul acestuia pot fi interpretate și ca o zonă independentă înconjurată de ape naturale.

Alsómocsolád, poarta Hegyhát din Baranya

În această regiune a fost înființată în data de 28 octombrie 2011 Parcul Natural Hét Patak Gyöngye, al șaselea din țara noastră care a primit aprobarea ministerială. Alsómocsolád, Ág, Csikóstóttós, Gerényes, Kárász, Kisvaszar, Köblény și Szalatnak sunt situate pe o suprafață de peste zece mii de hectare din parcul natural, toate care au fost cândva bogate și prospere, dar au fost puternic lovite de furtunile istorice. al secolului al XX-lea.

CARACTERISTICI NATURALE, GEOGRAFICE ȘI PEISAGISTICE

Așezările Parcului Natural sunt situate în zona Dealurilor Transdanubiene, în principal în Völgység și Zselicul de Nord, aparținând Dealurilor Tolnai. Ambele unități de peisaj se caracterizează prin văi de eroziune-degradare, dar frecvența lor este diferită: Zselicul de Nord are o topografie puternic și moderată, Völgység slab segmentată. Nu numai frecvența dealurilor, ci și înălțimea lor este mai semnificativă în Zselicul de Nord. Cele mai înalte punc-

Kárász, panoramă (fotografie: Nándor Müller)

Kisvaszar, Lánykő (fotografie: Nándor Müller)

te sunt Hollófészek (358 m) și Hegytető (353 m). Miezul dealurilor este alcătuit în mare parte din sedimente panoniene cu granulație fină, acoperite de loess pe creste și formațiuni deluviale din văi. Colțul de sud-est al parcului natural se extinde până în zona Mecsek de Est, ale cărei roci de origine marină din Jurasic și Cretacic inferior ies de sub acoperirea sedimentară mai tânără.

În zona parcului natural s-a dezvoltat una dintre cele mai dense rețele de văi și apă din Ungaria. Acest lucru este adevărat, în ciuda faptului că pâraiele de aici au de obicei un debit mic de apă și adesea se usucă în timpul secetei. Cu toate acestea, întrucât pâraul Völgységi și canalul Baranya care mărginesc peisajul au o zonă de captare de peste o mie de kilometri pătrați, cantitatea de apă transportată de aici a determinat modul de viață al locuitorilor de aici de generații.

CARACTERISTICI CULTURALE ȘI SOCIALE

Putem observa multe trasaturi comune în imaginea asezarilor din zona. Cultura și caracterul său arhitectural au fost practic omogene până la mijlocul secolului al XVI-II-lea. De aici provine structura așezării, modul în care au fost construite parcelele și forma clădirilor comerciale și rezidențiale care pot fi văzute și astăzi. Până în prezent, clădirile erau construite în principal din lemn (cu structură cu cadru de grinzi), abia mai târziu au început să folosească chirpici pentru construcție în conformitate cu decretul regal din 1772. Clădirile rezidențiale din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea erau clădiri din două sau trei părți fără orificii de evacuare a fumului și aveau adesea funcții economice (pivniță, cămară, hambar). Materialul de construcție din cărămidă, gardurile din fier forjat, elementele decorative de fațadă din gips sau ceramică apar mai târziu. La începutul secolului XX. au apărut clădirile civile. Merită menționate hambarele ce dau un caracter speciale acestei regiuni. Acestea sunt adesea realizate din material de mai bună calitate (cărămidă brută) decât materialul clădirii rezidențiale. Toate cele opt localități ale parcului au fost locuite încă din epoca neolitică, datorită cărora există o mulțime de situri arheologice protejate. Astăzi, aceste zone sunt predominant terenuri cultivate.

SCOPUL ȘI VIITORUL PARCULUI NATURAL HÉT PATAK GYÖNGYE

Scopul asociației este de a dezvolta în comun planuri de dezvoltare unificate, de a crea condițiile unui turism

blând, de a-și dezvolta infrastructura și, prin urmare, de a îmbunătăți calitatea vieții oamenilor care locuiesc aici.

Parcul Natural Hét Patak Gyöngye este extrem de bogat în valori peisagistice, cu munți acoperiți de păduri, dealuri, văi pitorești, izvoare cu apă limpede, lacuri, pâraie și câmpuri care oferă oportunități de petrecere a timpului liber, iar satele de artizani așteaptă vizitatorii cu tradiții încă vii și evenimente ce prezintă aceste tradiții.

Obiectivul principal al Asociației Parcului Natural Seven Patak Pearl este de a contribui la conservarea și

protejarea patrimoniului natural și cultural, de a contribui la dezvoltarea economică și

Concertul grupului de percuție Percussion Project din Pécs la Szalatnak

socială, care include dezvoltarea, coordonarea, dezvoltarea serviciilor agricole, artizanale și turistice, reabilitarea satelor și planificarea teritorială, educația, formarea, transmiterea de informații și realizarea de proiecte-pilot.

Asociația coordonează acțiunile de protecție a mediului ale așezărilor, atrage atenția asupra importanței protecției mediului în rândul populației cu o casă de joacă ecologică, teste și chestionare. Colaborează cu municipalitățile din zonă, cu antreprenorii, cu organizațiile neguvernamentale, cu voluntarii.

În 2022, dorim să extindem numărul de așezări aparținând Parcului Natural Hét Patak Gyöngye, astfel

Cazare – Pensiunea Alsómocsolád

încât întinderea teritorială a parcului nostru natural se va schimba și ea. Noile așezări afectate cu care s-ar extinde teritoriul nostru: Hosszúhetény și Magyarereggy.

Parcul natural este o oportunitate imensă pentru locuitori: oferă oportunitatea de a crea un stil de viață comunitar și un sistem de valori conștient de mediu și, prin urmare, produce bunuri care atrag din regiuni îndepărtate, în special din orașele mari, stratul căruia îi lipsește tocmai acest lucru în viața de zi cu zi rapidă. În acest fel, parcul natural ar putea oferi și un exemplu despre cum să ne remodelăm perspectiva, imaginea lumii și a noastră în pași mici. Astfel, vom putea înțelege ce înseamnă sloganul „The small is beautiful”, adică „Micul este frumos”.

CELE MAI IMPORTANTE DESTINAȚII TURISTICE ALE PARCULUI NATURAL:

• **Alsómocsolád:** cazări, Curtea cu cuptor, simulator de zbor și mini planetariu, trasee educaționale, locuri de observație, centru de gimnastică în aer liber, ferma și locul de recreație Rigac cu căsuța din copac, biserica romano-catolică și grădina acesteia, lumea acvatică: barcă pletna, bărci obișnuite, canoe

• **Ág:** o stație a turei Hat torony (Șase turnuri)

• **Csikóstóttős:** casa tradițiilor, locul de observație și traseul Kneipp, loc de joacă pentru adulți

• **Gerényes:** o stație a turei Hat torony (Șase turnuri)

• **Kárász:** parcul Centrál, Casa de ciuperci, teritoriul Zonei Protejate din Mecsek-ul de Est

• **Kisvaszar:** biserica romano-catolică, valea Vágyom, Lánykő

• **Köblény:** biserica roman-catolică, statuia Sfântului Florian, crucea Csonka

• **Szalatnak:** biserica numele sfânt al Fecioarei Maria, cimitirul celui de al doilea război mondial, Grădina zoologică și iazul de pescuit Lámató, pivnițe cu vin cioplite în pereți de loess

PRODUSE LOCALE:

• **Mâncăruri regionale:** tarta flambată, pogăcele cu varză, mâncăruri pregătite în cuptor, miere, brânză de capră, ciuperci, pălincă

• **Marca Vidékünk Szalatnak:** coșuri și recipiente din hârtie de ziar reciclată

PROGRAMELE PRINCIPALE:

• **Alsómocsolád:** ziua copiilor, zilele satului, plimbare peisagistică, pregătirea pentru Advent: Târg de Advent, aprinderea lumânărilor, Crăciunul satului

• **Csikóstóttős:** ziua copiilor, picnic de familie, zilele satului, concurs de pescuit, concurs de vin și pălincă, paradă de

Csikóstóttős, punct de observație și bazinul Kneipp
(fotografie: Nándor Müller)

recoltă, ziua Márton, cursă de revelion

• **Kárász:** sărbătoarea pălincii în Kárász, concurs de vin, zilele satului, mâncăruri servite cu ocazia tăierii porcului la țară, târg de Advent

• **Kisvaszar:** activități artistice de Paște, așteptând Crăciunul

• **Köblény:** zilele satului, Tabăra internațională de ceație din Köblény

• **Szalatnak:** Casa de joacă de Paște și activități artistice, zilele satului, seria de concerte Zene a szélben (Muzica în vânt), târgul din Szalatnak, Festivalul de Ardere a Căramizii, plimbare peisagistică, târg de Advent

Concertul Filharmonicilor Pannon în Szalatnak

Știați că?

• Comuna Alsómocsolád și-a sărbătorit cea de-a 725-a aniversare în 2019. Cu ocazia jubileului, au făcut sărbătoarea și mai memorabilă cu programe, evenimente și inițiative colorate și variate pe tot parcursul anului.

• În localitatea Kárász a fost înființat prima fabrică de cuib din Ungaria. Herman Otto, primul director al Centrului Ornitologic Maghiar, a jucat un rol major în acest sens.

• Între Kisvaszar și Magyarereggy, în Valea Vágyom se află locul cu numele Lánykő. Potrivit tradiției orale, o fată și un băiat s-au transformat în piatră aici, în vale, pentru că părinții lor s-au opus iubirii lor.

• Parcul de agrement Lámató din Szalatnak are o atmosferă familială și este aproape de natură. Teritoriul acestuia este de 5 hectare, cu un iaz cu pești, barcă, lame și o zonă mare verde. Vitele indigene pasc în zona ecologică de 8 hectare de lângă grădina zoologică.

Alsómocsolád, Casa din copac (fotografie: Szilárd Varsányi)

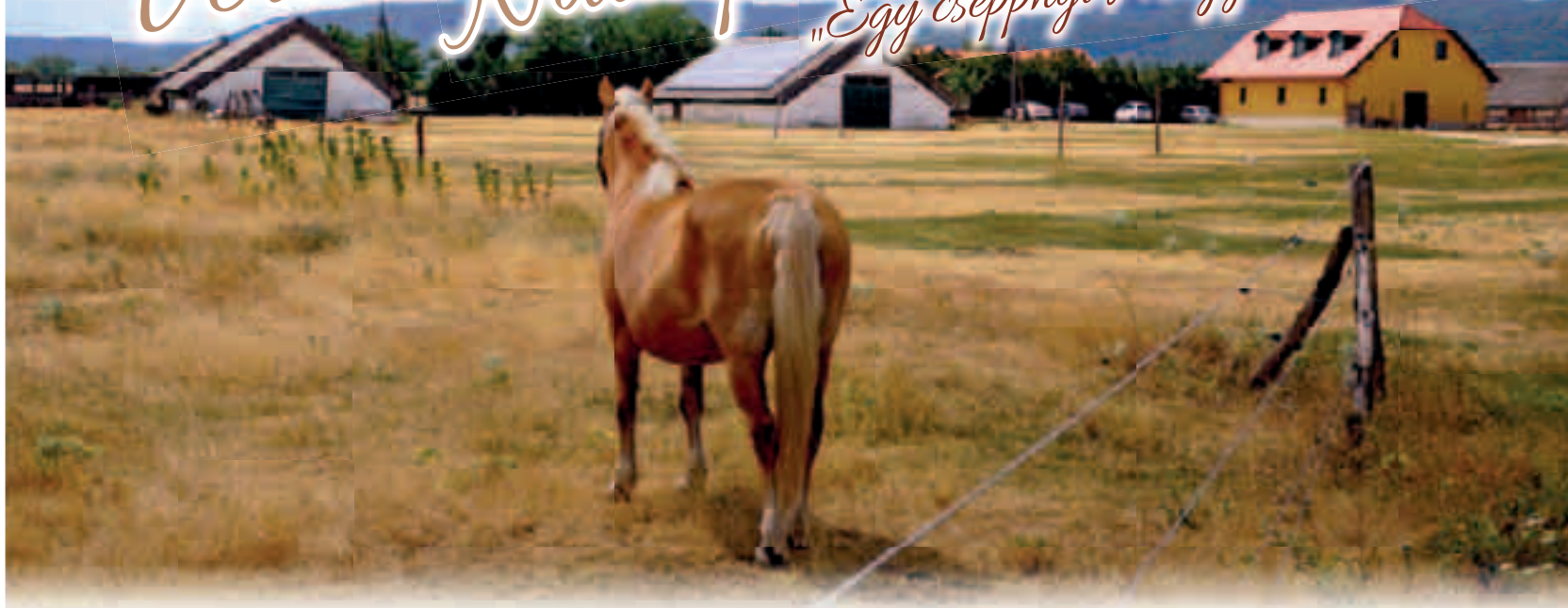

Vértesi Natúrpark

„Egy cseppnyi Magyarország”

- **Anul anunțării: 2005**
- **Teritoriul se întinde pe 17 localități și este de 35.838 ha, populația depășește 130 mii de locuitori.**
- **Localități: Bodmér, Bokod, Csákberény, Csákvár, Csókakő, Gánt, Mór, Oroszlány, Pátka, Pusztavám, Szár, Szárliget, Tatabánya, Várgesztes, Vértessomló, Zámoly**
- **Reprezentant și operator: Fundația Publică pentru Conservarea Naturii Pro Vértés**
- **Adresa: 8083 Csákvár, strada Kenderesi, casa Geszner**
- **Pagina web: www.vertesinaturpark.hu**

ANTECEDENTE

În 2005 localitățile primului parc natural declarat oficial în Ungaria și Fundația Publică Pro Vértés au preluat document de donație a titlului Parcului Natural Vértés, care au recunoscut că posibilitatea dezvoltării pe termen lung bazată pe valori naturale și culturale se află în cooperare socială. În conformitate cu aceasta, în 1993 a fost înființată cea mai mare rezervație naturală protejată la nivel local din Ungaria sub denumirea de Rezervația Naturală Nord-Vértés. Acesta a devenit mai târziu germele Parcului Natural Vértés, care acoperă întregul Vértés și bazinul Zámolyi.

CARACTERISTICILE NATURALE, GEOGRAFICE ȘI PEISAGISTICE

Parcul Natural Vértés este situat în Munții Transdanubieni, cuprinde aproape întregul Vértés și cea mai mare parte a bazinului Zámolyi, iar 69% din suprafața sa se află sub o formă de protecție a naturii. În Vértés, flora și fauna dolomiților din munții centrali, reflectând

Boglártanya – intrarea școlii din pădure

influențele submediteraneene și atlantico-mediteraneene, sunt diversificate și mai mult de flora și fauna celor două peisaje de câmpie (Kisalföld, Mezőföld). Munții Vértés se ridică din acest peisaj de câmpie ca o insulă. Partea sudică a Vértésului, împărțit de văi adânci și creste ascuțite, este decorat cu vegetație diversă de silvostepă, deosebit de bogată în plante submediteraneene. În funcție de condițiile geografice se regăsesc aici pajiști de stâncă dolomită, pajiști de stepă, păduri de tufă carstică, stejari iubitori de var.

Casa Geszner

Copii la picnic în parul Geszner

CARACTERISTICI CULTURALE ȘI SOCIALE

Peisajul din jurul Vértés a oferit oamenilor o oportunitate de viață foarte favorabilă, deoarece în 1926, în timpul cercetărilor din peștera Báraczházi, s-a dovedit

că oamenii trăiau în această zonă deja în urmă cu 50.000 de ani. Și în Vérteszölös, în 1965, László Vértes a găsit cele mai vechi rămășițe umane din țara noastră, de aproximativ 350 de mii de ani (Samu, umanoidul din Vérteszölös). În timpul revoluției neolitice s-au dezvoltat primele forme de agricultură și creșterea animalelor și au fost create și așezări permanente. Apariția romanilor a adus o schimbare majoră, iar monumentele inscripționate arată că, în secolul al II-lea, orașele dincolo de Dunăre erau înfloritoare. După ocupare, o mare parte din regiunea Vértes a devenit proprietatea familiei Csák, unde și-au construit propriul castel, Csákvár.

Nu există prea multe resurse despre viața în epoca turcă în regiunea Vértes, populația a scăzut considerabil pe vremea ocupației turcești, iar în secolul XVIII. pe lângă maghiari s-au stabilit în această regiune germani și slavi. Localitățile regiunii Vértes sunt comune cultivate de struguri. La începutul secolului, regiunea viticolă Mór a reușit să se numere printre regiunile noastre viticole independente de calitate.

SCOPURILE ȘI VIITORUL PARCULUI NATURAL VÉRTES

Înființarea parcului natural a oferit oportunitatea ca localitățile parcului natural, autoritățile locale și organizațiile civile să-și realizeze planurile împreună.

Scopul Parcului Natural Vértesi este conservarea și protecția valorilor naturale și cultural-istorice ale regiunii, implementarea cooperării și dezvoltării regionale coordonate bazate pe coordonarea conservării naturii și turismului. Parcul Natural servind interesele diversilor parteneri sociali, întărește relația dintre populație și conservarea naturii. Turismul ghidat, organizat poate contribui la protejarea valorilor naturale și cultural-istorice și, de asemenea, îmbunătățește calitatea vieții în mediul rural și, astfel, are ca rezultat menținerea populației în zonă.

Program pentru copii de observare a păsărilor în parcul Geszner

PRINCIPALELE DESTINAȚII TURISTICE ALE PARCULUI NATURAL VÉRTESI

În viața localităților parcului natural are un rol central practicarea unui stil de viață sătesc, promoția produselor locale. Sunt populare produsele cultivate și pregătite local, care, ca urmare a tradițiilor de gestionare a naturii care datează de secole, au un gust specific pe-

Fornapuszta, casa Dohányos

isajului. Pe lângă prezentarea tradițiilor gastronomiei locale, cei interesați în plăceri culinare sunt așteptați cu mâncăruri, vinuri și rachiuri speciale. Turiștii interesați într-o vacanță activă vor găsi aici cea mai bună modalitate de a-și petrece timpul liber. Pădurile Vértes pot fi cutreierate pe cal, cu bicicleta sau plimbându-ne pe traseele de studii.

Întâlnire cu animale școlii din pădure

În cele trei centre de vizitatori ale Parcului Natural Vértesi toate grupurile de vârstă își vor găsi modul de recreere adecvat pentru ei, fie acesta drumeț singuratic, o familie întreagă, grupă de grădiniță sau școlară, sau chiar și un grup mai mare de o sută de persoane.

Casa Geszner și parcul său sunt situate într-un mediu împădurit înconjurat de o fostă moșie a contelui de aproape nouă hectare. Peisajul romantic cu o atmosferă idilică, precum o cascadă, o roată de moară și un lac cu barca, va încânta cu ușurință vizitatorii. Pachetele de programe organizate ale parcului Geszner includ cunoștințe despre istoria culturală, conservarea naturii, grădinarit ecologic și cunoștințe despre ierburile medicinale. Jocuri interactive îi așteaptă pe copiii mai mici, în timp ce celor mai mari li se oferă experiențe de durată prin intermediul unor excursii. Din anul 2000, clădirea a găzduit o expoziție care prezintă lumea minunată a lui Vértes.

Hanul Pusztai casa Dohányos se află în localitatea Fornapuszta, la granița cu Csákvár, han ce - ca centrul de vizitatori din pustă a parcului natural - oferă recreere pentru cei interesați în atmosfera de safari. Vizitatorul poate cunoaște Parcul Zoologic Pusztai și fauna sălbatică unică din Csíkvarsai-rét pe traseul natural de 12 km cu autobuzele din deșert și mașinile de safari, iar în han există și posibilitatea de a gusta specialități locale și de a rezerva cazare. Unitatea de cazare este situată într-o zonă extrem de protejată, care este considerată unul

Conducerea turmei cu ocazia zilei Sfântului Gheorghe

(fotografie: István Némédi)

dintre cele mai cunoscute locuri de observare a păsărilor din Europa, ce poate admirată din ferestrele hanului. Zona poate fi vizitată tot timpul anului cu un ghid profesionist, la ore prestabilite.

Al treilea centru de vizitatori, școala forestieră Boglártanya, este situat la poalele sudice ale lanțului muntos Vértes, în pășunea Mare din Vértesboglár, într-un mediu natural care încântă ochii și inima. Mediul înconjurător al fermei, bogata sa faună și flora, animalele și echipamentele oferă o oportunitate excelentă pentru programele școlare de pădure, taberele de cunoaștere a naturii și excursiile de mai multe zile organizate pentru copiii de vârstă preșcolară și școlară. Activitățile de teren sunt completate cu instruire teoretică și sarcini practice. Programele culturale, evenimentele tradiționale și naționale promovează viața culturală a parcului natural și întăresc cooperarea între localități.

Întâlnirea călăreților și a păstorilor cu ocazia zilei Mihai

(fotografie: István Némédi)

PRODUSE LOCALE:

- dantela din Bokod,
- produse ceramice din Csákvár,
- vinurile din Mór și Csákberény, precum și cașcavalurile din Orondpuszta (Csákberény),
- siropul Méhes Mézes din Szár,
- berea blondă și brună de casă din Zámoly,
- salam și cârnați de vită și de bovine Csíkvarsai Csípős Csodafalat,
- mâncăruri locale: cotlet cu sos de muștar și smântână servită cu paste în stil Csákvár,

tocană de vită, gogoși, supă de vin, kugel zebra, tocană de capră, supă cu cârnați în stil Csákakő, supă de pui cu boia (Mór), tarta flambată (Zámoly), kvircedli, prăjitura svabă înmuiată în vin (Mór).

PROGRAME PRINCIPALE:

- Festivalul cartofului (Bokod),
- Zilele vinului în Csákberény, zilele haiducilor,
- Ziua călăreților în Gánt,
- Tradiționala întâlnire a călăreților și a păstorilor cu ocazia zilei Mihai (Csákvár),
- Zilele castelului în Csákakő,
- Zilele vinului în Mór, Sărbătoarea cu ocazia săptămânii Sfântului Gheorghe (Mór),
- Jocurile cavalești în Várgesztes,
- Competiția de rostogolire a oului (Vértessomló).

Știați că:

- Esterházy Móric, primul ministru al Ungariei între 17 iunie și 20 august 1917 s-a născut la Csákvár;
- Singurul grup de cărpinițe în stare intactă se află în Vértes;
- *Isophia costata* este o specie rară cu aripi drepte, ce se regăsește doar pe lunca Csíkvarsai (Csákváron);
- antropodul cel mai popular al muntelui Vértes, centipedul cu centură se regăsește doar în această regiune din Ungaria;
- una dintre cele mai vechi mențiuni ale apariției cartofilor în Ungaria e cunoscută din anul 1745 la Vérteskozma;
- Csoóri Sándor, poetul și prozatorul maghiar cu două premii Kossuth s-a născut la Zámoly;
- Tersztyánszky Ödön, viteazul, spadasinul, colonelul s-a născut la Csákvár; de două ori campion olimpic, medaliat cu argint olimpic și bronz și medaliat cu argint la Campionatul European, de treisprezece ori campion maghiar;
- Libényi János, calfă de croitor, care a încercat o tentativă de asasinare a împăratului Frany Joseph s-a născut la Csákvár;
- Boroslanul de dafin, arbustul veșnic verde răspândit în peisajele atlantico-mediteraneene este băștinaș în Ungaria doar în Vértes și Bakony;
- Poemul lui Vörösmarty Mihály, Szép Ilonka (Ileana cea Frumoasă) are loc în Vértes?

Fotografii: Parcul Natural Vértes

GALERIE DE FOTOGRAFII

CONCURSUL FOTO COMORILE VĂII CRIȘURILOR

Asociația Parcul Natural Valea Crișurilor în luna februarie a anului 2021 a lansat concursul foto cu titlul VALORILE VĂII CRIȘURILOR, astfel dorind să ofere posibilitatea de a se introduce acei artiști care captează în fotografiile lor valorile văii Crișurilor.

Concursul a avut scopul suplimentar de a atrage atenția asupra valorilor esențiale ale fotografiei și asupra caracterului documentar esențial al acesteia, care vorbește atât despre prezent, cât și despre posteritate. Au fost anunțate următoarele subiecte:

1. Valorile naturale ale văii Crișurilor (fotografii de peisaj, fotografii care prezintă mediul natural, fotografii cu plante, ciuperci și animale)
2. Patrimoniul construit al văii Crișurilor (clădiri vechi și noi, monumente, sculpturi publice, lucrări)
3. Viața de zi cu zi, momente „furate” ale văii Crișurilor (scene de stradă, fotografii de evenimente, viața comunității, lumea obiectelor de zi cu zi)
4. Valorile locale ale văii Crișurilor (portrete, chipuri, oameni, păstrarea tradiției)

Un total de 158 de fotografii au fost primite de 33 candidați din cele 4 categorii incluse în anunț, care au fost evaluate de un juriu format din trei membri într-un sistem de notare de la 1 la 10. Péter Katona, președintele atelierului foto Márvány din Békéscsaba, a fost invitat să fie decident al juriului.

Majoritatea lucrărilor au încercat să surprindă momentele naturale ale Văii Crișurilor, dar am fost foarte încântați că și alte categorii au oferit fotografii de o valoare deosebit de artistică.

În galeria noastră, puteți vedea o selecție subiectivă de fotografii premiate și nepremiate:

Fotó: Simon Ferenc / Sziluet

43 / 1 • József Vágvölgyi / Szanazug, răsărit de soare (categoria 1.– locul I.)

43 / 2 • Levente Ragály / Lampă de păpădie (categoria 1.– locul II.)

44 / 1 • Ferenc Simon / Foc de tabără (categoria 1.– locul III.)

45 / 1 • Ferenc Fábrián Jr. / În lumina reflectoare din pădure la Mályvád

45 / 2 • János Lipták / Cei trei Gárcia

46 / 1 • Balázs Tóth / Întâlnirea cu Crișul (categoria 3.– locul I.)

47 / 1 • József Sipos / În zori de zi pe Crișul Negru

47 / 2 • Adrien Burda / În câmpia inundabilă a Crișului

48 / 1 • József Vágvölgyi / Răsărit de soare pe Crișul Triplu

48 / 2 • Nóra Mundruczó / În jurul amurgului

49 / 1 • Balázs Tóth / Ghidul este bariera din localitatea Doboz

50 / 1 • Adrienn Balogh / Vremuri trecute (categoria 4.– locul I.)

51 / 1 • Tamás Such / Paczuk Gabi (categoria 4.– locul II.)

51 / 2 • Róbert Beliczay / Lini (categoria 4.– locul III.)

52 / 1 • Balázs Tóth / Plete

52 / 2 • Tamás Such / Berta Jimmy

53 / 1 • Adrienn Balogh / Fete frumoase

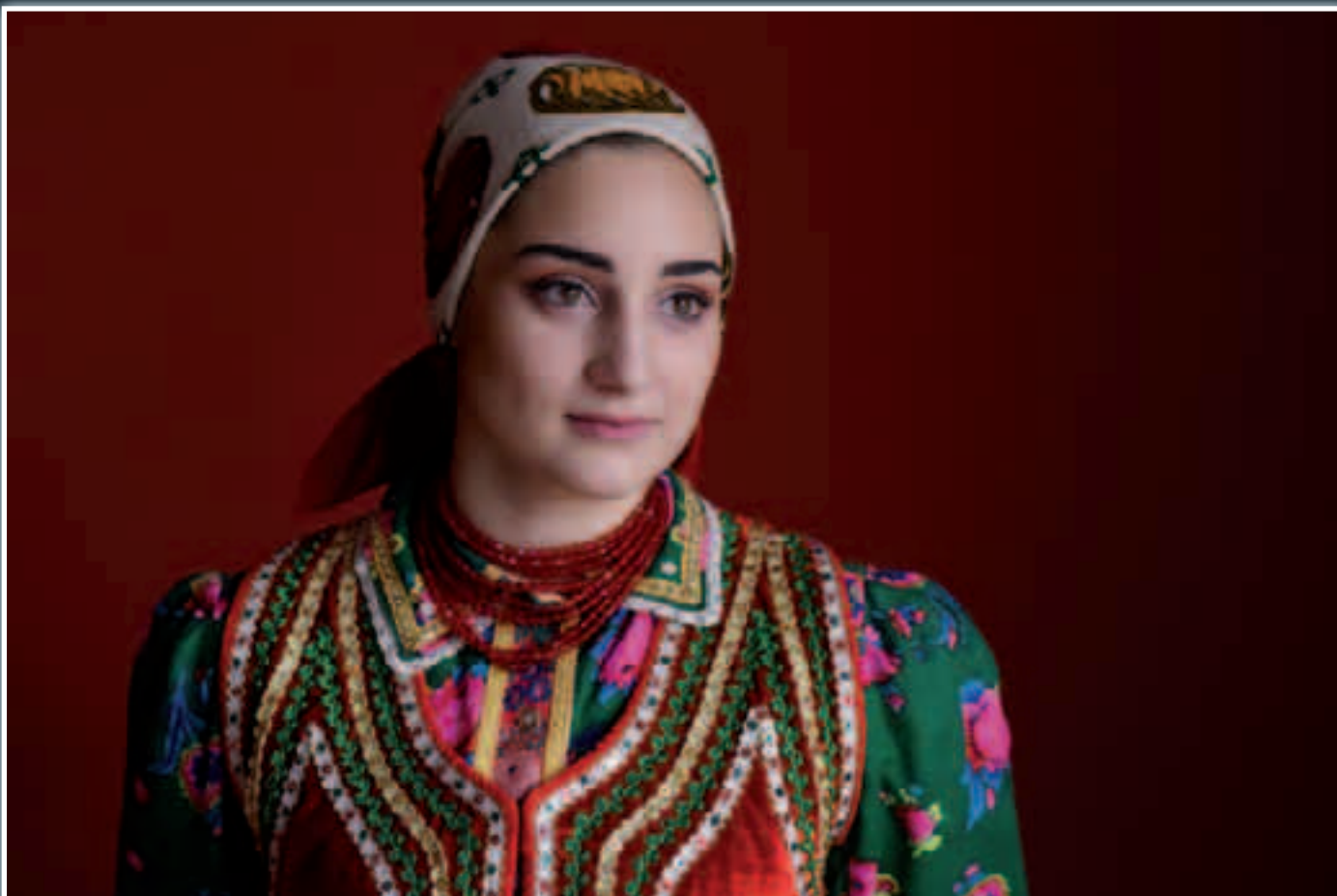

Fluide în adâncimile regiunii Crișurilor

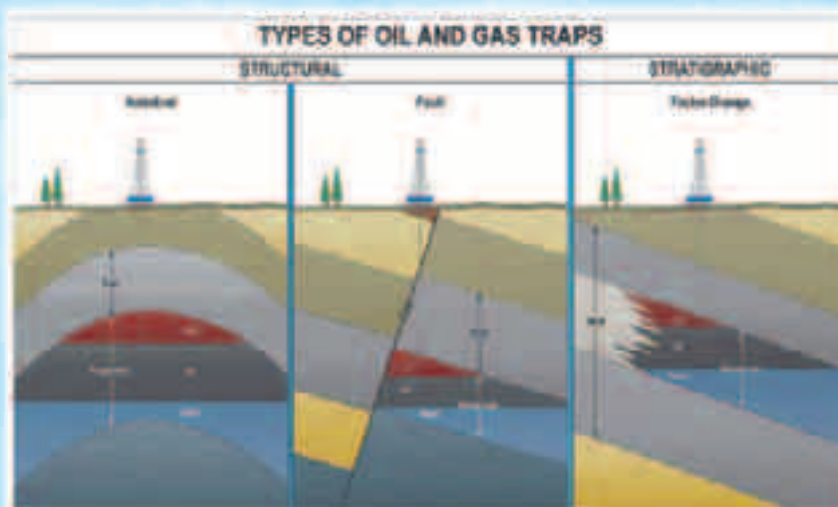
Hoinărând prin regiunea Crișurilor putem observa că în ultimele secole cel mai mare rol în formarea suprafeței prezente o constituie activitatea erozivă (destructivă) și de acumulare (cumulativă) a râurilor, precum și omul. Albiile părăsite, zonele inundabile de pe vremuri, râurile blocate între baraje noi, canalele săpate artificial confirmă acest fapt. Se ivește întrebarea oare ce condiții pot predomina în adâncuri, sub suprafața dominată de ape. Și acolo este apă? Pe lângă ape există și alte lichide și gaze în adâncimi? În articolul nostru vom coborî în adâncurile sedimentelor regiunii Crișurilor, și vom încerca să găsim răspunsuri la întrebări. Haideți să ne aventurăm în lumea pietrelor!

Mantaua solidă de rocă (litosfera) ascunde nenumărate materii prime minerale utilizabile, în diverse state, ce sunt esențiale pentru umanitate. Cel mai important grup al acestor materii prime se numesc fluide. Dacă dorim să simplificăm atunci putem afirma că fluidele sunt substanțe în stare lichidă, gazoasă sau vapori ce se găsesc în porii minuscule ai diferitelor sedimente și roci (în „denivelările”, crăpăturile și fisurile sale microscopice). În sens obișnuit ne referim aici la petrol și gaze naturale – adică hidrocarburi -, precum și la diferitele tipuri de acvifere subterane (de exemplu apa termală).

Aceste fluide se află la o adâncime de mai multe kilometri, în principal în capcanele diverselor roci sedimentare de depozitare, și în condiții naturale ele nu ajung la suprafață. (figura 1) Coloniile situate în adâncimi trebuie descoperite, trebuie atinse cu ajutorul forajelor de mare adâncime, trebuie să fie exploatate folosind puțuri de petrol și gaze, apoi trebuie colectate, tratate, depozitate și transportate înainte de a fi folosite, de exemplu în mijloacele noastre de transport sau în cazanele de gaz.

Figura 1: Cele mai tipice tipuri de capcane de hidrocarburi (sursă: www.pinterest.com)

În zilele noastre luăm de la sine înțeles că, dacă mașina noastră rămâne fără combustibil, mergem la cea mai apropiată benzinărie și o umplem. Pe parcursul acestei operațiuni nu ne gândim la faptul că de unde provine „aurul negru”. Același lucru este valabil și în cazul gazelor naturale, e de la sine înțeles că într-o zi rece de iarnă încălzim casa cu gaz. Pentru a înțelege modul în care s-au format petrolul și gazele naturale, motoarele economiei mondiale, trebuie să ne întoarcem în timp cu milioane de ani în urmă, totuși, în legătură cu descoperirea și extragerea coloniilor, trebuie să gândim la scară umană.

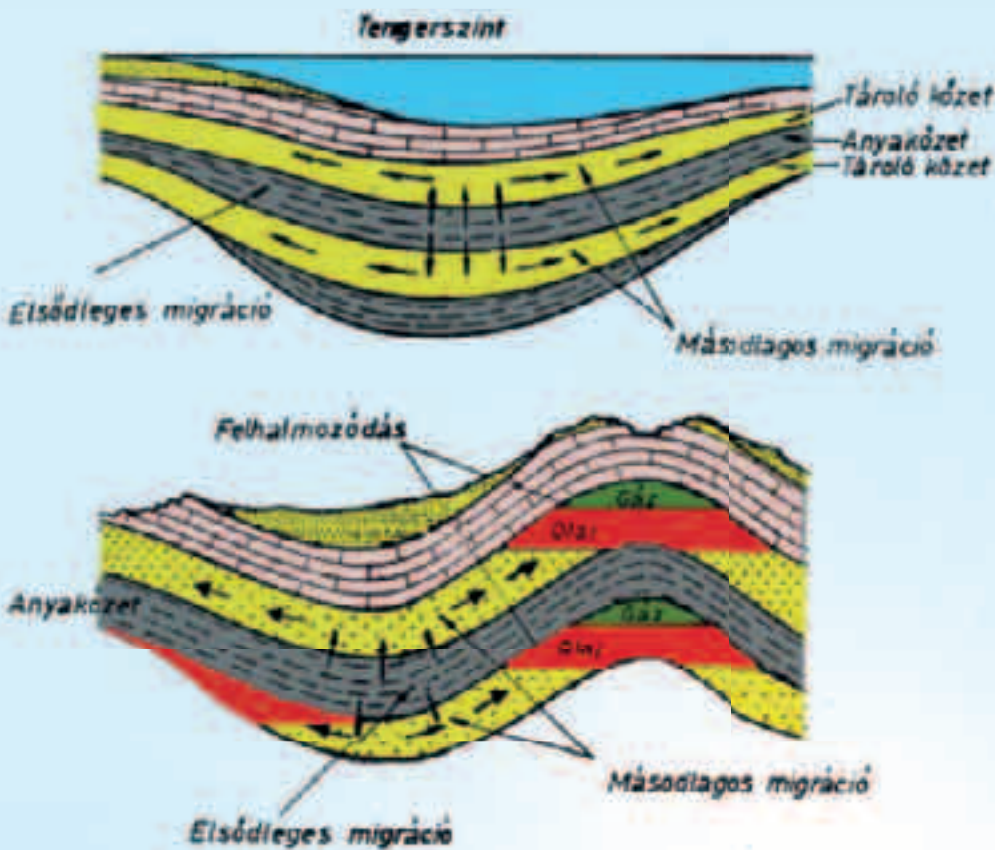

Figura 2: Căile de formare și migrare a hidrocarburilor
(www.tankonyvtar.hu)

Biomasa bogată planctonică (plancton: organisme plutitoare) a mărilor interioare și a lagunelor care a existat în etapele anterioare ale istoriei pământului s-a scufundat pe fundul mărilor și a fost îngropată cu sedimente. În mediul lipsit de oxigen (anoxic), ca urmare a îngropării tot mai mari și a creșterii temperaturii, formarea hidrocarburilor a început din moleculele care alcătuiesc organismele îngropate, ghidate de procese bio- și geochimice complexe. Hidrocarburile născute în roca-mamă (de exemplu marne, marne argiloase) cu o densitate mai mică decât cea din jur au început să curgă spre suprafață din cauza diferitelor forțe (acest proces se numește migrație) și s-au acumulat într-un corp de rocă poroasă (de exemplu, gresie). Umplerea rocilor de depozitare cu petrol și gaze naturale nu putea fi realizată decât într-un mediu geologic în care o „calota de rocă” închidea situl, prin care fluidele nu se mai puteau scurge spre suprafață. (figura 2) Așa s-au format de-a lungul a milioane de ani acumulările la scară industrială care merită valorificate pentru umanitate. Ei bine, dar cum se desfășoară valorificarea acumulărilor, adică procesul de foraj adânc?

În cazul în care posibilitatea extragerii economice a unui zăcământ de petrol sau gaze a fost confirmată în timpul cercetării geologice și geofizice, iar punctul de foraj a fost desemnat, se poate începe pregătirea locului de foraj (de exemplu, construcția unui drum de acces, amenajarea teritoriului, fundații). După operațiunile

Figura 3: Echipament de foraj adânc în vecinătatea locașității Mezöhegyes (fotografie: Zsolt Veres)

pregătitoare se livrează și se instalează echipamentul de foraj adânc cu capacitatea corespunzătoare, iar după inspecția tehnică a acestuia poate începe procesul propriu-zis de foraj. (figura 3)

Forarea adâncă este o operație de zdrobire a rocii în care o coloană de țevi de oțel asamblată din diferite tipuri de țevi este rotită cu burghiul în partea de jos. Prin aplicarea sarcinii și vitezei de rotație adecvate burghiului, acesta distruge rocile de pe fundul găurii și se produc resturi de rocă, adică tăieturi. Resturile de rocă zdrobită sunt îndepărtate de burghiu de către mediul de spălare (în mare parte nămol de foraj) pompat la presiune mare în interiorul burghiului și adus în spațiul inelar dintre coloana țevii și peretele găurii. Coloana de fluid constând din noroi de foraj aflat în gaura de foraj joacă un rol extrem de important în timpul procesului de foraj adânc:

ridică piesa de prelucrat de la baza găurii, răcește și unge burghiul, și totodată produce acea presiune hidrostatică în foraj prin densitatea sa cu ajutorul căreia pu-

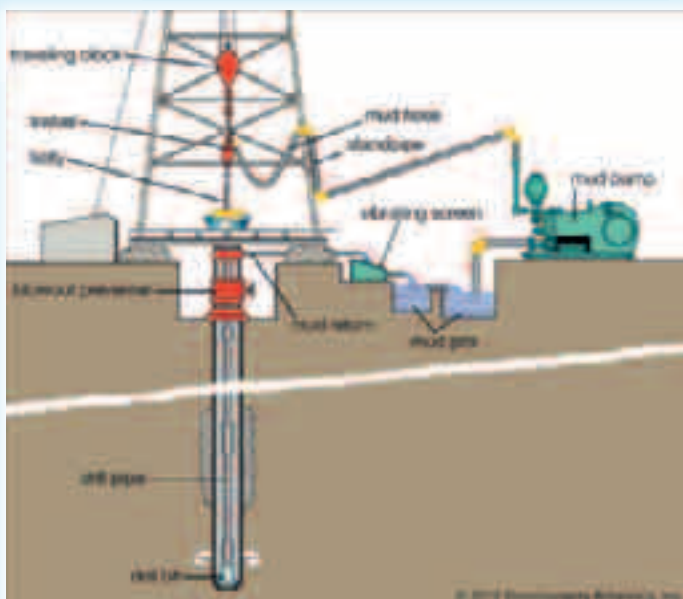

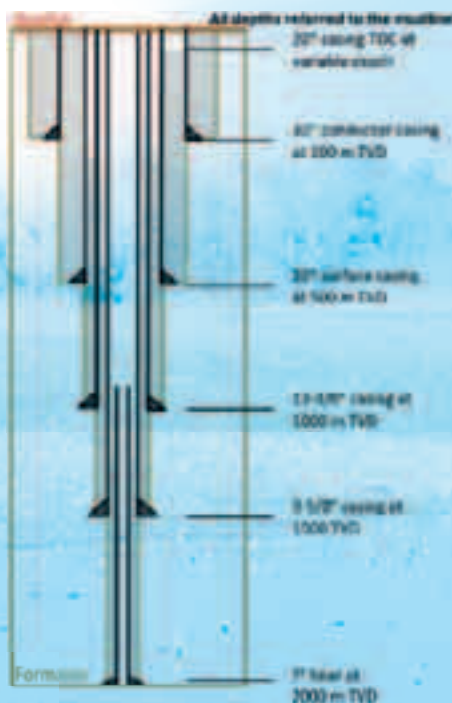
Figura 4: Cele mai importante componente ale unei instalații tipice de foraj la adâncime pe uscat (sursă: www.britannica.com)

tem compensa presiunea fluidului din straturile de rocă (cunoscută și sub denumirea de presiune de strat sau de formare).

Această tehnologie de foraj echilibrată asigură ca petrolul, gazul sau alte fluide de înaltă presiune să nu pătrundă în gaura de foraj în timpul procesului de foraj. (figura 4)

Perforarea unui puț are loc în etape: se completează mai întâi secțiunea superioară a găurii cu diametrul cel mai mare, în care este plasată coloana inițială de tubaj. După ce acesta este cimentat pe peretele găurii, se găurește următoarea secțiune de găuri cu un diametru mai mic, în care este cimentată coloana de tubaj de siguranță. Aceasta continuă atât cu șirurile tehnice, cât și cu cele de producție, până când traversează stratul (straturile) care conține hidrocarburile.

Așadar, putem observa că un puț este alcătuit din secțiuni de găuri cu structură telescopică, (figura 5) care

scad în diametru în jos, a căror forare nu numai că este foarte costisitoare, ci durează și mult timp. Un puț de 3000 m costă 1 miliard de forinți, iar perforarea acestuia durează cel puțin o lună (dacă totul merge bine)! (figura 6)

Figura 5: O posibilă structură de puț pentru o sondă producătoare de petrol (sursă: www.researchgate.net)

Figura 6: Pomul de crăciun al unui puț de gaz la granița localității Kardoskút (fotografie: Zsolt Veres)

După construirea structurii puțului astfel creată, încă nu obținem o sondă de producție finită, deoarece mai sunt operațiuni ulterioare de făcut. După ce echipamentul mare de foraj a fost „mutat”, pe puțul în pregătire este instalat un echipament de completare a găurilor de capacitate mai mică, care efectuează operațiunile ulterioare necesare transformării acesteia într-o sondă de producție. Aceste operațiuni includ deschiderea, adică perforarea straturilor de depozitare, în care o pușcă încărcată cu încărcături explozive este folosită pentru a crea găuri în șirul carcasei și mantaua de ciment în fața stratului(elor) de depozitare. După punerea în funcțiune sau pornirea artificială a sondei pot avea loc diverse teste de producție, iar după ce au fost instalate fittingurile de producție (de exemplu conductă de producție, packer), sonda poate fi conectată la sistemele tehnologice de suprafață ale zăcămintului de petrol sau gaze. De la puțul de producție, țigeliul și gazele naturale pot fi transportate la stația (principală) de colectare sau la centrul de colectare folosind diferite metode de producție (de exemplu, ascensoare, gaz auxiliar, pompă de adâncime), (figura 7) unde urmează operațiuni ulterioare (de exemplu, colectare, tratare, depozitare, transport). Putem observa deci că este un drum lung între sistemul de pori al straturilor ge-

Figura 7: Puț de pompare adâncă la granița localității Pusztaföldvár (fotografie: Zsolt Veres)

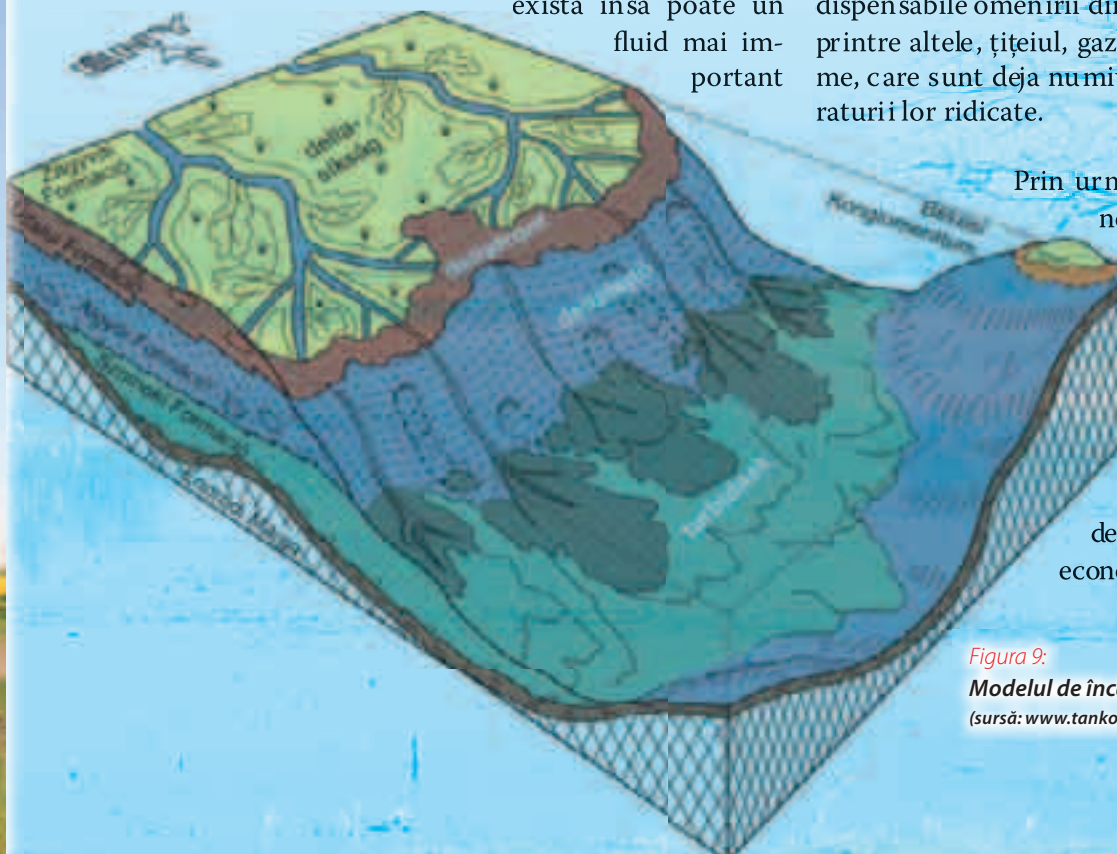

Figura 8: Capul unui puț de apă de 800 de metri în zona Băii Árpád din Békéscsaba (fotografie: Dániel Erdős)

ologice formate cu milioane de ani în urmă și benzină-riile/depozitele de gaze, în spatele cărora se lucrează se-rios și coordonat cu specialiști competenți. Exploatarea la scară largă a petrolului și gazelor are loc în regiunea Crișurilor, în regiunea localităților Battonya, Kardoskút, Szeghalom și Füzesgyarmat.

Experții sunt de acord că vom folosi în continuare hidrocarburi în cantități mari în secolul 21, dar se va răspândi progresul energiilor regenerabile (de exemplu, soare, biomasă, vânt, apă, energie geotermală). Gândiți-vă, de exemplu, la centralele solare în creștere din județul Békés! În plina încălzire globală din secolul al XXI-lea, există însă poate un fluid mai im-
portant

decât hidrocarburile, pentru care se va desfășura o luptă serioasă în viitor: apa dulce. Oricât de incredibil ar pă-rea, extragem și apă – prin fântâni – iar apa este o mate-rie primă minerală.

Adâncimile regiunii Crișurilor sunt bogate nu nu-mai în hidrocarburile menționate mai sus, ci și, desi-gur, în apele subterane. În sensul clasic, acviferele și diferitele lor tipuri aparțin fluidelor. Dintre acestea trebuie să evidențiem apele termale mai calde de 30 °C, precum și partea de acvifere sub presiune care se ridică la suprafață sub formă de apă arteziană. Proprietățile geotermale din regiunea Crișurilor sunt excelente, de-oarece nu trebuie să forăm la adâncimi mari pentru a obține apă termală. Acest lucru este ilustrat clar de fântâna din Békéscsaba, care poate fi văzută și în fo-tografie, din care curge apă de o temperatură de 40 °C de la o adâncime de 800 m. (figura 8) În același loc, în Băile Árpád, o altă fântână scoate apă, dar adâncimea ei este deja de 1.974 m, iar temperatura apei care se scurge la suprafață este de 76 °C. Dar ce fel de roci as-cund fluidele menționate mai sus în adâncurile regiunii Crișurilor?

Depresiunea din adâncurile regiunii Crișurilor a fost umplută de apa unui lac imens cu milioane de ani în urmă, pe care experții l-au numit Lacul Pannon. Lacul uriaș, care a existat la sfârșitul Miocenului și care se în-dulcise prin influența râurilor care curgeau din munții Carpați, s-a îndepărtat de marea lumii în urmă 12 mi-lioane de ani și a dispărut complet în urmă 5 milioane de ani. 7 milioane de ani a fost timp mai mult decât suficient pentru ca râurile curgătoare să umple încet lacul cu marile lor delte, lăsând în urmă o masă sedi-mentară de câteva mii de metri. (figura 9) Sedimentele groase panonice sunt peste tot sub regiunea Crișurilor, iar importanța lor este enormă: în principal gresiile cu porozitate bună stochează materiile prime minerale in-dispensabile omenirii din zona noastră. Acestea includ, printre altele, țițeiul, gazele naturale și apele de adânci-me, care sunt deja numite apă termală datorită tempe-raturii lor ridicate.

Prin urmare, putem vedea că în regiu-nea Crișurilor există resurse na-turale care trebuie protejate nu numai la suprafață, ci și în adâncime. Importanța cantității enorme de apă sub picioarele noastre este ines-timabilă, mai ales când ne gândim la schimbările cli-matiche într-un viitor nu atât de îndepărtat și la efectele sale economice și sociale!

Figura 9: Modelul de încărcare a lacului Pannon (sursă: www.tankonyvtar.hu)

În urma sturionilor nativi acestor meleaguri

Sturionul, cândva un binecunoscut nativ al râurilor pentru oamenii zilelor noastre a devenit o curiozitate caracteristică doar paginilor cărților sau a documentarelor. Deși în apele noastre, astfel și în Crișuri au trăit nenumărate specii de sturioni, cu înfățișarea lor străveche, ei au crescut în rang ca pești „regești”, în stimă au fost mai presus de alte creaturi acvatice. Dintre aceste specii probabil cel mai faimos gigant european de apă dulce din vremuri istorice, morunul se remarcă prin forma sa, cu o greutate de 800-1000 kg, și o lungime de 6-7 m. Pe lângă acest pește uriaș, în râurile noastre au trăit și alte specii de sturioni, cum ar fi nisetrul de 100 kg, viza ceva mai mic, păstruga ce ajungea chiar și la o greutate de 500 kg, precum și cega ce ajungea la o greutate maximă de 10 kg.

Cel mai mare sturion al nostru a fost morunul (fotografie: Zoltán Sallai)

me și-au căutat albiile nisipoase cu pietriș pentru reproducere.

În conformitate cu scrierile epocii, au apărut de două ori pe an: prima dată prin martie-mai, precum și toamna, pentru a supraviețui iarna în râurile noastre. Pe Dunăre acești pești au ajuns până la Bratislava, în apele din Ungaria ele s-au regăsit în Tisa, Drava, Mureș și în Crișuri. Este fapt incontestabil

Centrala electrică Poarta de Fier I. (sursă: Wikipédia)

Tragedia lor este bine cunoscută în cercul pescarilor. Cu excepția cegii până în a doua parte a secolului XX., acești pești au dispărut din apele Europei Centrale, astfel și din țara noastră. Dispariția lor este atribuită exclusiv sistemului de baraj Poarta de Fier, sectorul inferior al defileului Dunării ce a fost construit în două etape (Poarta de Fier I. 1964-1972; Poarta de Fier II. 1977-1984) între Carpații Meridionali și Carpații Sârbești, la granița dintre Serbia și România. Acesta pare a fi un motiv incontestabil, din moment ce morunul, nisetrul și păstruga au sosit în râurile sistemului de apă din Marea Neagră datorită Dunării, și ca așa-numite specii anadro-

Vânător de păstrugă pe Dunărea de Jos în prezent (fotografie: Zoltán Sallai)

bil că bariera artificială construită pe Dunăre de decenii împiedică pătrunderea peștilor migratori, dar nu ar trebui să tratăm acest lucru ca pe un factor general, o cauză exclusivă.

Conform datelor istorice sturionii de-alungul secolelor s-au confruntat cu o amenințare din partea pescarilor – oriunde au apărut în sistemul de ape al Dunării. În Ungaria medievală – datorită cărnii, icrei și bășicii – au fost considerați cei mai prețioși pești. Erau delicatessa esențială ale

bucătăriilor regale și nobile, nu era cantitatea ce nu dispărea de pe mase, peștii au ajuns și în curtea franceză.

Sturionii au fost pescuiți cu ajutorul unor capcane special construite pentru sturioni, cu plase, harpoane, cârlige uriașe eliberate dintr-un lanț în râu, exemplarele de 300-400 kg au fost omorâte pe malul apei cu topoare și băte, prada a fost prelucrată, sărată și apoi așezată pe căruțe sau în gropi de măcelarii de moruni.

Reprezentarea morunului din 1679. Desenul soției căpitanului castelului din Komárom (sursă: Honismeret, volumul 25. numărul 3., 1997.)

Pescuitul cu plasă a morunului în 1679. Desenul soției căpitanului castelului din Komárom (sursă: Honismeret, volumul 25. numărul 3., 1997.)

Cu excepția exagerărilor cronicilor acelor timpuri, potrivit cărora pe vremea migrării acestor pești „se umflaseră apele”, în realitate niciodată nu au fost prinși cu sutele sturioni, deci populațiile de sturioni nu au fost așa de vaste cum relatează legendele. Acest lucru este susținut excelent de academicianul Sándor Takáts (1860–1932) în lucrarea sa intitulată Pescuitul sturionilor la Komárom în secolul XVI., lucrare ce oferă date exacte ceea ce privește cantitatea sturionilor pescuiți între 1553–1581.

Barajul capcanei de morun. Reconstruit de Antal Khín pe baza datelor istorice (sursă: Honismeret, volumul 25. numărul 3., 1997.)

Astfel pescarii din Komárom rar au prins mai mult de o sută de sturioni într-un sezon întreg (de o greutate medie de 150–200 kg), iar alte tipuri chiar și într-o cantitate mai mică (excepție fiind cega). Deși Komárom a fost considerată cel mai semnificativ loc de pescuit de pe Dunăre, unde pescuitul de primăvară a fost preferat chiar și de rege și de nobilime, și unde în ziua de anul nou al lui 1576 de sub gheață a fost pescuit un sturion de o greutate de 1050 kg. Dar s-a întâmplat că o migrare de primăvară sau toamnă a dat doar o duzină sau două de sturioni.

Pescuitul excesiv a fost prezent chiar și în evul mediu, ale cărui efecte s-au arătat puternic în secolul XIX. Ihtiologul maghiar, János Károli în 1877 menționează speciile de sturioni din Dunăre ca fiind foarte rare, iar la începutul secolului trecut o revistă de pescuit din țară scrie despre faptul că speciile de sturioni sunt pe cale de dispariție în sistemul de ape a Dunării datorită unui adevărat braconaj pe Dunărea de Jos.

Sándor Takáts, care s-a ocupat cu istoria pescuitului sturionilor în Komárom, consideră că un factor de interferență crescută a fost și traficul cu nave cu zăburi, cu care rezonază descrierea secolului al XVI-lea, în conformitate cu care pe vremea asediului de către turci a castelului din Komárom traficul mărit de nave și zgomotul de asediu i-au alungat pe sturioni departe de porțiunea fluvială de sub oraș.

Răspândirea originală a morunului în sistemul de apă a Mării Negre (grafică: György Tószögi)

În urma sturionilor nativi acestor meleaguri

Probabil toate aceste efecte – între care se numără reglementările râurilor din secolul XIX. ce au modificat semnificativ albiile râurilor – au dus la efectul dramatic că încă înaintea construcției Porții de Fier a fost un eveniment mare dacă au găsit un sturion în apele din țară.

Evident, nu toți peștii prinși au putut fi înregistrați, însă e sigur că începând cu a doua jumătate a secolului XIX. până în zilele noastre au fost înregistrate mai puțin de o sută de sturioni pescuiți din apele din Ungaria.

Cele mai recente date provin din Paks din 1987, unde a fost pescuit un specimen lung de 3 metri și de o greutate de 180 kg. Acest sturion a fost probabil printre ultimii din populația ce a rămas deasupra Porții de Fier.

*Mohács, 2 decembrie 2009 – ultimul morun prins în țară
(fotografie: Zoltán Sallai- arhivă)*

*Morunul de 120 kg prins în 1933 la Tiszafüred a fost o senzație mare
(fotografie: Zoltán Sallai- arhivă)*

Celelalte specii de sturioni au avut o soartă asemănătoare. La începutul anilor 2000 s-a mai pescuit nisetru, dar se bănuiește că acești pești ar fi putut proveni din colonii austriece. Înainte de aceste incidente, nisetru s-a pescuit în anii 1970 din râul Tisa, ce a fost identificat de către pescar (un localnic) ca fiind o cegă uriașă. Vestea a fost suspectă unui specialist ce se afla în zonă, iar el din pielea aruncată câinelui, a identificat clar peștele de sânge rar care suferise o soartă nemeritată.

De origine anadromă, însă în țara noastră devenind un pește de apă dulce, morunul face parte dintre peștii noștri mai rari. Cel mai recent a fost prins un specimen de puțin mai mult de 20 kg la Mohács în data de 2 decembrie 2009, înainte de acest incident se înregistrează doar câteva ocazii în care s-au pescuit moruni.

*Morun în râul Mur
– din păcate nu toți sturionii
din țară au ajuns în câmpul
de viziune al specialiștilor
(fotografie: Zoltán Sallai, arhivă)*

Păstruga, caracteristică vremurilor istorice, a fost pescuită cu cârlig ultima dată în 1965 din râul Tisa în regiunea Hódmezővásárhely, precum și în data de 8 august 2005 la Tiszajenő, unde au găsit în mod misterios un specimen imatur – deci incapabil de migrare.

Din păcate este caracteristic că apariția acestor specii de sturioni nu întotdeauna ajunge la cunoștința specialiștilor. Astfel în 2005 un morun de aproape 50 kg a ajuns în plasă pe râul Mur, și deși pescarii au susținut că l-au eliberat, lanțul ce trecea prin branhiile ce se vede pe fotografiile făcute despre acest pește, pune la îndoială acest fapt.

Deși sturionii pot fi reproduși cu ușurință, timp ce nu pot să treacă barajele (mai ales Poarta de Fier), repatrierea lor central-europeană are puțină realitate. Acest fapt este susținut și de programele de reintroducere a sturionului din trecutul apropiat, în cadrul cărora peștii marcați au ajuns în Dunărea de Jos într-un timp foarte scurt. Aceste eforturi sunt puse sub semnul întrebării și de procesele care degradează și mai mult mediile fluviale, datorită cărora nenumărate dintre râurile noastre devin inadecvate pentru reproducerea sturionilor.

Doar cega a supraviețuit dezastrelor trăite de speciile noastre de sturioni – datorită stilului de viață complet de apă dulce, precum și datorită numărului cel mai mare de specimene dintre diferitele specii de sturioni –, însă în ultimul timp numărului acestui tip de pește a scăzut așa de drastic încât Decretul de aplicare a legii CII. din 2013 privind managementul și protecția peștelui l-a catalogat ca fiind pește ocrotit, și se interzice prinderea acestuia.

Dintre sturionii noștri cega mai poate fi salvată (fotografie: György Tószögi)

Stocul ce scade în ritm alarmant constituie ultimul fir al relației noastre cu sturionii.

Tisa a fost întotdeauna râul plin cu cegă, însă acest pește a dispărut din habitatele lui din râu, unde se mai regăsește, există doar în număr foarte scăzut. Motivele formează un lanț extrem de complex, factorii cei mai semnificativi fiind poluarea apei, nivelarea și pavarea malurilor stâncoase de marnă ale coturilor Tisei, barierele în calea migrației și efectele de colmatare a râurilor cauzate de baraje și rezervoare, pescuitul industrial în apă naturală în efect până în 2016, precum și braconajul organizat.

Despre situație speciei din Crișuri merită știut că în conformitate cu statisticile de pescuit disponibile în anii '60, '70 numărul de cegi pescuite a depășit 300–500 kg, începând cu anii '80 a scăzut între 50-150 kg, iar în anii 2000 a fost de 30–50 kg, apoi începând cu 2008 a dispărut aproape în totalitate.

Federația Asociațiilor de Pescuit din Regiunea Crișurilor în 2011 a introdus această specie de pește în programul de repopulare, pe cât posibil, compensând astfel efectele negative menționate mai sus, precum și dispariția completă a acestei specii din sistemul de apă al Crișurilor.

De atunci pescarii au găsit cegă în județul Békés – probabil provenind din stocul repopulat –, care este una dintre cele mai speciale întâlniri cu peștii din Crișuri. Acestui fapt i s-a adăugat în 2022 prinderea unui specimen de cegă de 3,03 kg și 80 cm în Crișul Triplu, ceea ce a fost o știre bombă deoarece la vestea unui astfel de exemplar robust de sturion se minunează chiar și în regiunea Tisa-Dunăre.

Este evident că îmbunătățirea condițiilor de habitat și reproducere, precum și fără încetarea proceselor de deteriorare a stocului, acestea pot fi doar eforturi care dau rezultate moderate, și totuși ei fac istorie deoarece constituie primii pași direcți în salvarea ultimului sturion ce a rămas cu noi.

Federația Asociațiilor de Pescuit din Regiunea Crișurilor a început în 2011 repopularea cu cegă a sistemului de apă a Crișurilor
(fotografie: György Tószögi)

Colțul Kecsegés-zug aflat în apropierea localității Gyomaendrőd fiind gârla Crișului Triplu dezvăluie prezența de pe vremuri a sturionilor în regiunea Crișurilor
(fotografie: György Tószögi)

Loc de odihnă pentru cicliști
la Gyomaendrőd, lângă gârla Hantostkerti

ÎN MOD ACTIV ÎN VALEA CRIȘURILOR

Turismul activ primește o importanță din ce în ce mai mare datorită caracteristicilor Văii Crișurilor, fie că este vorba despre drumeții sau ciclism, tururi ecvestrice sau acvatice. Astfel ca rezultat a muncii de mai mulți ani a oamenilor care lucrează în turism a apărut strategia turistică activă a regiunii Văii Crișurilor. În următoarele vă prezentăm ce pași au precedat proiectul, precum și ce sunt cele mai importante scopuri ale acestei strategii.

Turismul activ, și în cadrul acestuia drumețiile și ciclismul în natură, precum și tururile acvatice au devenit metodele cele mai populare ale călătoriei și a petrecerii timpului liber. Pandemia a dat un impuls acestei tendințe, deoarece una dintre opțiunile pentru ieșirea din lockdown au fost activitățile active petrecute în aer liber. Astăzi putem vedea că popularitatea turismului activ nu a scăzut nici măcar în perioada de după deschidere. Prin urmare, există, de asemenea, o nevoie tot mai mare de îmbunătățire continuă a infrastructurii și a nivelurilor serviciilor. Guvernul a înființat Centrul pentru Dezvoltarea Turismului Activ și a Ecoturismului pentru a coordona investițiile și dezvoltările în domeniul turismului activ și pentru a coordona activitatea acelor funcționari de stat, guvernamentali și civili care se ocupă de aceste domenii. Centrul pentru Dezvoltarea Turismului Activ și a Ecoturismului a elaborat Strategia Turistică Activă Națională a cărei consultare socială a început în toamna anului 2022. Unul dintre principiile-cheie ale strategiei naționale a devenit accentul pus pe evoluțiile la scară regională și pe gândirea regională, printre zonele de importanță turistică activă, valea Crișurilor a fost, de asemenea, numită.

Întrunirea de parteneriat Strategia Turistică Activă Valea Crișurilor organizată în Centrul de Vizitatori Valea Crișurilor

În legătură cu gândirea regională, în fiecare regiune a început pregătirea unor strategii independente. În primul rând, au fost dezvoltate strategii în legătură cu trei regiuni eșantion (în Börzsöny-Dunakanyar, în Mátra și în regiunea sudică a județului Zala), bazate pe cereri locale reale, în parteneriat cu localnicii. Ca urmare a planificării, pe lângă formularea sistemului de obiective și acțiuni, au fost elaborate propuneri de dezvoltare concrete, precum și planuri de proiect. Bazându-se pe experiențele și rezultatele pozitive ale regiunilor eșantion, precum și învățând din acestea, această muncă a continuat în Valea Crișurilor, în regiunea Dunării

Unul dintre cele mai importante mesaje ale prezentărilor profesionale a fost că Valea Crișurilor poate deveni una dintre zonele turistice active prioritare ale Ungariei

Întrunirea a fost deschisă de către Máriusz Révész, Comisarul Guvernamental pentru O Ungarie Activă

Centrale, în munții Bakony și în regiunea Lacului Tisa începând cu anul 2021. Scopul strategiei finalizată în toamna anului 2022 a fost să desemneze direcțiile de dezvoltare de-a lungul cărora valea Crișurilor poate apărea mai sigur pe harta turistică activă a țării. Centrul pentru Dezvoltarea Turismului Activ și a Ecoturismului împreună cu părțile interesate ale regiunii au încercat deja să exploateze potențialul turistic activ al văii Crișurilor. În perioada premergătoare pregătirii strategiei, a existat, de asemenea, un dialog aprins între participanții regionali și Centrul pentru Dezvoltarea Turismului Activ și a Ecoturismului despre cu privire la modul de începere a îmbunătățirilor necesare. Cu toate acestea, pentru planificarea pe termen lung, a devenit absolut necesar să se pregătească o strategie regională, pentru care materialele tehnice din colaborările anterioare au oferit o bază adecvată. Procesul de elaborare a strategiei a ajutat participanții regionali să gândească împreună și a identificat direcții de dezvoltare bazate pe profesionalism, de-a lungul cărora strângerea de fonduri necesară pentru punerea în aplicare poate deveni mai eficientă și mai coordonată. La pregătirea strategiei ideea de bază a Centrului pentru Dezvoltarea Turismului Activ și a Ecoturismului a fost implicarea participanților regionali în procesul general de planificare.

Datorită pandemiei în prima parte a planificării am organizat doar întâlniri online, mai târziu am preferat întâlnirile față în față, întâlnirile de grup și atelierelor mai mari. La pregătirea strategiei, după finalizarea părților individuale ale lucrării, materialele de lucru au fost trimise grupului de parteneri pentru revizuire și feedback. Propunerile primite au fost incluse, iar unele dintre cele mai importante observații au fost discutate separat cu cei care propun propuneri.

Asociația Parcul Natural Valea Crișurilor și organizația sa de lucru au jucat un rol-cheie în contactarea și menținerea contactului cu cercul de parteneriat. Valea Crișurilor este într-o poziție norocoasă în regiune deoarece strategia nu a necesitat crearea unei noi

Plajă liberă și stațiune turistică activă la confluența dintre Szanazug, Crișul Alb și Crișul Negru

organizații care să coordoneze punerea în aplicare a strategiei. Parcul natural și organizația sa de lucru au fost mult timp dedicate dezvoltării turismului activ și ecoturismului în regiune. Pentru a face acest lucru, are instrumentele și competențele adecvate, care pot fi consolidate în continuare cu o dezvoltare organizațională minimă. Munca parcului natural este acceptată și recunoscută de cei din regiune, astfel selecția coordonatorului regional se bazează pe consens. Parcul natural este implicat în prezent într-o serie de sarcini legate de turismul activ, în calitate de consultant, partener profesional sau chiar furnizor de servicii. În viitor va fi o sarcină importantă să menținem și să extindem cercul de parteneri format în timpul elaborării strategiei, totodată va avea un rol semnificativ și extinderea cooperării.

Turiști acvatici pe porțiunea pitorească de lângă granița Crișului Negru

Portul de agrement și baza de tur acvatic din Dánfok este centrul de turism activ cel mai dinamic al crișului Dublu

Conturul delimitării zonei a fost discutat cu reprezentanții locali în timpul primei întâlniri față în față și, în cele din urmă, ajustat în continuare la nord și sud. Zona centrală este formată din așezările de-a lungul Crișurilor, completate de câteva zone mai îndepărtate de râuri, dar de relevanță turistică.

Analiza situației strategiei a examinat în detaliu caracteristicile, valorile naturale și culturale ale văii Crișurilor, infrastructura turistică activă existentă, precum și aspectele pozitive și negative ale serviciilor. Tisa și afluenții săi sunt regiuni de interes special cu un bogat patrimoniu natural și cultural pentru turismul activ și ecologic, pentru turismul pe apă și turismul cu biciclete. Un element important al rețelei este rețeaua regională rudimentară a văii Crișurilor. Tradițiile, precum și valorile naturale și construite ale văii Crișurilor atrag în regiune nu doar vizitatori, dar și locuitorii acestor meleaguri. Există o oportunitate semnificativă de a dezvolta ciclismul și turismul acvatic, de a le conecta și, astfel, de a dezvolta oferte de pachete de înaltă calitate. Infrastructura se dezvoltă în continuare, pe lângă turism, pistele de biciclete sunt folosite și de localnici pentru a merge la muncă și pentru a-și desfășura treburile zilnice. Pe lângă acestea rețeaua de traseu turistic de 120 km din regiunea localităților Békéscsaba și Gyula constituie o bază adecvată pentru drumețiile mai puțin oboșitoare din Câmpia Ungară.

Marketingul și comunicarea au primit mai multă atenție în analiza situației, care funcționează la nivel local, dar există deficiențe serioase la nivel regional. La nivel local, toți participanții încearcă să profite de atractivitatea oferită de Crișuri, dar numeroasele activități de marketing și mărci diferite fragmentează valoarea reală care atrage atenția. Crearea identității Văii Crișurilor și extinderea rețelei acesteia este un obiectiv important al strategiei pentru a crea comunicare și marketing la nivel regional. Brandul regional nou apărut și brandul existent al regiunii Gyula sunt capabile să se consolideze reciproc, ceea ce ne permite să conectăm turismul activ blând cu alte oferte turistice din regiune. Prin intermediul comunităților locale și în colaborare cu marca Gyula, se realizează promoții transversale și alte mijloace de marketing pentru a oferi turiștilor informații și motivații

mai unificate la nivel regional pentru a vizita zona, pentru a petrece timp mai lung și mai plin de conținut.

O problemă serioasă în regiune este lipsa forței de muncă și numărul redus de servicii turistice active (de exemplu, puncte de închiriere, ghizi turistici). Este necesar ca forța de muncă calificată adecvată să fie disponibilă pentru a conduce excursii și a îndeplini sarcini turistice. În acest scop, ne-am stabilit obiectivul de a dezvolta în continuare caracteristicile locale, dezvoltarea serviciilor și a cunoștințelor. Conectarea serviciilor este importantă nu numai între subsectoarele turistice individuale, ci și între tipurile de turism activ. Conectarea tipurilor individuale de tur (de exemplu, drumeții, ciclism, turism acvatic) într-o abordare complexă, bazată pe experiență, poate deschide noi perspective pentru turismul activ în regiune. Acest lucru necesită puncte în care cicliștii să poată trece la mijloacele nautice sau invers și să-și continue drumețiile. Conexiunea este, de asemenea, importantă în proiectarea punctelor de repaus. Nu este nevoie să construim opriri separate pentru diferitele tipuri de tur, care trebuie întreținute separat, iar utilizarea spațiului este, de asemenea, mai mică dacă creăm puncte de oprire comune. Sustenabilitatea economică este cheia pentru supraviețuirea și funcționarea pe termen lung, în timp ce sustenabilitatea ecologică protejează principalul atractiv al turismului activ, mediul natural liniștit și zonele culturale unice, de excesul de turism și de dezvoltările care afectează natura.

Traseul ciclist și pentru drumeți Wenckheim ce trece pe lângă lacurile de mine din Békéscsaba este cea mai funcțională dezvoltare turistică activă din anii recenti în Valea Crișurilor

Obiectivele teritoriale prezentate pe hartă încearcă să abordeze în mod specific diferitele situații și să definească obiectivele relevante în mod individual. Pe lângă dezvoltarea relațiilor de rețea și cooperare, au fost definite patru domenii, fiecare având propriile obiective:

- Regiunea Körösszög (împrejurimile localităților Csongrád și Szentes), unde scopul principal este încorporarea regiunii în „fluxul sanguin” al regiunii văii Crișurilor, prin întărirea funcției de poartă dinspre Tisa.

- De-alungul Crișului (regiunea localităților Szarvas, Mezőtúr, Túrkeve și Gyomaendrőd), unde scopul este crearea interconexiunilor nord-sud, precum și dezvoltarea calității serviciilor prezente.

- Regiunea Criș-Sárrét (localitatea Szeghalom și împrejurimile acesteia), unde obiectivul este sensibilizarea cu privire la regiune, dezvoltarea atractivității, integrarea în rețelele active de turism din zonă.

- Crișul de sus (regiunea Gyula, Békés, Békéscsaba), unde obiectivul principal este implicarea acelor care nu sosesc cu scopul de a participa în activități turistice active, valorificând la maximum caracteristicile locale.

Legendă

- Puncte posibile de schimbare de tip de tur
- Canalul de Apă Vie
- Relații bune
- Legături ce necesită dezvoltare
- Relații bune acvatice
- Legături acvatice ce necesită dezvoltare

Zone delimitate pentru formularea obiectivelor regionale

- Localitatea Körösszög
- De-alungul Crișului
- Regiunea Criș-Sárrét
- Crișul de Sus

abilitățile necesare pentru a călători pe apă și sunt un punct de intrare excelent pentru cei interesați de acest tip de turism. Bicicliștii sunt atrași de traseul EuroVelo 11 de-a lungul râului Tisa.

Dacă măsurile indicate în strategie sunt implementate în anii următori, viziunea formulată în strategie poate deveni realitate, astfel:

Până în 2030, valea Crișurilor va deveni cea mai populară destinație pentru odihnă activă în Marea Câmpie. Participanții regiunii concentrându-se în unanimitate pe turismul activ blând se proclamă ca fiind insula liniștii, iar motoul lor este: „Valea Crișurilor este comoara ascunsă a Marii Câmpii”.

TRACTAT DESPRE VALEA CRIȘULUI NEGRU /PEISAJ, OM, CULTURĂ/

Autor: János Vágner Szabó

Gândurile lui János Vágner Szabó despre „drumul străvechi”

EDITORIAL

János Vágner Szabó folclorist, scriitor public, istoric local, cercetător peisagist, redactor, care a lucrat la revista *Szolnok Megyei Néplap* a murit în anul 2017. Și-a iubit patria, însă locul natal de pe lângă Tisa a fost și mai aproape de sufletul lui, și mai presus sufletul lui a avut o legătură strânsă cu valea Crișului Negru ce curge la poalele Munților Bihor. Un peisaj istoric unde se regăsesc valorile naturale și cultura, și unde maghiarii și românii trăiesc împreună de secole. Înainte de decesul lui de mai multe ori i-a spus scriitorului acestor rânduri: „Dragă Gyuri, îți voi trimite o lucrare despre drumul străvechi, să-l folosești cu sănătate! Dacă stai pe vârful muntelui din Petrani – în dialectul local »Pantaskü« – și peisajul se deschide ca o carte de geografie, să-ți amintești de mine...”

György Tószögi

Panorama văii Crișului Negru din Petrani (fotografie: Gusztáv Boldog)

Merită redescoperită valea Crișului Negru, oamenii care trăiesc aici, istoria și cultura locului, deplasându-ne într-un ritm rapid, poposind din când în când, cu ochii și inima deschisă. Această regiune este uimitor de bogată din toate punctele de vedere, ale cărei comori strălucitoare sau mai modeste pot fi văzute cel mai bine pe jos, cu bicicleta, căruța și calul de-a lungul Crișului Negru, lungă de 168 de kilometri, și călătorind de-a lungul străvechiului drum pe apă.

Acest peisaj este populat de foarte mult timp: Urme ale mineritului roman au fost găsite la Băița din Depresiunea Beiuș (de unde își are originea o ramură a râului), aurul a fost spălat aici din albia râului cu 150 de ani în urmă. Rămânând la abundența valorilor naturale atractive: Vașcău (cum arată și denumirea: au funcționat aici uzine de fier) de unde 14 vagoane încărcate de marmură au fost extrase și construite în holul Parlamentului din Budapesta.

Beiuș. Pe vremuri – în Evul Mediu – a fost aici cazare pentru vânătorii de zimbri, a avut rang de oraș timp de mai multe secole, românii și maghiarii de pe o rază de 50-70 de kilometri încă se întâlnesc în piețele săptămânale de joi. Nu întâmplător și Béla Bartók a iubit orașul, l-a vizitat de mai multe ori

Panorama văii Crișului Negru

(sursă: revista *Valea Crișurilor*, volumul II. – numărul 2.)

Beiuș și împrejurimile acesteia este o regiune multiculturală, bisericile sunt dovadă frumoasă a acestui fapt

și a colecționat muzica populară românească și maghiară din zonă. Și să privim mai departe în timp: de aici a plecat primul student maghiar al lui János Kálvin la Geneva în secolul al XVI-lea: un anume Gergely Belényesi. Beiuș și localitățile din împrejur – Grădinari, Târcaia, Finiș, Remetea – atât împreună, cât și separat, merită

atenție, fie din cauza mediului natural, fie a mediului construit. La Remetea o biserică reformată ce „trăiește”, funcționează chiar și în zilele noastre, probabil a fost construită în secolul XIII., decorată cu fresce deosebite (Sfântul Ștefan, Sfântul Imre, Sfântul Ladislau etc.). (Notăm doar între paranteze că majoritatea bisericilor europene celebre în lume au fost construite 2-300 de ani mai târziu.) În același loc există și un interesant muzeu al satului, care prezintă amintiri tangibile din vechea viață populară maghiară și românească. Și satul în sine este frumos, pentru cei care pot admira un sat construit la intersecția a două pâraie cu apă din belșug, care a păstrat ordinea de construcție străveche.

Casă tradițională cu ușă de hambar în Finiș

Este de remarcat faptul că peștera de stalactite numită după Gyula Czárán din Meziad se află la doar 10 kilometri distanță. Cât despre construcție: pe baza diferitelor trăsături de caracter, putem face descoperiri surprinzătoare la Finiș, Târcaia, Grădinari, Șuncuiuș, Ginta. Ici-colo apar casele în formă de L și pasajele, ca să nu mai vorbim de decorarea porților de tablă care uneori par mult prea ornate.

Finiș. În valea magică a râului Finiș putem ajunge foarte repede la Cetatea Finiș, ce în evul mediu a fost o fortificație semnificativă – s-a construit la intersecția drumurilor și a trecherilor de munte. Chiar și în zilele de azi, când se regăsesc doar ruinele acestei cetăți, este frumoasă, radiază putere, de aici se pot vedea văile –, pe vremuri a fost o fortificație într-adevăr impunătoare.

Târcaia. Localitatea cea mai maghiară (și cea mai pură) din zonă. Una dintre numeroasele sale atracții trebuie amintită: acel dialect maghiar deosebit de frumos, din care multe

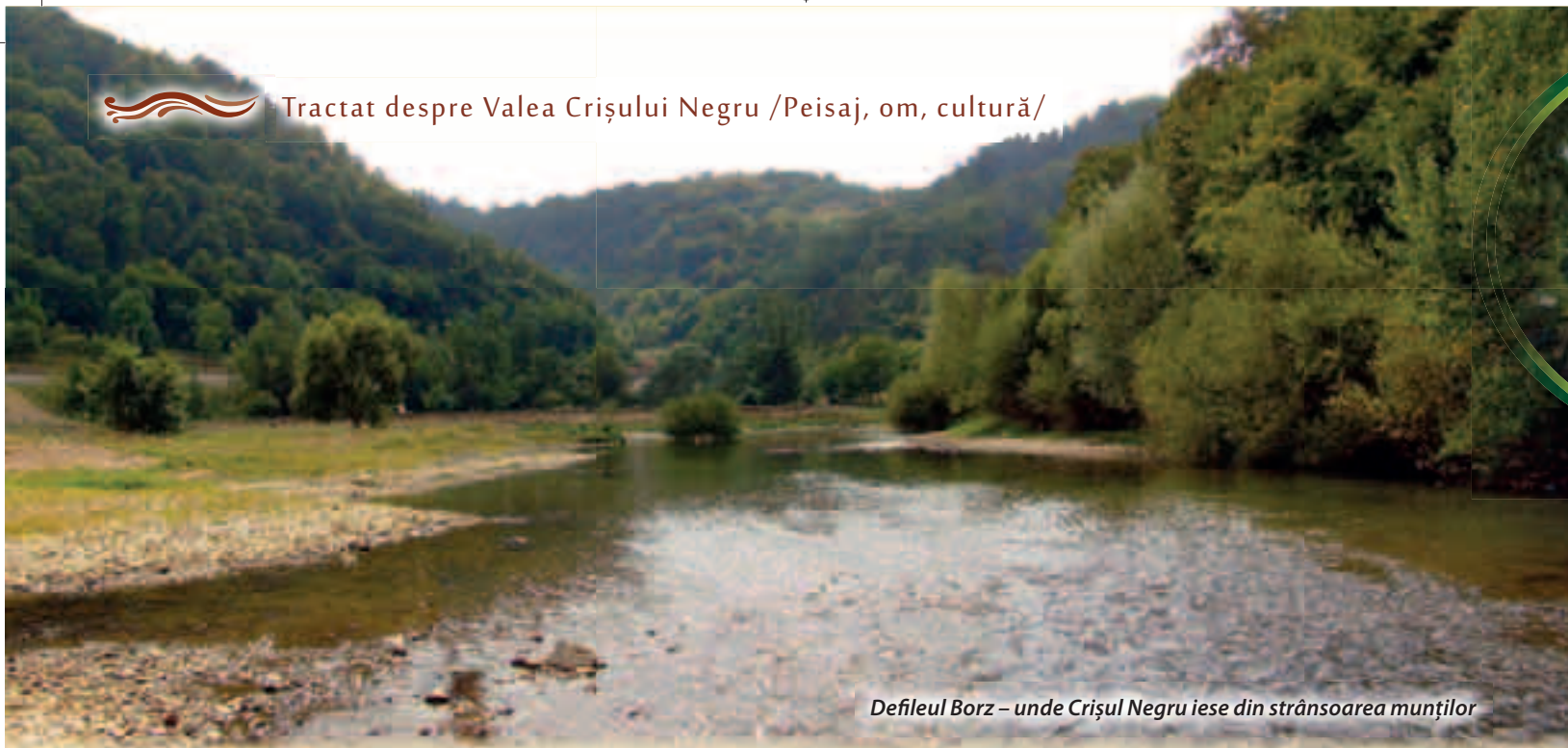

Moara de apă din Uileacu de Beiuș nu mai „cântă”

elemente au păstrat vechiul mod maghiar de a vorbi. O persoană care vine de pe plaiuri mai îndepărtate trebuie să asculte cu atenție dacă vrea să înțeleagă ce strigă un vecin la celălalt. Târcaia este o localitate martir, împreună cu celelalte sate ale văii Crișului Negru, Grădinari, Remetea, Ginta. Faptele de război asemănătoare cu cele ale lui Cain nu au putut fi amintite până în zilele noastre, dar după 1990 mai multe scrieri, cărți au relatat aceste evenimente. (Vom reveni la asta mai târziu.)

Șuncuiuș. Este o localitate ce are un nume semnificativ – pe vremuri locuitorii acestei localități și-au plătit impozitele cu miere, ceară de lumânare (în maghiară numele localității este Sonkolyos, iar cuvântul sonkoly în-

Defileul Borz – unde Crișul Negru iese din strânsimea munților

seamnă ceară). La un pas de aici se află Petrani. Acest deal sterp, tăvăluit cu piatră, altfel ușor de urcat, cu o formă de neuitat, poate fi observat de oriunde, și sunt atașate multe legende de acesta. Mergând spre Uileacu de Beiuș merită vizitată formațiunea naturală numită Pietrele Caprei.

La Uileacu de Beiuș și Ginta – pe lângă altele – există moare de apă, și în hotarul ambelor sate sunt instalații de apă nou înființate – poate nu spre plăcerea canoștilor. Fiind vorba despre morile de apă, merită să insistăm puțin asupra acestora: o mare binecuvântare a Crișului a fost faptul că era posibilă instalarea morilor de apă pe acest râu.

Ruinele mănăstirii din Sânnicolau de Beiuș

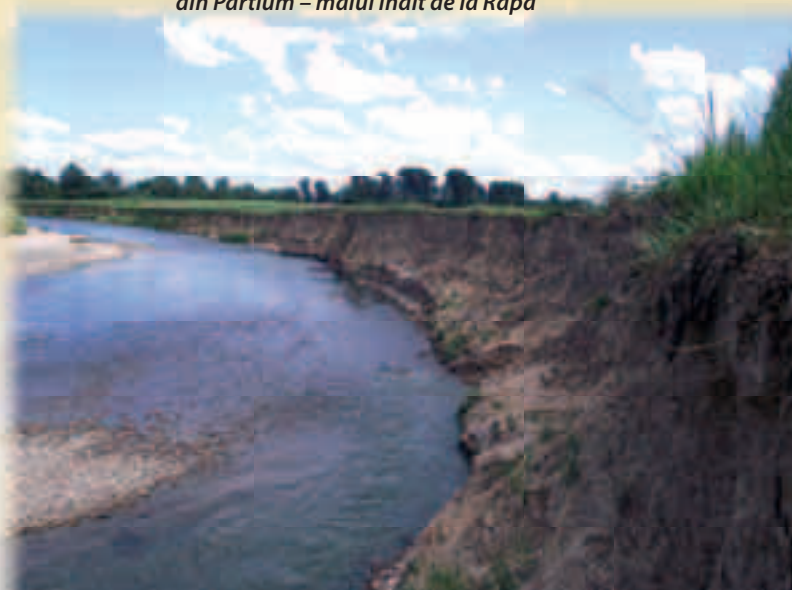
Este deja o ciudățenie a vremurilor de demult că încă din evul mediu, imensul baraj și șantul morii au fost subiectul unor litigii și dezbateri constante, ce au luat sfârșit datorită reglementărilor (și regulamentelor de ordine) de la începutul secolului XIX. conduse de inginerul hidraulic, Mátyás Huszár.

După Uileacu de Beiuș și Borz (defileul Borz) râul iese din strânsimea Munților Codru-Moma și Munții Pădurea Craiului între Șoimi și Sânnicolau de Beiuș, iar cursul superior deosebit de sălbatic în unele locuri devine moderat liniștit de aici înainte. Pe partea dinspre Sânnicolau de Beiuș (pe malul drept al râului) se află ruinele turnului unei mănăstiri din epoca arpadiană (și așa este de 23 m), care merită vizitată: de acolo putem admira o panoramă extraordinară. Istoria monumentului destul de neglijat,

dar încă impunător este destul de obscură: cert este că multă vreme a fost locuit de membrii singurului ordin fondat în Ungaria, paulinii, iar din dimensiunile rămase se poate deduce ce viață vie și bogată trebuie să fi fost aici în trecut. Potrivit mai multor surse, primele clădiri de aici au fost construite înainte de invazia tătarilor. De pe acest vârf de deal relativ jos, ne putem bucura de o panoramă uluitoare: „în direct” vedem cum râul își face drum spre Câmpia Mare, valea se lărgeste, turnurile bisericii din satele terasate se văd de jur împrejur. Tinca, Belfir, Râpa. Malul înalt de la Râpa și cariera de piatră s-au numărat printre punctele de interes semnificative așa cum arată descrierile din secolul XIX. La Tinca în muzeul de istorie naturală, fondat în urmă cu 50 de ani, fauna și geologia văii sunt expuse în expoziții spectaculoase, la Belfir un stâlp funerar proclamă că în bătălia din 1703 vitejii curuți au învins rascianii, și aceasta a fost una dintre primele bătălii victorioase decisive ale răscoalei Rákóczi...

În loc de o carte de lectură... Desigur, nu iei o bibliotecă cu tine într-o excursie. Dar înainte și după o călătorie, deseori ne apucă curiozitatea: ar fi bine să ne informăm ceea ce privește niște lucruri. Datorită acestei curiozități, ce este caracteristică turistului sofisticat, este sursa lecțiilor noi și noi. Literatura văii Crișului Negru – chiar și doar răsfoind ușor – este foarte abundentă, chiar și

„Drumul străvechi” nereglementat al crișului Negru în peisajul din Partium – malul înalt de la Râpa

Clădirea stațiunii balneare din Tinca

din vremurile străvechi. Anonymus, notarul anonim a scris despre ocuparea Bihorului în *Gesta Hungarorum*, și aici va fi în parte locul lucrării *Siralmas krónika (Cronică tristă)* a

cărei temă este invazia tătarilor și a fost scrisă de Rogerius. Sándor Márki, Vince Bunyitay, Zsigmond Jakó, György Györffy, Gyula Kristó și în lucrările altor excelenți istorici ocupă un loc distins această regiune. Lucrarea lui Samu Borovszky *Monografia comitatului Bihor* din multe puncte de vedere, este încă o lectură interesantă și astăzi, iar ilustrațiile sunt și ele frumoase. Și este deosebit de norocos că din această regiune, cu ajutorul internetului, putem accesa lucruri din Arhivele Naționale și Biblioteca Națională Széchényi (și alte colecții) care anterior erau disponibile doar pentru câțiva: putem admira fotografii vechi (Tinca, Beiuș, Pietrele Caprelor etc.), putem căuta desenele sigiliu a localităților și așa mai departe.

„Armășarul” cu smocuri roșii în târgul din Tinca

Kálmán Csák naturalistul, muzeograful autodidact, înființatorul muzeului și colecției de științe naturale din Tinca chiar și după ce a împlinit 90 de ani a colindat prin valea Crișului Negru

A fost deja vorba despre Béla Bartók. Contemporanul său a fost un clasic al etnografiei maghiare, István Györffy, ale cărui lucrări despre maghiari (și români) din Valea Crișului Negru sunt valabile și astăzi. Dr. Károly Kós în lucrarea sa *Peisaje, sate, tradiții* publică concluziile și faptele unei călătorii mai lungi de colectare făcută aici.

Dintre descrierile vechi de peisaj se remarcă lucrarea Biharország a lui Sándor K. Nagy, ce – deși a fost scris în a doua parte a secolului XIX. – a fost necesar să-l publice într-o retipărire recent. El scrie într-un mod extrem de plăcut despre multe lucruri interesante care aproape au fost uitate, dar nu au dispărut definitiv (izvoare, pâraie, mori, băi, stațiuni balneare, castele, conace etc.). József Kun care s-a născut la Beiuș a publicat folclorul Văii

O turmă de vaci se îndreaptă spre casă la amurg

Crișului Negru, basme, legende, balade, povești haiducilor, cântece populare sub titlul *Turnul lui Târcaia*.

Literatură. Putem admira peisajul crișean deja la Gyula sau Salonta. Cu ajutorul lucrărilor unor poeți mari cum ar fi János Arany, István Sinka (ei s-au născut la Salonta), József Erdélyi (el s-a născut la Batăr) și Imre Simonyi (el s-a născut la Satu Nou, dar și acest peisaj a avut efect asupra lui). Acești poeți vorbesc foarte frumos despre aceste meleaguri. În 1879 fără rușine a scris o notă de subsol uneia dintre lucrările semnificative ale lui János Arany, strofa 32, partea VI. a lucrării *Seara lui Toldi* despre pădurea lui Pata – ca o lecție atât pentru cercetătorii de istoria peisajului cât și pentru turiști. „Acum este pădurea episcopiei Oradea, dar în ultima vreme a fost foarte distrusă. Astăzi nu există urși sau zimbri, dar ar fi putut fi în secolul al XIV-lea, pentru că de acolo (adică de la Salonta) până la Beiuș, și chiar până în Transilvania în copilăria mea (anii 1820 și 1830) era o pădure continuă în care – ca insule – se găseau hotarele unor localități.” Recomandăm lucrarea Fekete-Zaránd scrisă de Mihály Sarusi, care s-a născut la Békéscsaba, dar în zilele noastre trăiește în regiunea Balaton tuturor care

doresc să afle informații despre genocidele din Valea Crișului Negru din 1919 și 1944. Roman, genul este legendă – dar este pură realitate. Anul acesta ar împlini 75 de ani János Zsiskú, preotul reformat poet din Beiuș: vorbește despre peisaj și oamenii lui cu o dragoste nemărginită în poeziile și în scrierile în proză... Am putea continua lista de scriitori și lucruri de citit... În sfârșit, iată câteva rânduri din poemul lui István Sinka *Peisajul bihorean*:

*„Când în vreme cu un cer senin strălucea
movul munților din Beiuș,
am crezut: o armată de îngeri
a sosit din Transilvania,
iar eu îi întâmpin cu clopote de flori
când pleacă...”*

Fotografii: György Tószögi

Craniul unui urs de peșteră din colecția paleontologică din Tinca

„Curia Arany” din Salonta, unde se află casa natală a poetului, János Arany

OCUPAREA SPATIULUI

Spații comunitare pentru tineret în Békéscsaba, tineri în dumbravă

Fotografii de la deschidere

În localitatea Békéscsaba, la fel ca în alte orașe mai mari, funcționează spații comunitare unde tinerii se adună din când în când. Însă există foarte puține spații comunitare publice pentru tineri. În conformitate cu hotărârea Adunării Generale a Municipiului Békéscsaba, din iunie 2022 în Békéscsaba începând cu data de 3 octombrie 2022 Spațiul pentru Tineret Liget îndeplinește rolul unui spațiu public de tineret accesibil oricui. Dar cum au ajuns studenții orașului la etajul I. al Centrului de Vizitatori al Văii Crișurilor din Dumbrava Széchenyi? Deși firele se întind pe decenii, noi privim înapoi doar până la schimbarea de regim.

Este responsabilitatea autorităților locale, precum și a celor care sunt parte a sistemelor de comunicare care va fi cadrul vieții tineretului în anii următori. Deși există exemple de inițiative ce s-au adresat pentru un timp mai scurt sau mai lung tineretului (ca indivizi sau ca grupuri) în urmă cu 5 sau 10 ani, dar provocările globale din ultimii ani (pandemia Covid, criza economică, războiul ruso-ucrainean, situația climei) și din cauza schimbărilor sociale din Ungaria, trebuie să răspundem nevoilor emergente într-un mediu economic și profesional complet diferit.

Conceptul și planul de acțiune pentru tineret pe termen mediu al orașului județul Békéscsaba 2016–2020, precum și documentele de planificare referitoare la perioada 2021–2025 și procesele de pregătire ale acestora, printre altele Sondajul Comunitar al Tineretului Békéscsaba, programul 2020 de ocupă cu problema spațiului comunitar pentru tineret.

Logoul muncii tineretului din Békéscsaba în perioada 2021–2025

ISTORIA SPAȚIILOR COMUNITARE PENTRU TINERET

După schimbarea de regim în localitatea Békéscsaba au existat câteva spații comunitare pentru tineret cum ar fi Diáktanya, Agenția pentru Tineret și Studenți Patent, Atelierul pentru Tineret c. ENTER AlternAtíva, Agenția generației noi Új Nemzedék Plusz Kontaktpont și Cercul Social de pe strada Andrásy. Grupul țintă a fost punctul comun al acestor spații comunitare, finanțarea, cadrele metodologice și organizaționale arată diferențe datorită cărora într-o lume ideală aceste spații ar putea exista unul lângă celălalt, astfel realizând o acoperire a grupului țintă care ar ajuta formarea unei culturi a tinerilor sănătoși, conștienți de sine și activi, ce ar avea un efect pozitiv asupra societății locale, asupra generațiilor următoare.

Adunarea Generală a Primăriei Békéscsaba, Reședință de Județ în data de 16 iunie 2022 a decis să înființeze un spațiu comunitar. Așteptând punctul de pe ordinea de zi în fața primăriei, în prima zi a vacanței de vară

După schimbarea regimului s-a înființat Diáktanya; acest birou de informare și consiliere pentru tineret a fost deschis de Fundația Centrul pentru Tineret și Studenți Békéscsaba la 2 septembrie 1991. În decembrie 2000 Reședința de Județ Békéscsaba a înființat Fundația Publică Diáktanya în Békéscsaba, care a operaționat spațiul cultural și de tineret sub adresa strada Kinizsi, numărul 20. până în noiembrie 2012. Biroul de informare și consiliere pentru tineret Diáktanya a exercitat în principal activități culturale, a fost deschis zilnic, dar prin activitatea de informare și consiliere, ca un furnizor de servicii de nivel scăzut, a răspuns nevoilor epocii.

La 17 octombrie 1997 la etajul I. al Casei Tineretului și-a deschis porțile Biroul Studenților și al Tineretului Patent, ce a oferit spațiu comunitar și experiență profesională activității tineretului și Guvernului Studențesc din Békéscsaba înființat în 15 decembrie 1995. În anii '90 Biroul Patent a constituit sistemul de dialog al tineretului, forța motrică din spatele dezvoltării reprezentării tineretului. De la deschidere spațiul comunitar, care a avut loc în încăperile de diferite dimensiuni ale Casei Tineretului, apoi până în 2020 în Centrul Cultural Csabagyöngye, a desfășurat în principal activități de coordonare, de asigurare a fundalului, serviciul cu prag scăzut a fost mai puțin tipic.

Fundația de Igienă Mentală Dr. Baly Hermina din Békéscsaba în 2008 cu ajutorul subvențiilor TÁMOP a înființat la Békéscsaba, etajul 3 al centrului comercial Csaba Center Atelierul Tineretului c. ENTER AlternAtíva, ce a ajutat în munca de prevenire a drogurilor, o alternativă, ocupație utilă, consiliere pentru tineri fugari, asistență profesională dacă este necesar. Spațiul comunitar deschis în data de 1 aprilie 2009 a fost operat timp de câteva luni cu implicarea specialiștilor externi timp din surse interne, apoi în data de 2 februarie 2010 a fost închis definitiv.

La deschiderea spațiului tineretului Liget Ifjúsági Tér (din stânga spre dreapta): Szarvas Péter, primarul localității Békéscsaba, Patay Olivér, membrul al Guvernului Studențesc din Békéscsaba și Boros Virág, primarul Guvernului Studențesc din Békéscsaba

În cadrul proiectului pentru o generație de succes „Ifjúság.hu”, ca parte de dezvoltare instituțională a proiectului Új Nemzedék Plusz (Noua Generație Plus) în anul 2013 în fiecare reședință de județ, precum și în Buda și Pesta s-a deschis rețeaua națională de birouri Kontaktpont, care pe lângă activitatea metodologică s-a bazat și pe activitatea de inițiativă și de explorare. În localitatea Békéscsaba, biroul aflat la adresa Szent István tér 8. ca parte a rețelei județene de birouri Kontaktpont a funcționat mai ales ca centru de informare și consiliere a tineretului, precum și ca centru de servicii între 24 februarie 2014 / 31 decembrie 2015.

La deschiderea spațiului tineretului Liget Ifjúsági Tér (din stânga spre dreapta): Such Pál, viceprimarul Guvernului Studențesc din Békéscsaba, Kovács Ákos, viceprimarul studenților din anul școlar 2021–2022 și Varga Tamás, viceprimar responsabil cu problemele studenților din Békéscsaba

Rețeaua de birouri Kontaktpont a fost urmat în 2016 de rețeaua Spațiul Comunitar cu acoperire națională, înființat în cadrul proiectului EFOP „Dezvoltări complexe pentru tineret – o nouă generație reloaded”. Spațiul tineretului din Békéscsaba a fost legendarul Cerc Social Andrásy Úti Társaskör (ATK) care a funcționat între 14 martie 2016 – 16 martie 2020. (începând cu decembrie 2019 până la închidere la etajul 3 al centrului comercial Csaba Center).

ATK nu a fost doar un simplu spațiu comunitar, a funcționat și ca gazda organizațiilor civile care se ocupă cu tineri. Datorită proiectului clădirea de 600 m², veche de mai mult de 100 de ani, precum și curtea imensă a acesteia a primit comunitățile orașului, și-a oferit serviciile gratuit. Cu toate imperfecțiunile ei a fost un spațiu comunitar unic în localitatea Békéscsaba, funcționarea sa servește drept model pentru profesioniști și municipalitate.

Terenul de sporturi extreme poate fi considerat un spațiu specific unui anumit strat al tineretului, care care a cunoscut mai multe sușuri și coborâșuri din 2006. Cu ajutorul cooperării Asociației Fondului Proprietăților din Békéscsaba, împreună cu Asociația pentru Sporturi Extreme din Békéscsaba și Primăria orașului începând cu luna iulie a anului 2020, după 14 ani elementele au fost transportate pe zona acoperită cu asfalt de pe lângă pista „MÁV-pálya” de odinioară.

Parcul skate este un spațiu de viață multifuncțional, existența și utilizarea în siguranță a acestuia sunt probleme esențiale din mai multe puncte de vedere. Pe de o parte, pista servește scopurilor sportive și, pe de altă parte, funcționează și ca un spațiu social popular pentru tineri.

Fotografii de la deschidere

Liget Ifjúsági Tér (din stânga spre dreapta)

Aproape 100 tineri amatori de BMX, de skateboard, de scuteri folosesc în mod regulat această pistă, de asemenea, este un loc popular de întâlnire pentru tineri.

În localitatea Békéscsaba indiferent de proiecte funcționează nenumărate spații comunitare pentru tineretul religios, însă aceste spații sunt utilizate mai ales de comunitatea respectivă, nu sunt deschise orașului, ceea ce nu înseamnă că s-ar retrage, deoarece multe programe ale orașului au fost realizate în cooperare cu administrația locală și organizațiile civile.

Clubul KIE (adresa: Kinizsi u. 11.), clubul Bárka (adresa: Deák u. 4.), clubul tineretului și casa ceaiului TIÉL Teaház és Ifjúsági Klub (adresa: Berényi út 25.), centrul tineretului Magtár Ifjúsági Centrum (din piața Hunyadi) toate acestea dau o culoare aparte rețelei spațiului comunitar urban.

Cârciumele, cluburile, constituie spații importante ale vieții comunitare a tineretului. Sunt spații excelente

Liget Ifjúsági Tér (din stânga spre dreapta) este o sală de comunicare modernă

pentru recreere și socializare. Cu toate acestea, funcția lor principală nu este de a oferi servicii destinate tinerilor.

Experiența ultimilor 30 de ani confirmă practica din Ungaria, adică faptul că din păcate proiectele, spațiile comunitare finanțate din diferite fonduri (fie acestea interne, sau UE) nu supraviețuiesc durata proiectului. Aceasta înseamnă că în momentul în care un proiect, un spațiu comunitar este finalizat profesional, și devine parte a localității, a muncii tineretului, totodată specialiștii și tinerii ajung să cunoască, să accepte și să le placă, adăuga se încheie licitația și spațiul comunitar (sau programul) dispare.

Exemplul spațiului Diáktanya și a Oficiului Studenților Patent, cât de important și indispensabil este o experiență sigură, transversală. Existența, accesibilitatea și continuitatea spațiilor comunitare reprezintă în sine o valoare, chiar dacă operațiunea profesională și de fond este uneori inegală. Dar acest val poate fi compensat printr-un sistem de dialog. Lipsa spațiului comunitar este greu de rezolvat, așa cum și noi ne-am confruntat cu lipsa Cercului Social Andrássy Úti Társaskör. Un spațiu distinct și important a dispărut din oraș.

SONDAJUL TINERETULUI BÉKÉSCSABA, 2020

În prima parte a anului 2020 s-a desfășurat sondajul tineretului în localitatea Békéscsaba. În cadrul acestui sondaj pe lângă dialogurile comunitare în perioada 15 martie și 15 aprilie 2020 am desfășurat un chestionar online (la începutul pandemiei Covid-19). O parte a chestionarului se ocupă în special cu tematica spațiilor comunitare, însă fiecare a conținut posibilități de interpretare care susțin necesitatea unui spațiu comunitar pentru tineri.

Colorile, stările de spirit ale spațiului tineretului Liget Ifjúsági Tér (sunt vechi, noi, albastre, imprumutate)

Logoul Spațiului Tineretului Liget Ifjúsági Tér

SPAȚIUL TINERETULUI LIGET IFJÚSÁGI TÉR (LIT)

Spațiul este elementul de bază al formării și întreținerii comunităților tineretului. Este necesară prezența unui mediu unde tinerii se pot întâlni, se pot angaja în activități comune. Caracteristicile unui spațiu comunitar adecvat sunt greu de definit, pentru a evalua nevoile tineretului local, am chestionat tineri să aflăm care sunt cele mai importante caracteristici. Pe baza răspunsurilor am aflat că așteptările nu sunt mari, în ceea ce privește condițiile, este nevoie de un mediu curat, ordonat, tineresc și sigur, unde pot se poate mânca și bea, să fie ușor accesibil, și să existe acces la internet wireless. Dintre factorii soft, cel mai important este comunitatea, prezența prietenilor.

Îndeplinește pe deplin aceste așteptări LIT, ce se află în inima localității Békéscsaba (în plămânu acestuia), la etajul 1. al Centrului pentru Vizitatori Valea Crișurilor ce

La ședința Guvernului Studențesc din Békéscsaba

se află în dumbrava Széchenyi, un spațiu colorat și confortabil între copaci a oferit oportunități de activare a activității tineretului urban. În spațiu apar inițiative de vârstă, organizațiile, comunitățile tinerilor primesc loc pentru activitățile, întâlnirile lor, pe de altă parte LIT este domeniul de cooperare în rețea a asistenților adulți, profesioniștilor, ca spațiu și ca concept. Primele trei luni cu cele 78 de activități comunitare și aproape 1800 participanți arată că acest spațiu își are locul în viața orașului.

Localitatea Békéscsaba a decis să înființeze un spațiu comunitar atunci când în vara anului 2022 când războiul ruso-ucrainian, precum și criza energetică făceau furor, A venit rândul șocant al știrilor despre așezările care își închideau instituțiile. Iar în localitatea Békéscsaba iar discursul era despre nevoia unui loc, a unui loc pentru tineri. În momentul cel mai oportun.

Tură la spațiul studențesc Diáktanya din Orosháza, gazda evenimentului a fost Autoritatea Locală a Tineretului și Copiilor din Orosháza

Participanții tineri ai unui workshop de planificare de proiect (și totodată și grupul țintă)

Inspirație: tură de vară la Centrul Tineretului din Gyula

CĂILE VIITOARE ALE PARCURILOR NATURALE

Cândva la începutul primăverii anului 2020 țara noastră a fost lovită de primul val copleșitor de crize globale, ce au fost urmate de alte evenimente care afectează fundamental calitatea vieții umane. Problemele noastre personale au devenit „mai arzătoare”, viața de zi cu zi a devenit mai dificilă. Ca urmare a acestor lucruri, astăzi există provocări neprevăzute în mediul nostru social, și ca răspuns la aceste provocări obiectivele parcurilor naturale – pe lângă pe lângă presiunea asupra muncii organizațional-comunitare – trebuie să găsească soluții eficiente. Acest lucru trebuie să însemne inevitabil o serie de transformări și regândiri, pentru că nu merită să facem un pas înapoi acum, ci doar înainte. Am discutat cu Pócsi Gabriella, șeful organizației muncii al Parcului Natural Valea Crișurilor.

– Să aruncăm o privire asupra trecutului recent. În pofida dificultăților organizația muncii a Parcului Natural Valea Crișurilor are în urmă un an foarte bogat. Cum este posibil acest lucru, când astăzi multe lucruri sunt mai mult despre retragere, s-ar putea spune despre „supraviețuire”?

**Előadás
a Vizes
Élőhelyek
Világnapján???**

– În 2022 ne-am propus ca obiectiv executarea sarcinilor noastre

profesionale conform responsabilităților parcului natural, precum și organizarea evenimentelor, activităților. Din fericire, în ciuda dificultăților economice și de altă natură, acest lucru a fost realizat. Comunitatea comercială Liget Vásár și Köröskosár și-au menținut funcționalitatea și puterea socială, aducând cifra de afaceri de clienți din 2021. Noile grupuri de producători și artizani continuă să se alăture, ceea ce oferă o bază încurajatoare pentru anul acesta. Am atins un pas important în educația ecologică în toamna trecută. Cu Fundația pentru o Regiune Durabilă, am creat o echipă de animatori de 6-8 persoane numită „Arborele Cunoașterii”. Cu ajutorul acestora, suntem capabili să transmitem în mod unic, în județul Békés, un conținut complex de cunoștințe și programe de la preșcolari până la liceeni, cum ar fi compostajul; cumpărăturile conștiente; gospodăria ecologică; gestionarea ecologică; colectarea selec-

tivă a deșeurilor; conștientizarea climatică, subiectele legate de reciclarea hârtiei, chiar și în combinație cu activități artizanale. Ca urmare, similar cu perioada de acum 10-15 ani, suntem din nou capabili să oferim ajutor la nivel înalt în ceea ce privește sensibilizarea.

Tururile noastre de castel de vânătoare de comori, implementate cu mare succes în 2022, vă vor duce în cele mai frumoase parcuri ale castelelor din județul Békés – Póstelek; Doboz; Szabadkígyós - trecutul lor istoric și valorile lor dendrologice au fost prezentate parti d'panților

În anul trecut, am făcut un pas decisiv în direcția turismului activ precum și a ecoturismului prin tururi organizate, ca element complementar, cu ajutorul Centrului de Dezvoltare a Turismului Activ și Ecologic (AÖFK), am elaborat strategia noastră regională de turism activ pentru Valea Crișurilor ca destinație turistică de preferință. Ca bază pentru toate, a fost publicată și o recomandare turistică activă, care leagă principalele atracții de trasee de ciclism, trasee acvatice și drumeții.

Cu excepția mea, comunitatea personalului s-a transformat practic complet, ceea ce este un proces natural în funcție de obiectivele actuale, și personal, acum simt că suntem pregătiți pentru ca ideile noastre să fie implementate în acest an în ceea ce privește organizarea muncii noastre.

Totuși, nu trebuie să uităm că, pe lângă colegii noștri direcți, avem mulți ajutoare externi, ONG-uri experți și parteneri privați.

Dorim să devenim cel mai important furnizor de servicii a regiunii – conform obiectivelor noastre –, astfel prezența și activitatea ajutoarelor menținute este necesară. Ca exemplu poate fi menționat Clubul Crișurilor reprezentând sprijinul nostru important în raport cu valorile naturale locale sau Clubul Caiac Canoe din Békés, Centrul de Recreere din Dánfok, Asociația Százlábú (Centiped) în ceea ce privește turismul activ, iar în ceea ce privește păstrarea tradițiilor parteneriatul Cercului Cultural pentru Păstrarea tradițiilor din Békéscsaba.

– La sfârșitul anului trecut a fost visat și lansat o nouă inițiativă, iar în centrul acesteia se află comunitățile tinerilor. Iar acesta înseamnă deja viitorul.

– În conformitate cu o dorință mai veche am vrut să umplem clădirea centrului de vizitatori cu conținut, ca să funcționeze nu doar ca un centru de vizitatori în sensul clasic al cuvântului sau „o clădire de birou”. Ca o transformare excepțională a anilor trecuți în luna octombrie a anului trecut între pereții centrului de vizitatori s-a deschis Spațiul pentru Tineret Liget (LIT) datorită cooperării Fundației de Dezvoltare Comunitară Táliber. [Despre înființarea și obiectivele LIT-ului va apărea un articol separat.]

Lucrările reciclate au fost create din deșeurile textile la atelierul nostru de artizanat de Crăciun

Ca parte a Săptămânii europene de reducere a deșeurilor, Centrul de vizitatori din Valea Crișurilor s-a concentrat pe cumpărături conștiente, locuințe eficiente din punct de vedere energetic, colectarea selectivă a deșeurilor și compostarea, timp în care copiii care participă la program și-au putut lua angajamente pentru un viitor mai verde

– Nu este un secret că anul trecut, comunitatea de organizare a muncii din parcul natural s-a transformat complet.

– Acest proces a început în 2020, cu o schimbare de personal în mai multe etape. Nu a fost ușor găsirea „unor membrii de echipă” constante, care cunosc și dețin obiectivele parcului natural, totodată a devenit indispensabilă prezența unei persoane cheie care este capabil să ajute cooperarea și să-i conducă. Funcționarea fondului administrativ esențial, precum și contactul cu producătorii noștri locali necesită îndeplinirea sarcinilor independente, de asemenea oferă servicii de întreținere și curățare pentru funcționarea zilnică a centrului de vizitatori.

Datorită cooperării Școlii tehnice, profesionale și căminului studențesc Trefort Ágoston al Centrului de Formare Profesională din Békéscsaba organizația noastră a reușit să preia două lăzi de compostare în 2022

„Adoptă o căsuță pentru păsări!” anunțată pentru toamna anului 2022 participanții au dobândit o mulțime de cunoștințe și experiențe noi în programul nostru

– Din toate acestea, se poate presupune că nici anul 2023 nu va avea loc fără greutate în parcul natural.

– Conform programului nostru anual de lucru și calendarului evenimentelor, vom opera în cinci domenii majore de

implementare. Ca urmare, Târgul din Liget are loc o dată pe lună, în timp ce comunitatea comercială Köröskosár (Coșul Crișurilor) își oferă serviciile săptămânal. În legătură cu aceasta, bineînțeles, salutăm noi producători și artizani să se alăture comunității noastre în orice moment al anului. Conform unei bune practici anterioare din parcul natural, am dori să desemnăm 12 zile notabile legate de activitățile noastre - de ex. Ziua Mondială a Zonelor Umede; ziua mondială a compostului; Ziua Pământului; ziua compostării, când cu ajutorul echipei noastre de animatori am dori să ținem cursuri în centrul de vizitatori în principal pentru comunitățile școlare locale pentru educație ecologică. Ca o altă inițiativă veche-nouă, anunțăm Bursa ecologică (Ökobörze), care este o piață de vechituri pentru unelte, obiecte, aparate și haine folosite de calitate pentru vânzătorii privați. Prin aceasta, dorim să ne alăturăm obiectivului Săptămânii europene de reducere a deșeurilor de anul trecut, care este „Risipirea nu este la modă!”. Planurile noastre includ, de asemenea, organizarea de tururi tematice cu bicicleta, cel puțin lunar, între martie și noiembrie, care includ, pe

Test de cunoștințe, vânătoare de comori, concurs de îndemănare, plimbare cu trăsura trasă de cai, vizită la fermă: Al V-lea Concurs al Parcului Natural din Valea Crișurilor – Deschideți spre parcurile naturale! câștigătorul zilei și-a putut revendica și dreptul de a participa la al VI-lea Concurs Național al Parcului Național

lângă experiențele active, atracții culturale și, după caz, tururi de introducere a fermelor locale.

– În cele din urmă, ținând cont de o perspectivă personală, cred că în urmă cu câțiva ani, în calitate de lider al unei organizații de muncă, ai sărit cu capul înainte în marea multistratificată de sarcini și orientare în parcul natural, în plus, într-o situație de timp socio-economică care a adus crize imprevizibile, care au necesitat multă energie de muncă în plus, credință și perseverență, doar pentru a rămâne pe picioare. Ți-ai făcut munca cu onoare, iar rezultatele vorbesc de la sine, deoarece presupun nu doar supraviețuirea, ci progresul, reînnoirea, o comunitate de muncă mai proactivă și crearea unei rețele extinse de activități și relații. Nu se poate evita ideea că misiunea visată de fondatorii Parcului Natural Valea Crișurilor se află la un nivel de cercetare mai ridicat și mai valoros.

– Nu există nicio îndoială că ultimii doi ani au fost și o perioadă de cunoaștere, regândire și construire a unei organizații. A ajutat foarte mult faptul că organizația are un istoric profesional puternic în ceea ce privește implementările și sistemele de relații. În plus, cred că sunt mulți oameni la nivel național și chiar local care nu pot plasa organizarea parcului natural în sine la nivelul prezenței și acțiunii în viața de zi cu zi. Proprietatea titlului de parc natural este un concept în sine și, deși oferă un concept bun în ceea ce privește obiectivele, trebuie să adăugăm conținut la aceasta și în ceea ce privește zona Văii Crișurilor. Cantitatea de informații și cunoștințe care pot fi atribuite acestui lucru, precum și

La etajul 1 al centrului nostru de vizitatori, „printre frunze”, și-a găsit locuința Spațiul pentru Tineret Liget, unde inițiativele grupurilor de vârstă, organizațiile și comunitățile de tineri și-au găsit un loc pentru programele și întâlnirile lor

setul de cerințe pentru implementare, este enormă, motiv pentru care necesită o muncă complexă de integrare organizațională, ceea ce face prezența noastră din ce în ce mai indispensabilă. În plus, trebuie să conștientizăm că organizația noastră nu poate prelua un rol poliistoric în acest flux de cunoștințe din ce în ce mai extins, fiind nevoie și de persoane externe, pentru că doar împreună putem atinge obiective mai înalte. Deci munca mea este doar una dintr-o serie de roți dințate care se rotesc și zdrăngănesc, iar eu încerc să conectez aceste roți. Și nu trebuie să-i uităm pe cei care au fost cândva activi în această organizație și au contribuit cu ideile, cunoștințele și munca lor la faptul că astăzi Ministerul Agriculturii sau chiar Asociația Parcului Natural Maghiar ne recunoaște activitățile profesionale. Ceea ce mă întărește personal în fiecare zi este feedback-ul sincer al oamenilor că „casa este din nou vie”! Probabil că nu există o confirmare mai clară decât aceasta că ne îndreptăm în direcția cea bună.

Fotografii: KVNE, György Tószögi

Târgul Ligeti și bursa eco

...Mai mult decât revistă

Comunitate cu câini – plimbarea câinilor în comunitate

Programul pentru câini și oameni ai Fundației de Dezvoltarea a Comunității Tăliber

Autor: Rita Laczó, Mária Zsóter

Logo-ul I. Zile a Câinilor cu câinele mov, care ne-a însoțit apoi în mai multe

Această fotografie ar putea fi chiar logo-ul nostru

Programul nostru pentru câini început în 2019 continuă să se formeze. Scopul nostru este formarea pe termen lung a atitudinii, dezvoltarea comunității și sensibilizarea, iar pentru aceasta alegem metode care fac să ne simțim bine. Așa cum plimbarea câinilor este un proces de învățare continuă, la fel este și participarea fundației noastre în acest proces.

Programele noastre cu câini sunt organizate pentru câini și pentru noi. Viața cu un câine este o bucurie mare, dar totodată și o sarcină, o provocare. Devine parte integrantă a vieții noastre, ne va afecta viața de zi cu zi. Contează cum ne simțim în această relație, câinele și noi, proprietarii de câini, vecinii, cei care nu au câini. Astfel scopul nostru este sprijinirea oamenilor, a celor care sunt proprietari de câine și a celor care nu sunt proprietari, ca aceștia să trăiască într-o relație armonioasă unul cu celălalt, dorim să atragem atenția locuitorilor orașului asupra importanței îngrijirii animalelor și asupra protecției animalelor, dorim să transmitem un model, iar acestea pot fi realizate doar prin schimbarea atitudinii oamenilor, a sensibilizării lor.

Fundația noastră are o experiență de aproape 20 de ani în dezvoltarea comunității, de educație publică și de organizare, și se bazează pe această experiență când își organizează programele comunitare cu câini.

Câinele roșu a devenit simbolul programului comunității noastre prietenoase cu câinii

Jucărie pentru câini realizată din tricouri uzate – participanții la programul de mentorat al iubitorilor de câini țes frânghii pentru câini

DE CE TINERII?

Fundația Táliber a fost înființată în 2004. Ne ocupăm în primul rând de reprezentarea intereselor grupului de vârstă a tinerilor, mentorim comunități de tineri și profesioniști, organizăm conferințe, sprijinim procesele de dezvoltare a comunității locale și operăm spațiul comunității de tineret urban din Békéscsaba. În calitate de organizație gazdă de voluntari înregistrată și organizație gazdă de servicii comunitare școlare, ne bazăm în mod activ pe activitățile voluntarilor. În 2020, am fost liderii profesioniști ai Sondajului comunității de tineret din Békéscsaba, apoi am participat la pregătirea conceptului de tineret și planificarea comunității. Lucrăm în primul rând cu tineri și pentru tineri și căutăm mereu metodele care sunt cele mai potrivite pentru rezolvarea unei anumite situații sau probleme. Și asta înseamnă nu doar o metodă, ci și o cooperare profesională în rețea.

Tema creșterii responsabile a animalelor face parte din munca noastră profesională de patru ani. Experiența arată că este foarte greu să ne ocupăm de acest lucru, astfel nu abordăm neapărat pe acelea și unde aceste schimbări ar trebui să înceapă. Acest lucru ar necesita mai mult timp, determinare, angajament și alte metode, așa că ne angajăm să adăugăm culoare programelor noastre existente cu dresajul câinilor (sau invers, aducem metodele de dezvoltare comunitară și igiena mentală comunitară în dresajul câinilor). Dar credem că fiecare realizare, fiecare participare modelează gândirea și viziunea oamenilor, mediul nostru mai restrâns și mai larg.

Afiș de proiect privind creșterea responsabilă a animalelor

CE AM FĂCUT PÂNĂ ACUM?

În 2019 am organizat minifestivalul I. Zi a Câinilor unde a avut loc o paradă de câini, program pe terenul de joacă, fotografierea câinilor împreună cu proprietarii lor, precum și diferite demonstrații cu câini. Acest program la scară largă a fost de fapt debutul fundației Táliber în lumea canină. Datorită internetului, evenimentul Facebook este încă disponibil și puteți urmări progresul programului și fotografiile încântătoare făcute la fața locului.

În același an Asociația de Prevenire și Ajutor MI-ÉRTÜNK cu sediul în Békéscsaba în cadrul proiectului EFOP-1.8.7-1 am lansat ca partener două activități. Programul de mentorat pentru câini ce se adresează tinerilor între 12–25 ani, și programul Integritate-sănătate ce s-a realizat cu familii ce trăiesc cu adolescenți între primele două valuri ale pandemiei vara. Data a fost impor-

Un test jucăuș de cunoștințe de către mentorii iubitori de câini

tantă nu doar din punct de vedere al organizării, ci și din cauza sprijinului de sănătate mentală al participanților.

Programul de mentorat al iubitorilor de câini a fost un proiect asistat de animale care ajută la rezolvarea problemelor comportamentale, de integrare și relaționale ale tinerilor, în esență, aici am dezvoltat și testat tema care stă la baza programelor noastre ulterioare canine pentru tineret. Pe pagina <https://www.facebook.com/talibera-lapitvany> am relatat constant despre activitățile noastre comunitare. Publicitatea (pe lângă pagina Facebook și pagina web, aparițiile în mass-media, postere tipărite, studii de caz) este importantă ca comunitatea mai largă să se informeze despre activitățile noastre, să îndeplinim cerințele de comunicare asumate într-un proiect, ne scriem, de asemenea, propria noastră poveste pe linia unor declarații, propoziții și fotografii gândite conștient, ne lăsăm imprintele, devenim vizibili, este dovada muncii profesionale a fundației noastre, sprijină utilizarea fiecărui forint și ne putem exprima mulțumirea față de cei care au contribuit la activitatea noastră.

Ceea ce privește scop, metodă și lungime I. Zi a Câinilor și Programul de mentorat al iubitorilor de câini au fost

Comunitate cu câini – plimbarea câinilor în comunitate

proiecte diferite. În timp ce primul s-a desfășurat doar câteva ore într-o singură zi, al doilea a ținut timp de o vară întreagă, o perioadă în care ne-am petrecut timpul cu câini, am învățat despre relația om-câine împreună cu un grup de tineri între 12 și 25 de ani, ceea ce a fost diferit nu doar ceea ce privește metoda, dar a solicitat o atitudine și atenție diferită, precum și timp de la organizatori.

În toamna anului 2020 am început seria de conversații Zilele iubitorilor de câini, crezând că ceea ce ne interesează pe noi, va fi interesant și pentru alții, însă nici sesiunile noastre în persoană, nici cele online nu au avut succes. Programul a fost bun, conversațiile au fost de înaltă calitate și semnificative, invitații noștri au fost pregătiți și implicați, însă interesul nu a depășit participanții și familiile programului de mentorat anterior. Întrucât organizarea seriei de discuții necesită timp, energie și bani, am decis să investim toate aceste resurse în altceva.

În Spațiul Comunitar cu Câini DOG3 în Budapesta cu mentorii iubitori de câini și cu voluntari

Fundația Táliber și-a arătat de mai multe ori planul de proiect în cadrul competiției lansată de Tesco, „Tu alegi, noi te ajutăm”, al cărei scop este ajutorarea comunităților locale. Cu ajutorul activităților cu câini am ajuns de două ori la secțiunea de vot din magazin, ceea ce este important nu numai pentru că suntem deja printre cei susținuți, ci și pentru că votul în magazin oferă întotdeauna ocazia celor care ne cunosc organizația și membrilor familiei lor, precum și celor care nu ne cunosc activitatea, să contribuie la succesul nostru pe baza descrierii postate.

Turta dulce în formă de os, o delicatete a programelor noastre comunitare

Oaspetele nostru a fost medaliștul cu bronz la Campionatul Mondial și medaliștul cu argint la obstacole la Campionatul European, dr. Balázs Baji, medic veterinar născut la Békéscsaba

Am primit feedback că ne-au votat. În acest fel, mulți oameni au devenit modelatorii poveștii noastre, deoarece au contribuit cu jetoanele lor la faptul că ideea noastră să devină realitate și că fie ei, fie mediul lor să devină parte a acestei realități.

Într-unul dintre proiectele noastre, am dorit să obținem și informații despre câini, situația creșterii responsabile a animalelor, condițiile câinilor din Békéscsaba, în cadrul unui chestionar online, și am fost, de asemenea, curioși să vedem cât de mult un obiectiv comun, reprezentarea intereselor canine, mobilizează comunitatea locală de câini. La cele 26 de întrebări s-a răspuns anonim și voluntar în perioada 22-31 octombrie 2021. Când am analizat datele, am lucrat cu datele a celor 55 completări. Acest eșantion este mic, așa că a fost posibil doar să tragem concluzii „cu atenție” și eventual să indicăm direcții. În același timp, dacă ne concentrăm la teritoriile ce trebuie dezvoltate, atunci dacă luăm în considerare problemele, am putut formula soluții. De exemplu, situația parcului pentru câini, eventual crearea altora noi, nu sunt multe locuri pentru proprietarii de câini, lipsa de informații despre servicii, crearea oportunităților pentru exprimarea opiniei, începerea educației la vârsta preșcolară, etc. Studiul de caz complet poate fi găsit pe pagina <https://taliberalapitvany.hu/> în meniul Program comunitare pentru iubitorii de câini în Békéscsaba.

În 2022 cu sprijinul din partea magazinului Tesco am organizat un picnic cu câini pe lângă statuia Áchim din strada Mokry în Békéscsaba. Ne-am petrecut timpul pe pajiștea de lângă statuie cu conversații, demonstrații, programe comunitare. Alegerea locației a fost deliberată. În ultimii ani a crescut numărul câinilor în această zonă. Această zonă a districtului III. nu are prea multe servicii, se află la marginea orașului. Este un cartier mai mic caracterizat de o populație mare de romi, mediu rural, creșterea animalelor. Sunt mulți vârstnici sau persoane singure sau familii cu copii mici proprietari de câini. Câinele este prezent în apartamentul de la etaj și este ținut și afară, dar există și exemple de condiții proaste de locuit

Mentori iubitori de câine picnic cu câini ca voluntar

Participanții
picnicului cu câini

(care există nu doar în cazul animalelor de companie, ci și în cazul animalelor de fermă). La fel ca locurile de joacă, parcurile de fitness în aer liber și parcurile pentru câini, ar putea fi, de asemenea, o considerație pentru a oferi oportunități de petrecere a timpului liber, spațiu comunitar și oportunități de întâlnire pentru persoanele care locuiesc într-o zonă rezidențială. Activitatea de sensibilizare a tinerilor a fost o practică comună în activitatea de tineret de zeci de ani, adică ducem programul și serviciul acolo unde este grupul țintă. În acest fel, picnicul nostru pentru câini este un program în cadrul căreia încercăm să găsim locurile unde își petrec timpul liber proprietarii de câini. Și într-adevăr, o parte a participanților se alătură activităților atunci când în perioada de timp obișnuită și pe ruta obișnuită își plimbă câinii.

În vara anului 2022 cu ajutorul Programul pentru Békéscsaba organizat de banca Budapest Bank am înființat programul Activități cu câini - tineri pentru creșterea responsabilă a animalelor, ceea ce a combinat experiențele programului de mentor anterior, a programelor de pe terenurile de joacă și a picnicurilor pentru câini. Plimbarea câinilor a fost un program comunitar asistat de animale organizat pentru tinerii de 12-25 de ani, format din 8 ședințe, în care, în mod neașteptat, s-au implicat și părinții tinerilor. Tema noastră principală a fost creșterea responsabilă a animalelor și protecția animalelor prin câinele ca animal de companie. Totodată, în sesiunile de grup au fost discutate și conflictele emoționale și relaționale tipice adolescenței. În plus, a apărut și voluntariatul, împreună cu participanții și foștii noștri mentori am organizat programe comunitare pentru a face ceva pentru binele comun, pentru a răspândi atitudinea de creștere responsabilă a animalelor și de voluntariat.

Pe lângă toate acestea, organizăm ocazional și ludotece și sesiuni de grup (la festivaluri, școli, tabere de vară)

O stație a ludotecii cu tema creșterea responsabilă a animalelor la Festivalul Bioritm

pe tema creșterii responsabile și a protecției animalelor.

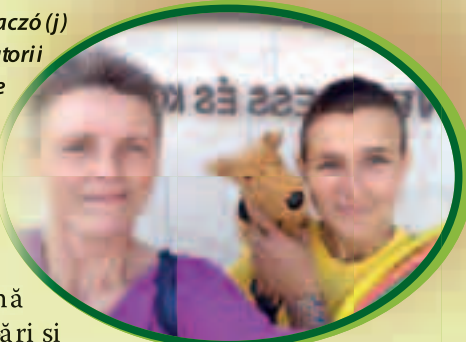

EXPERIENȚE

Pe baza experienței noastre comunitare cu câini, a răspunsurilor la sondajul online prin chestionar și a cunoștințelor noastre despre mediul social, putem spune că oamenii au dorința de a acționa, sunt interesați de problemele de protecție a animalelor (fie doar pentru că ei înșiși se întâlnesc cu animale neglijate/abuzate/rătăcite).

Credem că este nevoie de multe inițiative, activități publice, acțiuni comunitare, schimbarea atitudinii oamenilor, în așa fel, ca aceste programe să atragă fiecare generație, persoane de diferite vârste și interes, pentru ca cât mai mulți oameni să găsească formele care sunt acceptabile pentru ei și cu care se pot identifica.

Mária Zsótér (b) și Rita Laczó (j) planificatorii și organizatorii programelor comunitare pentru iubitorii de câini

Oamenii sunt bucuroși să-și împărtășească opiniile și experiențele, dar au mai puțină încredere în schimbări și eficacitatea activităților.

Considerăm că metodele, cunoștințele și experiența fundației noastre în organizarea și implementarea planificării comunitare, acțiunilor comunitare, creșterea responsabilă a animalelor și plimbarea câinilor comunitari sunt, de asemenea, adecvate. Esența planificării comunitare nu este în masă, ci implicarea și activarea celor care doresc schimbarea și a celor cu opinii în afacerile propriului mediu, permițându-i și încurajându-i să acționeze, să se schimbe și să coopereze. Planificarea comunității ar oferi o oportunitate pentru cunoștințele, opiniile și resursele rezidenților și ale comunităților lor să iasă la suprafață și pentru formarea unor comunități locale de câini non-formale care ar putea coopera în rezolvarea altor probleme. Acesta poate fi rezultatul unei activități de dezvoltare comunitară pe termen lung, structurată în mod conștient, ale cărei rezultate parțiale nu sunt întotdeauna vizibile și spectaculoase, deoarece dezvoltarea și formarea atitudinii au loc în oameni, iar schimbarea este un proces lent, invizibil. Totuși, merită să investești energie în această direcție pentru bunăstarea psihică și fizică a localnicilor și a celor care contribuie la aceasta.

UN OM CARE A VORBIT PE ÎNTELESUL TUTUROR...

Autor: György Tószögi

Zsigmond
Réthy
(1946–1998)

Dacă este vorba despre valorile naturale ale văii Crișurilor și protecția lor, atunci o persoană obișnuită nu se va gândi la Zsigmond Réthy. Deși lui îi datorăm cunoștințele de mediu muzeologic ale regiunii Marii Câmpii plină de râuri. El a fost cel care a depistat „cunoștințele verzi” complexe ale regiunii noastre, care până atunci nu au fost explorate și organizate științific, și a transformat valorile găsite într-o comoară publică pentru noi toți. Munca sa extinsă poate fi rezumată spunând că conservarea științifică a naturii din regiunea Crișurilor a fost „fondată” și instituționalizată de el. Este extrem de greu a descrie cu cuvinte importanța acestor lucruri...

Toate acestea s-au întâmplat în „epoca eroică”, în ultimele decenii ale mileniului trecut. Moartea neașteptată și timpurie a lui Zsigmond Réthy din 1998 a lăsat un gol înspăimântător, care – trebuie spus – nu a fost umplut de atunci. Datorită foștilor studenți care au „absorbit” spiritualitatea și cunoștințele – lucrând astăzi ca

specialiști în multe domenii – conservarea naturii în regiunea Crișurilor a devenit esența societății noastre, însă acea moștenire bogată incomparabilă ce a rămas în „sala lui de lucru”, deși este în mâini bune, zace nefolosit așteptând ca să își găsească locul printre valorile veșnice atât în realitatea sa fizică, cât și în cea mentală.

Am vorbit cu Erzsébet Réthy, văduva celebrului conservator, curator al Fundației pentru Natură Réthy Zsigmond.

– *Poate că este ciudat să începi conversația acolo unde s-a încheiat o viață...*

– La miezul nopții de 10 iulie 1998, încă plănuiam viitorul împreună, iar câteva ore mai târziu m-am trezit că totul trebuia pus pe o nouă fundație. Șoc și disperare, pentru că ne-a lăsat un om care a fost o bucurie de urmat, care și-a dedicat toată viața dragostei de natură și ocrotirii ei și care vorbea limba tuturor, de la copii mici până la bătrâni.

Un tânăr conservaționist distins al viitorului – 1965

Pregătirile pentru expoziția Pro Natura erau în desfășurare, iar familia a întrebat imediat cum îi poate duce spiritul mai departe. Datorită ajutoarelor, prietenilor și susținătorilor, Fundația de Științe Naturale Réthy Zsigmond a fost înființată imediat, în câteva zile. Pe lângă procesarea moștenirii sale, cel mai important obiectiv al tuturor timpurilor, formarea unei atitudini conștiente de mediu, a fost inclus și în documentul fondator, deoarece Zsigmond a organizat și condus 25 de tabere științifice pentru copii. Sunt mândru că fundația noastră, cu cooperarea foștilor colegi și studenți, a implementat încă 10 tabere în Kardoskút și Biharugra. Din păcate, acest impuls s-a oprit acum, deoarece mulți dintre cei care au lucrat cu el și au ajutat activitatea fundației noastre nu mai sunt printre noi sau sunt împrăștiați în întreaga lume.

– *Cum a protejat „nenea Zsiga” valorile verzi într-o epocă în care conservarea naturii era încă la început?*

– El a reprezentat întotdeauna și pretitundeni punctul de vedere ce are la bază protejarea naturii. Când mergeam pe stradă, s-a oprit lângă fiecare tufiș, îl inspecta, se pronunța împotriva îngrădirii copacilor orașului în beton și sublinia legăturile dintre produsele de protecție a plantelor și moartea păsărilor sau drenajul agricol și nivelul apelor subterane. A cercetat și a sistematizat neobosit valorile naturale adunate și încă necolectate ale regiunii Crișurilor, a inițiat protecția locală a acestora, a venit constant cu idei, a organizat, a construit relații, și-a sporit constant propriile cunoștințe, a scris articole științifice, teze, cărți, piese de teatru.

Cu nenea Pista Farkas,

cunoscător excepțional al locului în Kardoskút – 1981

Munca lui a fost caracterizată de minuțiozitate, iar gândirea lui științifică de complexitate și previziune.

El a prezis multe consecințe asupra mediului, inclusiv schimbările climatice, pe care toată lumea le tratează ca pe un fapt în zilele noastre, cu ideea că ne vor aștepta schimbări triste ca urmare.

– *Opera lui Zsigmond Réthy este proprietate publică numai în măsura în care se numără câteva obiecte personale, documente și articole din ziare, care se află la primul etaj al Centrului de vizitatori ai Văii Crișurilor în „capitala” cârnaților, a genilor picturii și a creșterii strugurilor și a multor alte lucruri importante. Apostolul valorilor naturale ale regiunii Crișurilor și moștenirea sa pentru noi ar putea merita mai mult decât asta. Defapt, nici nu știm cât de mare este această comoară.*

– Zsigmond a colindat prin natură încă de la vârsta de zece ani – la început doar partea cunoscută sub numele de Dajkakert a localității Békéscsaba –, și nu doar din cauză că, fiind foarte gingaș și slab i s-a recomandat acest lucru. Când a câștigat un premiu în adolescență pentru articolul său publicat în renumitul jurnal ornitologic Aquila, mulți nu credeau că a fost scris de un adolescent. Avea treizeci de ani când a fost abordat drept „nenea Zsiga Réthy” de către tinerii conservatori în vi-

Și în compania dropiilor în Dévaványa – 1981

zită din Statele Unite, pentru că auziseră de munca lui. O jumătate din biroul său este în întregime literatură tehnică, cealaltă jumătate este reprezentată de note, studii, articole, fotografii de diapozitive, fotografii, desene și picturi și o cantitate considerabilă de planuri, care a crescut în biroul său de-a lungul anilor și deceniilor.

– *Anul acesta comemorăm 25 ani de la moartea lui Zsigmond Réthy. Cum este posibil ca, după un sfert de secol, trebuie să vorbim despre faptul că această operă și moștenire unică se scufundă încet în uitarea publică?*

– Am cercetat posibilitatea prezervării muncii și moștenirii lui unice. A apărut ideea creării unui spațiu expozițional interactiv de științe naturale, însă acesta nu este posibilă fără resurse proprii sau fără ajutorul partenerilor care ar investa în această moștenire. Datorită

Practică de laborator ca student universitar în Szeged – 1982

conducerii localității Békéscsaba de pe atunci am primit o sală mică în Centru pentru Vizitatori din Valea Crișurilor, unde sunt expuse câteva obiecte personale, precum și articole din ziare. Aș dori să las moștenirea lui unei persoane care s-ar ocupa de întreaga operă a lui Zsigmond, însă nu s-a oferit nimeni.

– **Zsigmond Réthy a iubit regiunea Crișurilor. Cum și-a petrecut o zi obișnuită?**

– Trezirea la 6 dimineața, cafeaua, micul dejun, apoi biroul, unde în ochii unei femei era mereu haos, însă nu lăsa pe nimeni să facă „curățenie”. În afară de familie, toate gândurile lui se învârtteau în jurul naturii și muzeului. A ținut legătura zi de zi cu colegii apropiați, și a vorbit la telefon cu cei mai îndepărtați, mulți dintre aceștia i-au fost prieteni. Am luat parte la prima conferință mondială de mediu a ONU intitulată „Omul și biosfera” (Suedia, Stockholm 1972), deși am putut participa doar ca turiști, dar oricum, a fost o experiență de neuitat. A trăit între notițe, oriunde ne-am dus, a fost întotdeauna bine pregătit. Un bun exemplu în acest sens este unul dintre rarele cazuri când, în timpul călătoriei noastre în Italia, el a felicitat ghidul nostru pentru transferul amănunțit de cunoștințe. A fost o recunoaștere sinceră din partea lui. Moștenirea lui include și șevaletul bunicului, gândin-

La deschiderea expoziției în Kardoskút – începutul anilor 1980

du-se la zilele când va fi pensionar. Dar nu a fost să fie. Pe de altă parte, ceea ce a făcut și a creat în viața sa a devenit baza definitorie a protecției naturii din regiunea Crișurilor. Sper că va veni ziua când spiritul și moștenirea lui vor supraviețui într-un loc unde generațiile viitoare se vor întâlni cu acestea – cu ajutorul tehnicii acelei epoci.

Fotografii: albumul de fotografii a familiei lui Erzsébet Réthy

La stejarii vechi din Bányarét din Mályvád – 1986

SEPARAT

Zsigmond Réthy s-a născut în data de 23 februarie 1946 în localitatea Békéscsaba. A absolvit școala generală la Békéscsaba, școala gimnazială la Szarvas, în Școala Tehnică de Agricultură Sámuel Tessedik. Între 1969-1971 a fost directorul casei culturale din Magyarbánhegyes, între 1971-1973 a lucrat ca bibliotecar metodologic în Biblioteca Județeană Békés. De aici a ajuns în 1973 la Muzeul Mihály Munkácsy Mihály, unde la început a lucrat ca bibliotecar asistent, apoi ca muzeolog de științe naturale. În 1974 a absolvit secția de bibliotecar-etnograf al Colegiului Pedagogic din Debrecen, iar în 1976 a absolvit ca profesor de biologie la Colegiul Pedagogic Gyula Juhász din Szeged. Între timp a devenit un ornitolog excepțional. Între 1977-1979 a fost directorul parcului natural din Szabadkígyós care aparține de Oficiul Național pentru Conservarea Naturii. Începând cu 1981 a fost numit să conducă Departamentul de Științe Naturale al Muzeului Mihály Munkácsy, pe care l-a condus până ce a decedat. Încă în anii 1980 a solicitat înființarea unui parc natural independent în județul Békés, a avut un rol semnificativ în pregătirile profesionale de deschidere a Parcului Național Criș-Mureș ce a fost înființat în data de 21 mai 1994.

La deschiderea unei expoziții foto în Szeghalom – 1987

Locul care știe mult întotdeauna, pretutindeni – Szeghalom, 1987

A fost printre primii din județ care au atras atenția asupra importanței protejării naturii. În 1975 cu câțiva prieteni a înființat Clubul de Protejare a Naturii în localitatea Békéscsaba, prima mișcare verde a regiunii. În timpul schimbării regimului, în 1989 a participat în înființarea Partidului Verde din Ungaria, cu ocazia primelor alegeri libere, în luna martie a anului 1990 a fost candidatul parlamentar individual al partidului la Békés.

Încă din copilărie a fost fascinat de explorarea naturii, a trăit în el respectul față de muzee. În anii 1960 dr. Albert Vertse, directorul de atunci a Institutului Ornitologic a efectuat în mod regulat cercetări privind conservarea păsărilor în Arboretul din Szarvas. Un ajutor continuu al lui a fost scriitorul István Fekete, lor i s-a alăturat mai târziu tânărul Zsigmond Réthy, care a dorit să știe totul despre peisajul de pe lângă Crișuri.

A călătorit foarte mult, a fost de mai multe ori în Suedia, Danemarca, Norvegia. A participat în 1972 la I. Congres Mondial de Protejare a Naturii organizat de ONU la Stockholm, în 1976 la Simpozionul Mondial de Ocrotire a Droiilor, în 1980 la Conferința de protecție a faunei sălbatice din apă, în 1986 în Moscova și în 1986 în Ottawa la Conferința Internațională de Ornitologie. A încercat să pună în practică experiențele adunate pe parcursul călătoriilor și la conferințele internaționale.

Împreună – 1987

Picnic la fermă cu prieteni maghiari și finlandezi – 1988

nitologice Maghiare care rezumă rezultatele cercetărilor interne în ornitologie, seria de șapte volume a anuarului de conservare a naturii, numerele de științe naturale ale Buletinelor Muzeului, monografia Doboz, volumele Natura Bekesiensis, publicațiile ghidului de conservare a naturii ale județului Békés și Valea Crișurilor. A prezentat rezultatele cercetărilor sale în mai multe lucrări. Articolele, scrierile și rapoartele sale de cercetare au fost publicate constant în presa locală și națională și în diverse publicații.

A fost unul dintre primii din țară care a organizat tabere în natură, unde el și colegii săi au învățat peste o mie de tineri elevi să iubească natura și elementele de bază ale ornitologiei. A organizat un total de 25 de tabere, prima în 1975 la Békés-Tarhos, a doua în 1976 la Gyula-Városerdő, ultima în 1993 la Békés-Dánfok.

O serie de expoziții au fost finalizate sub conducerea lui Zsigmond Réthy. În ultima fază a vieții, a lucrat împre-

Un om care a vorbit pe înțelesul tuturor...

Cu prieteni, studenți în pădurea de lângă Doboz – 1988

ună cu colegii săi la realizarea unei noi expoziții de științe ale naturii, cu aspect modern, de anvergură, permanentă, care să prezinte valorile naturale ale județului Békés în muzeul Békéscsaba, pe care nu a putut să-l termine.

Zsigmond Réthy a decedat la vârsta de 52 ani, la data de 10 iulie 1998. Odihnește în cimitirul Ligeti din Békéscsaba.

Sursă: www.bekeswiki.bmk.hu

GUSZTÁV BOLDOG: ✓

FUM DE PIPA...

(extras)

„Soarele de toamnă al lacului Fehértó din Kardoskút tocmai răsărise, în timp ce stăteam cu gura căscată la vederea cocorilor zburând deasupra capului nostru. »Aeroport internațional, cocori merg, rațe vin« – spunea întotdeauna când o mulțime imensă de păsări zburau pe cerul roz. Zsiga băgase mâna în buzunar și scoase o palmă de alune, jumătate mi-a dat-o mie, și am început să ronțăm. Ca un tânăr atotștiutor – deoarece toți tinerii se cred atotștiutori – am aruncat pe jos coa-

La monumentul pomologului Máté Bereczki în Kunágota – 1989

Tabăra de protecție a mediului în Békés-Tarhos – 1990

ja de alune: se va descompune oricum, m-am gândit, în timp ce Zsiga le aduna în cealaltă palmă. Nu a zis nimic, doar când a observat, că sunt cam uimit. »Dacă cocorii vin pe aici, să nu observe că am umblat pe aici« – a spus zâmbind. Cu pantofii îmbibați de rouă ne-am întors la mașină. Lada ne-a dus în centru, și a oprit în fața cârciumei ca un cal cu căruță bine dresat. Soarele de la ora nouă a semnalat cârciumarului că este timpul să deschidă instituția. Într-adevăr cârciuma a fost o instituție, singurul punct de întâlnire al sătenilor. Po-deaua uleioasă, o masă lungă cu bănci, și în afară de noi doar câțiva oameni care doresc să se încălzească un pic înainte de muncă în acea dimineață rece, iar cârciumarul cu o beretă albastră ține în mână câteva pahare mici. Eu nu împlinisem încă 18 ani, Zsiga deja avea carnet de conducere, așa că noi ne încălzeam lângă sobă, eu șineam un suc în mână, iar Zsiga o cafea. Stăteam lângă cârciumar, și povesteam cu cei ce se grăbeau la lucru. Tractoarele vechi au pornit mai târziu pe câmpuri în acea dimineață, însă sămânța ce nu a putut germina din cauza noastră, a germinat altundeva, unde a fost plantată de învățătorul adevărat. Au germinat în mine.”

Magazinul Valea Crișurilor volumul II.– numărul 1.

ÉVA KERTÉSZ:

IN MEMORIAM ZSIGMOND RÉTHY

(extras)

„Punea întrebări, a încercat să convingă, le-a învățat pe cei din împrejur, sau a povestit doar; a făcut toate acestea cu intenția de a îmbunătăți. Prezentarea lui pasională a provocat uneori furtună. A trebuit uneori să facă acest lucru într-un timp și într-un mediu în care ideea de conservare a naturii era încă nouă.

De asemenea, a fost considerat o autoritate și în domeniul gătitului – începutul anilor 1990

A avut talentul de a atrage atenția asupra valorilor, asupra unicității țării noastre, în așa fel încât oamenii care trăiau aici se holbau cu ochii larg deschiși. Nu toți se nasc cu acest talent. [...]

Într-un tur al muzeelor la Berlin – 1993

Cu un simț foarte fin și cu o cunoștință excelentă a oamenilor i-a găsit pe cei care au prezervat informații utile, valoroase, provocatoare de gândire despre peisaj, despre schimbările peisajului. A îndemnat la prezervarea valorilor, și datorită lui s-au născut multe opere care fără ochii lui ageri și fără sprijinul lui Zsiga ar fi dispărut în uitare. Uneori, când era mai obosit, credea că munca lui nu aduce multă recunoaștere; dar noi, care am rămas aici, știm, ce valori au ieșit la iveală datorită muncii lui. [...]

A fost membrul și liderul spiritual al unui grup mic de profesioniști, ai căror muncă a dus la gândul înființării unui Parc Național, care include valorile naturale ale regiunii la sud de Tisa. A fost un drum dificil și nu întotdeauna lin spre realizare.

La început ei, ca inițiatori și muncitori, iar mai târziu un grup din ce în ce mai mare de colegi și sponsori au contribuit la înființarea Parcului Național. [...]

Zilele apropiate de inimă au fost perioadele de vară în care a organizat taberele de conservare a naturii ale Muzeului. A fost un pedagog excepțional. Puțini știu că a fost printre primii care a înființat tabere de cunoaștere a naturii în țară. Pentru el a fost extrem de important formarea în copii a unui atașament emoțional și spiritual puternic față de natură și peisaj. A organizat prima tabără de cunoaștere a naturii în 1975 la Békés-Tarhos. Aceasta a fost urmată de Tabăra Ornitologică și de Ocrotire a Naturii în 1976 la Gyula-Városerdő. După înființarea Departamentului de Științele Naturii a mai organizat douăzeci și trei de tabere împreună cu colegii lui. Ultima a fost în 1993 la Békés-Dánfok. [...]

Taberele lui »nenea Zsiga« – la început doar pentru câteva copii, apoi pentru grupuri din ce în ce mai

Viața pe partea scandinavă boemă – aprilie 1994

În drum spre casă cu nepotul din Suedia – 1994

mari, dar și pentru noi, colegii – au rămas de neuitat. Ciripitul păsărilor în zori de zi, corturile ce se ascundeau în ceața de dimineață, apa sclipitoare a Crișurilor, drumețiile »adventuroase« în pădure, căldura înăbușitoare a soarelui din sud a luminat câmpia salină, »spectacolul țânțarilor« seara și conversațiile intime liniștite lângă căldura focului de tabără de zi cu zi. [...]

Aceste tabere au avut și un sens simbolic referitor la asumarea responsabilității, care învață și pregătește următoarea generație pentru adevăratul respect și iubire a patriei. Despre ceea ce am putut să dăm din noi, pentru ca noi și ceilalți să fim îmbogățiți. Unii dintre copii, și unii dintre studenții de mai târziu, sunt specialiști în Parcul Național realizat în zilele noastre. Mesajul, gândurile și visele lui Zsiga au găsit o continuare potrivită, iar asta în sine este suficient. [...]

În ultima parte a vieții a lucrat la înființarea unei expoziții de științe naturale permanente, noi în clădirea muzeului. Această expoziția a fost visul lui. Un mesaj, expresie a peisajului pentru a cărei protecție a lucrat în întreaga lui viață. Din păcate moartea lui timpurie l-a împiedicat să vadă munca terminată.”

Natura Bekesiensis – 5., Békéscsaba, 53–63., 2003

Expoziție proprie acasă, cu poze din Londra – 1998

A fost odată o țară a apelor sălbatice

Un cadru grăitor al
filmului despre Criș, pe care este
un val de flux, și totuși râul
nu poate inunda câmpia
(fotografie: Balázs Szendőfi)

Staff-ul în mijlocul
roirii manei albe
(fotografie: György Tószögi)

Într-una dintre multele zile de filmare, chiar aici, în secțiunea superioară
internă a Crișului Repede, până la gât în apă (fotografie: György Tószögi)

Platoul Padiș fără zăpadă în luna decembrie a anului 2022
(fotografie: Balázs Szendőfi)

Filmul de natură despre regiunea Crișurilor al lui Balázs Szendőfi prezentat în primăvara anului 2023 este probabil cea mai unică creație cinematografică realizată vreodată despre aceste meleaguri. Cei care au văzut creația au admirat cu interes lumea vizuală, puterea muzicii și a dramaturgiei, și în acelaș timp au fost uimiți de mesajul brutal de adevărat al filmului. 87 de minute de „naturalism” concentrat despre valorile naturale distruse și încă supraviețuitoare și despre cele mai importante probleme de mediu ale regiunii Crișurilor. Este profesionist din toate punctele de vedere, este în conformitate cu spiritul vremurilor, iar cu soluțiile sale vizuale și muzicale și conținutul său, aduce nivelul produselor de succes ale studiourilor străine. Am vorbit cu creatorul.

– Filmul a fost prezentat cu mare succes în multe părți ale țării. Conține ceva plus, ceva mai mult, ce nu apare atât de puternic în filmele tale de până acum. Poate acestui fapt se datorează efectul puternic și pozitiv?

– Multe lucruri sunt în „plus” în acest film în comparație cu filmele mele de până acum. Aceasta a fost reali-

Stâncă în formă de indian. Poate nu trebuie să explicăm de unde și-a primit numele (fotografie: Balázs Szendőfi)

zată în cea mai lungă perioadă de timp și în cele mai multe zile de filmare (doi ani și 161 de zile de teren). Acest film a fost filmat în cea mai mare zonă de filmare de până acum: barajul Crișurilor este de mai mult de 27 mii de kilometri pătrați, se întinde pe teritoriul al patru județe din Ungaria și două județe din România. Și desigur acest film este cel mai direct. Nu am fost prea prudent nici până acum, dar acum pe de o parte această regiune a scos la suprafață ceva din mine, și pe de altă parte cum trece timpul se vede din ce în ce mai bine cât de puțin timp avem să reparăm ceea ce am stricat.

– În centrul filmului se află distrugerea cu scop agrar și cu facilități de apă a acelei țări a apelor care pe vremuri a fost cea mai mare țară a apelor în bazinul carpatic și a avut o bogăție naturală imensă, precum și acuzația sa este că această practică și scopul nu s-au

Concentrându-ne pe o victimă a broaștei lângă perechea de șine care traversează Cheile Vadu Crișului

(fotografie: Metzker Krisztina)

schimbat de atunci. Ce este opinia ta, sunt oameni care sunt jigniți de filmul tău sau chiar îl condamnă?

– Cu siguranță vor fi astfel de oameni care în public vor condamna filmul, vor obține puncte bune și laude. Dar acasă, când sunt singuri, și se vor uita în oglindă sincer, nu cred că ar fi împotriva subiectului filmului.

– Este neobișnuit ca o asociație a pescarilor, ca sponsor să finanțeze o operă de artă care în mod indirect nu reprezintă propriul interes. De fapt, niciun pescar nu apare în film. Aceasta înseamnă a ajuta în mod conștient un obiectiv ecologic superior?

– Oamenii de pretutindeni sunt din ce în ce mai preocupați de mediul natural, de ecosistem, iar asociațiile de pescuit sunt, de asemenea, conduse de oameni. În Alianța Asociațiilor Pescarilor din Județul Békés aceia care m-au cerut să fac acest film au fost extrem de flexibili și curajoși, și nu au luat în considerare doar beneficiile de scurtă durată și directe ale asociației de pescuit, ci au dorit să devină pioneri în prezentarea unui subiect ce servește un scop superior, interesul pe termen lung al tuturor. În plus, devine din ce în ce mai evident că stimulii oamenilor sunt doar slab atinși de slogane cum ar fi „totul e bine aici, locul este foarte bun, vino la noi”. Văzând vulnerabilitatea și distrugerea unui habitat, a unei zone sau a unei regiuni, în omul care privește toate acestea se trezește o legătură mult mai puternică, iar locul în sine rămâne mult mai viu în amintirile lui și devine mai curios în legătură cu asta.

– Din ce cauză nu se fac mai multe filme despre problemele naturale-ecologice ale țării?

– Poate se fac sau s-ar face mai multe filme asemănătoare. Însă filmările sunt foarte costisitoare, și de obicei cei care plătesc să vadă un film, nu doresc să se uite la prezentarea problemelor. Mai degrabă, au un anumit scop de construire a imaginii sau de publicitate cu el, atragerea turiștilor, promovare sau „greenwashing”, acoperirea dezastrelor naturale. Întotdeauna sunt mulți bani pentru acestea, iar dacă cineva se angajează să facă un astfel de film, mâinile îi sunt legate. Dar chiar și în aceste filme, dacă ești atent, problemele apar de obicei când citești printre rânduri, ca un strigăt tăcut de ajutor. Cu toate acestea, după părerea mea, strigătul de ajutor ar trebui să fie puternic și clar.

– În opinia ta, care sunt principalele probleme naturale și de mediu care merită filme similare în bazinul carpatic?

– Bazinul carpatic este un peisaj extrem de divers, iar fiecare unitate de peisaj are propriile probleme (fă-

cute de om). Poate că cea mai mare problemă a Marii Câmpii este gestionarea proastă a apei și utilizarea necorespunzătoare a peisajului. Cea mai presantă problemă a regiunilor muntoase, a Carpaților este exploatarea pădurilor, ceea ce este accentuată în prezent și de panica energetică. Pe lângă toate acestea există nenumărate fenomene și activități ce distrug natura: construirea de hidrocentrale de la cele mai mici pârâuri până la cele mai mari fluvii; imensa cantitate de deșeuri de plastic; animalele sălbatice suprapopulate și în paralel cu acesta fobia managementului faunei sălbatice față de carnivorele native; apariția excesivă a speciilor invazive, mai ales ceea ce privește lumea vie a apelor, unde în cazul peștilor organizațiile responsabile susțin adesea chiar răspândirea speciilor exotice din motive economice; febra exploatării, încorporarea sau cultivarea fiecărui pământ de zonă naturală; panouri solare, fabrici de baterii, cariere etc.; sarcina cauzată de turismul în continuă creștere și activitățile de agrement în aer liber; putem continua șirul până la nesfârșit.

– Ce se va întâmpla după prezentarea filmului, va exista o continuare?

– În martie și aprilie vor fi prezentări gratuite ale filmului în Békéscsaba, și apoi în celelalte părți ale țării. Filmul a fost inclus în competiția din 2023 a Festivalului Internațional de Film Natură din Gödöllő, fiind așteptate și mai multe prezentări acolo. Cel mai probabil, și canalele naționale de televiziune vor difuza filmul și, bineînțeles, aș dori să îl pun la dispoziție publicului foarte curând, în cadrul unei premiere pe YouTube. Paginile de Facebook ale Alianței Asociațiilor Pescarilor din Județul Békés și Peștii Budapestei vor oferi informații despre data exactă. Dacă nu va apărea o continuare, dar va apărea un nou film despre regiunea muntoasă unde ne conduc Crișurile dacă pornim în sus pe aceste râuri: Munții Apuseni. Acest film va fi gata în toamna anului 2023.

Un cadru ce nu a fost inclus în film – plimbare la „casa fantomă”, adică spre cabană de cioban părăsită pe una dintre pustele de pe lângă Hortobágy-Berettyó (fotografie: György Tószögi)

La Biharugra ospitalitatea nu are limite

(fotografie: Balázs Szendőfi)

BUCĂTĂRIA DE PE MALUL APEI

Autor: György Tószögi

În ultimul număr al revistei noastre ne concentrăm pe bucătăria ce este cel mai aproape de Crișuri, prepararea mâncărurilor cu pește, în cel mai autentic mediu posibil, pe malul râului. Știința gătitului în aer liber a făcut parte din viețile noastre încă din cele mai vechi timpuri, iar peștele a fost considerat cel mai comun aliment din vechea lume ce a provenit din Crișuri. Deși câteva mâncăruri au dispărut din gastronomia noastră de pește (știpar cu varză, sturion fiert în suc cu sare și borș), dar sunt multe ce au rămas parte integrantă a bucătăriei noastre. Multe mâncăruri cu pește se pot prepara în mod simplu și cu niște unelte simple, chiar și local, pe malul apei.

Știucă pe băț de frigărui, stropită cu grăsime din slănină

Cel mai minunat lucru în această mâncare de pe malul apei este faptul că pe lângă ingredientele provenite din natură, celelalte lucruri de care avem nevoie se află în traista noastră, și nu trebuie cărată cu noi o întregă bucătărie. Oricare tip de pește se poate folosi ca bază, însă cel mai adecvat este cel cu corp alungit, cilindric. Experiența poate fi făcută și mai specială dacă prindem noi peștele pe care îl vom găti.

Facem focul. Până ce arde focul, curățăm peștele, tăiem oasele de pește, punem puțină sare pe pește. Dacă avem usturoi, dar nu avem

presă, atunci putem zdrobi usturoiul cu cuțit și ungem peștele cu acest usturoi. Lăsam ca aromele să pătrundă peștele, în acest timp cioplim bățul de frigărui.

Bățul pentru frigărui trebuie ales bine. O creangă uscată nu este potrivită, se rupe ușor, este greu de sculptat și poate chiar să ia foc. Alegeți un băț de frigărui proaspăt, suficient de flexibil, cu grosimea degetului mare, care este de preferință dreaptă și fără crampe.

Amorfă arbustivă, ce se regăsește în zona inundabilă a Crișurilor, este cea mai adecvată pentru a face băț de frigărui. Lăstarii săi tineri dreupți, nearbătuți, flexibili și ușor de sculptat sunt toți de dimensiunea ideală a frigărui în ceea ce privește lungimea și grosimea.

Ne cioplim bățul de frigărui de-a lungul mărimii corpului peștelui, dar o facem suficient de subțire încât să o putem trece prin pește, dar să nu cadă.

Peștii care sunt prea mari nu merită trase pe bățul de frigărui. După un timp este greu de ținut, nu poate fi copt uniform, și poate cădea de pe bățul de frigărui. Dacă este necesar, în timpul pregătirilor merită să cioplim și o furcă ca suport pentru bățul de frigărui.

Prăjiți peștele încet peste cărbuni, stropiți-l din când în când cu grăsimea slăninii și a cârnaților pe un alt băț de frigărui. Datorită grăsimii picurate pe pește, peștele nostru nu se usucă, se gătește uniform și are un gust excelent.

Cu limitele imaginației și posibilităților noastre, putem prăji orice ca garnitură: legume, fructe (de exemplu, mere), ceapă, pâine.

Ingrediente:

- pește proaspăt (preferabil știucă, poate biban)
- condimente: sare (orice în plus după gust: piper, usturoi, condimente sare)
- slănină, cârnați pentru stropirea peștelui
- legume, pâine, mere ca garnitură

Fotografie: György Tószögi

Plătică prăjită pe disc, cu sos de usturoi cu smântână

Poate că acesta este unul dintre cele mai comune și mai simple feluri de mâncare din pește. Oricât de delicios poate fi, ne poate strica și gustul gurii cu ea, deoarece plătica se numără printre peștii noștrii cu multe oase, nu se poate dezosa complet. Cu toate acestea, urmând câteva sfaturi importante, puteți avea un ospăț princiar pe malul apei chiar și din acești pești obișnuiți.

1. Plătica proaspătă prinsă primăvara este cea mai gustoasă. Cu orice preț, evitați peștele „importat” cumpărat din magazin, poate congelat anul trecut. Pentru consumatorii pretențioși, chiar și câteva zile de depozitare în congelator are ca rezultat o deteriorare semnificativă a calității.

2. Dacă doriți să faceți o cantitate mai mare, nu folosiți făina cu boia de ardei, care poate fi numită chiar hungaricum, boabele de boia de ardei se ard după un timp și pot da un gust amar.

3. Uleiul (grăsimea este mai gustoasă) să fie întotdeauna fierbinte, putem verifica temperatura corectă a mediului nostru de copt cu câteva picături de apă (dacă picătura de apă sare și curge pe suprafață, atunci este corect).

4. Discul folosit în agricultură este cel mai adecvat și în același timp și cel mai simplu instrument folosit în bucătărie. Placa groasă de oțel asemănătoare unei parabole ține bine căldura, și putem frige orice pe ea. Este excelentă pentru frigerea peștelui, însă o oală din fontă este potrivită scopului.

Curățăm plătica prinsă (și nu o decojim). Nu trebuie să îndepărtăm aripioarele, acestea sunt gustoase dacă sunt prăjite bine. Apoi urmează cel mai important detaliu, de care depinde cel mai mult succesul. Plătica mai groasă sau chiar mai plată (de exemplu batca sau cosacul) se poate pregăti în așa fel încât peștele prăjit nu va fi ca „uscățelele”, nici oasele nu vor fi o problemă în timpul consumului. Se fac tăieturi transversale, destul de des, la 2-3 milimetri. Astfel ne putem bucura de carnea albă crocantă de pește, fără ca să uscați întregul pește. După ce am tăiat peștele, frecăm bine exteriorul și interiorul cu sare de condiment și rulăm în mălai. (Se coace mai bine și este mai gustos decât în făină de grâu, ale cărei boabe nu se ard atât de ușor.) În timp ce sarea de condiment pătrunde puțin, putem prăji câteva porții de cartofi, apoi nu avem

altceva de făcut decât să ne prăjim peștele în uleiul încins la o culoare roșie frumoasă. Este consumată cu un sos de usturoi cu smântână, iar experiența este de neuitat.

Ingrediente:

- plătică prinsă proaspăt, sau caracudă
- sare, sare condimentată, usturoi zdrobit
- făină de porumb
- ulei, grăsime

Sos:

- 2-3 dl smântână
- 2-3 buc. cățel mediu de usturoi zdrobit
- sare (nu ezitați să-l folosiți, esența sosului este un gust puternic, sărat din usturoi)
- suc de lămâie și boia de ardei dulce (ambele cu moderație)

Fotografie: György Tószögi

